

La transformació dels hàbits de lectura i les noves tecnologies

Emili Bayo Juan

Supervisora: Montserrat Casanovas Català

Modalitat A

Projecte de recerca per al curs 2008-2009

La transformació dels hàbits de lectura i les noves tecnologies

Emili Bayo Juan

Índex

Introducció	7
I. Odi als llibres.....	11
Els llibres i el foc.....	13
Analfabetisme	19
Iniciació dels lectors	23
La lectura a l'ensenyament secundari.....	28
Joventut i llibres	33
Llengua i literatura	43
La societat del soroll.....	45
II. Paper vs. Pantalla	49
La societat de la imatge	51
El procés d'aprendre a llegir	56
Un món sense paraules.....	60
Llegim de manera diferent	66
Una nova cultura	72
El llibre a l'era digital.....	80
III. El refugi de la literatura	91
La literatura com a testimoni	93
Per a què literatura	98
Un joguet sense edat.....	110
Lectors literaris.....	114
Apèndix. Internet al servei de la lectura	117
1.- Organitzacions, fundacions, federacions	119

2.- Biblioteques virtuals	125
3.- Experiències d'animació lectora. Recursos educatius per fomentar la lectura. Literatura infantil i juvenil	126
4.- Altres	132
Bibliografia.....	135

Introducció

Hi ha una tendència social cada vegada més acusada a considerar que la lectura ha perdut l'aurèola de prestigi social que fins fa ben poc l'encerclava. Tot i que les estadístiques indiquen que les vendes de llibres es mantenen o fins i tot creixen, el cert és que hi ha una certa sensació de desànim al voltant d'aquest tema. És freqüent que les pàgines dels diaris portin encesos articles de prestigiosos escriptors exaltant les virtuts de la lectura. També són molts els títols recentment apareguts que valoren la història del llibre i en fan pràcticament una elegia, convençuts que en un futur immediat llegir sobre paper serà pràcticament un anacronisme. A més, el desprestigi social de les humanitats, palpable en l'escassa aflluència d'estudiants a les carreres de lletres, sembla un fenomen tan global com la imposició d'un model de lectura superficial, majoritàriament d'entreteniment i que planteja pocs conflictes al lector. Els professors de l'ensenyament secundari no paren de denunciar el descens del nivell de comprensió lectora del seu alumnat. En qualsevol cas, hi ha prou símptomes com per començar a preguntar-se si l'era del llibre es troba a les acaballes o senzillament es troba en una fase de transformació. La imposició de sistemes de reproducció i comunicació digitals en els àmbits domèstic, escolar i fins i tot general obre una immensa incògnita al voltant del futur del llibre i la lectura.

L'hàbit de llegir ja no és un valor inqüestionable. Durant molts anys, ha estat una eina imprescindible perquè qualsevol nen o nena satisfés les seves legítimes aspiracions d'èxit social. Però això no

havia estat sempre així. Durant segles, la lectura va ser un instrument en mans d'unes elits que el van emprar per perpetuar el seu poder o senzillament per divertir-se. Actualment, molts pares valoren molt positivament que els seus fills siguin competents en l'ús de materials informàtics, però rarament es preocupen perquè siguin bons lectors. La lectura està patint una ràpida pèrdua de prestigi social que està afectant el model de societat que hem construït per als nostres joves, un model que cal revisar de manera immediata, si no volem que llegir acabi sent una activitat estrofolària per a les properes generacions.

És evident que l'escola juga un paper fonamental en la difusió d'aquest hàbit, però no és menys evident que no pot lliurar sola aquesta guerra i necessita la implicació urgent d'altres sectors de la societat, com ara els pares, les institucions i els mitjans de comunicació, per tal d'aconseguir capgirar una tendència que sembla força perillosa. Aquest treball pretén, en primer lloc, constatar aquesta tendència. Com que ja existeixen altres treballs de camp i enquestes elaborades amb el màxim de rigor per diferents investigadors i departaments, s'ha optat per analitzar directament alguns símptomes de la nostra societat.

En segon lloc s'ha recorregut a l'estudi del passat immediat per tal de furgar en les causes d'aquestes noves circumstàncies. Tot i que de manera esquemàtica, perquè no era l'objecte principal del treball, s'ha fet un recorregut per la història del llibre per tal de comparar la seva implantació social amb la dels mitjans digitals que avui en dia s'estan imposant en la nostra societat.

El tercer punt d'interès d'aquest treball ha estat el tractament que aquest problema rep en el camp de l'ensenyament. És evident que la informàtica ha plantejat una transformació social de dimensions gegantines, que, com no podia ser altrament, ha afectat

de ple el món de l'ensenyament. Valorar la manera com s'està fent aquesta implantació és també un dels objectius de l'estudi.

Per acabar i com a valoració de tot plegat, el present treball proposa algunes vies i consells per tal de corregir un estat de coses que comença a ser preocupant i que no fa l'aspecte de canviar de manera immediata.

I. Odi als llibres

Els llibres i el foc

La història de la humanitat ha deixat una extensa i detallada memòria de la fòbia als llibres. El mateix món de la cultura n'ha acumulat un testimoni inacabable. Cal recordar només el famós capítol 6 de la primera part del Quixot, o la novel·la de Ray Bradbury *Fahrenheit 451*, o la taula de Pedro Berruguete sobre la vida de Sant Domingo de Guzmán (1500) o l'oli procedent del taller de Eustache Le Sueur "Crema de llibres pagans per Sant Pere d'Efes" (segle XVII), o la pintura de Cristóbal Llorens "Prova jurídica dels llibres"... La Història s'esforça a demostrar-nos àmpliament que el foc ha estat des de sempre un mortal enemic dels llibres. Des dels mateixos inicis de la paraula escrita, sempre hi ha hagut mans incendiàries disposades a devastar allò que la ment d'un creador havia ideat amb la intenció de perdurar. Com ha documentat Fernando Báez, en el seu impressionant –però alhora depriment– estudi *Historia universal de la destrucción de libros*¹, el text escrit ha guardat des dels seus inicis una tan difícil com estreta relació amb el foc.

L'any 612 aC, les tropes babilòniques van arrasar la ciutat de Nínive i van posar especial cura a saquejar i cremar les seves

---

¹ Barcelona: Ediciones Destino, 2004. Vid. POLASTRON, Lucien X. *Libros en llamas. Historia de la interminable destrucción de bibliotecas*, México: Fondo de Cultura Económica, 2007.

biblioteques per tal d'esborrar la memòria de la cultura que pretenien destruir.

Diu Fernando Báez que, segons les estimacions més optimistes, el setanta-cinc per cent de tota la literatura, filosofia i ciència grega antiga es va perdre, majoritàriament devorat per les flames.

El faraó Akhenaton va fer cremar tots els texts que no parlessin del déu i la religió que pretenia imposar i els seus successors el van pagar intentant esborrar tota memòria del seu pas pel món.

A Grècia, durant el segle VI aC, el sofista Protàgoras d'Abdera, després d'haver llegit públicament el seu tractat *Sobre els déus*, va ser acusat pel contingut impiu del llibre, que va ser cremat i les còpies confiscades.

Va cremar, per descomptat, la famosa biblioteca d'Alexandria, segurament el primer intent del món civilitzat per reunir tota la saviesa del planeta. Tot i que la seva història disposa de diverses versions, sembla que entre l'any 300 aC aproximadament i el 642 dC, els bibliotecaris de la dinàmica i rica ciutat d'Alexandria tenien ordres d'escorcollar tots els vaixells que arribaven a port i confiscar els llibres que hi trobessin per copiar-los i dipositar-los en les gegantines dependències de la biblioteca. Quasi un milió de rotlles de paper, que podien suposar prop de cent mil títols descansaven en els magatzems per a consulta d'erudits, quan la ciutat va ser conquerida pels exèrcits del califa Omar. Aquest, convençut que l'únic llibre que li calia al món era l'Alcorà, va ordenar que tots aquells volums, tan curosament conservats durant centenars d'anys, consumissin entre les flames tota la seva saviesa amb el noble destí d'escalfar les aigües de les cases de bany.

En les fogueres de l'Edat Mitja, els llibres prohibits van servir per alimentar el foc en el qual es consumien els seus autors.

El segle VIII, el famós cabdill al-Mansur va fer expurgar la biblioteca real de l'Alcàsser, d'on van desaparèixer tots aquells llibres

que tractessin de filosofia, astronomia i totes aquelles matèries que resultessin poc grates als islamistes més ortodoxos: una immensa foguera va ser alimentada per milers de manuscrits en els quals al-Hakam havia intentat recopilar els coneixements de les ciències pretèrites.

Van cremar els llibres de Freud i molts altres escriptors a les pires nazis del Berlín de 1933. Més o menys a les mateixes dates, als Estats Units d'Amèrica, els fonamentalistes cristians cremaven en públic *L'origen de les espècies* de Darwin.

Un dels primers actes organitzats per Falange una vegada acabada la Guerra Civil espanyola va ser una crema pública de llibres a la Universitat Central de Madrid: el 30 d'abril de 1939 es va celebrar el que van anomenar "auto de fe", en el qual van consumir-se llibres de Sabino Arana, Gorki, Freud, Lamartine, Karl Marx, Rousseau, Voltaire i molts d'altres, elegits com a representants dels enemics del règim franquista. Curiosament, la crema de llibres va ser concebuda també com un exercici educatiu i hi va participar ni més ni menys que el secretari nacional d'Educació, Antonio Luna.

La passió incendiària de la dictadura argentina de Jorge Videla i la xilena del general Pinochet va ser dramàticament exemplar. Una prova: el 1987 el Ministeri de l'Interior xilè va admetre haver cremat 15.000 còpies d'un text de Gabriel García Márquez, *Las aventuras de Miguel Littín clandestino en Chile*.

La llista és tan extensa que tot aquest capítol podria resoldre's en un anecdotari macabre, un enorme i fatigós llistat de bibliòfobs, encara que en la majoria dels casos la història de l'escriptura ha pagat els seus enemics amb un caritatiu oblit, de manera que avui en dia molts d'aquests personatges incendiàris i les seves malifetes ni tan sols no ens són coneguts.

Si les flames han estat en totes les èpoques el principal factor devastador de pàgines escrites no ha estat únicament per la seva

mala relació amb el paper. Tradicionalment la condició humana ha associat al foc un poder purificador que els biblioclastes, de manera conscient o inconscient, han esgrimit contra el llibre. Perquè tots aquells que han lluitat contra el poder de la paraula escrita no pretenien tan sols eliminar físicament els llibres, sinó també suprimir la presumpta maldat de les idees que les pàgines contenien. En el subconscient col·lectiu pul·lula la idea que el foc no solament mata, sinó que també purifica. En certa manera, es tracta de la mateixa passió redemptora dels qui condemnaven a la foguera les bruixes de l'edat mitjana. De fet, quan Ray Bradbury va imaginar a *Fahrenheit 451* un món on els llibres fossin considerats una amenaça que calia depurar, va atribuir a un cos especial de bombers la tasca de descobrir-los, combatre'ls i exterminar-los mitjançant el foc.

És fàcil caure en la temptació de pensar que la crema de llibres sol ser obra de persones incultes, de pobres ignorants que sospiten que en la paraula escrita es troba la font de la seva mala sort i que un món sense saviesa els seria més propici. I és cert que en les revolucions més violentes, com la francesa o la soviètica, nombrosos grups d'incontrolats es van dedicar al saqueig o a la crema de documents i de llibres per despit, enveja, revenja o temor, o senzillament perquè els llibres donaven cos a la cultura dels poderosos que els havia sotmès. Tanmateix, potser el més trist sigui que la crema de llibres ha estat des de sempre una pràctica pròpia de gent "ben educada". Els exemples tornen a cansar. Laerci va acusar Plató de voler acabar amb tots els tractats de Demòcrit. El moviment futurista va demanar en el seu manifest de 1910 acabar amb totes les biblioteques. Vladimir Nabokov va realitzar una crema pública del Quixot. Al pati del col·legi militar Leoncio Prado de Lima van cremar més de mil exemplars de la novel·la de Mario Vargas Llosa *La ciudad y los perros* perquè l'autor s'havia atrevit a posar en

entredit l'educació rebuda en aquell col·legi, en el qual es troba ambientada la novel·la...

Parlar de biblioclàstia és parlar d'un filòleg alemany, doctorat en Heidelberg, on Hegel exercia com a professor. El subjecte era un lector apassionat dels clàssics grecs, admirador de Nietzsche, director d'un diari, bon recitador de poemes i autor ocasional de peces dramàtiques i escriptor de diaris... Es deia Joseph Paul Goebbels i va ser el responsable d'una de les batalles més flamígeres de la guerra contra la lletra impresa a l'Alemanya de Hitler. Es pot concloure, doncs, que han estat principalment els homes d'idees i cultura qui per desig d'imposar la pròpia veritat, per enveja o altres motius molt discutibles s'han aplicat amb més afany a atiar les pires de l'extermini cultural.

Existeix un segon foc tant o més devastador: el de la coacció, l'amenaça, el càstig o la censura. Lamentablement, no ha estat menys freqüent ni actiu que l'anterior. Sabem que *L'Odissea* va sofrir les ires de Plató, que l'any 387 aC recomanava arrencar aquesta història de les mans dels lectors immadurs. També Calígula va pretendre prohibir l'aventura d'Ulisses, convençut que encoratjava les ànsies de llibertat dels seus súbdits. Va ser perseguida la Bíblia, l'Alcorà, les *Meditacions metafísiques* de Descartes, *L'enciclopèdia* de Diderot, *La Crítica de la raó pura* de Kant, les novel·les de Zola, de Hemingway... Charles Baudelaire va ser arrestat per haver publicat el 1861 *Les flors del mal*: sis dels seus poemes van sofrir la censura i fins 1949 no van poder ser llegits a França. Alexander Soljenitsin va ser arrestat el 1964 per criticar la política estalinista i les seves obres van ser censurades a tota la Unió Soviètica. L'any 1989, l'aiatol·là Ruhollah Khomeini decidia que l'obra *Versos satànics* de Salman Rushdie representava una amenaça per a l'islam i decretava sentència de mort per a l'autor i tots aquells que estiguessin relacionats amb la seva publicació. Una multitud de deu mil

manifestants partidaris de l'aiatol·là es manifestava davant la seu de les Nacions Unides de Nova York per demanar la mort de l'escriptor i les llibreries que exhibien el polèmic volum eren víctimes de tota mena d'atacs arreu del món, de manera que l'escriptor va haver de viure més o menys amagat fins el 1995, quan es va revocar aquella insensata amenaça de mort.

El 1559 la Sagrada Congregació de la Inquisició de l'església catòlica va crear l'*Index librorum prohibitorum*, que contenia la llista d'autors les obres dels quals eren reprovades per la fe catòlica, així com tots aquells texts i fragments de llibres que eren considerats perniciosos. La seva última edició –la trenta-dosena– data ni més ni menys que de 1948 i contenia al voltant de 4000 títols d'autors com Voltaire, Balzac, Defoe, Copèrnic o Sartre. El nefast inventari prohibia la lectura de *Madame Bovary* de Flaubert, els *Assaigs* de Montaigne, *Els miserables* d'Hugo i les novel·les de Stendhal, George Sand i Gabrielle D'Annunzio, entre moltes d'altres. La llista va ser derogada el 1966, sota el papat de Pau VI.

A Espanya la censura va ser obligatòria per a tot tipus de texts escrits gràcies a una llei de guerra promulgada el 1938 i que es va mantenir vigent fins el 1966, quan va ser rellevada per una altra que substituïa l'obligatorietat per una inquietant i no menys amenaçadora censura voluntària. Tristament cèlebres van ser també els dos volums de l'obra d'Antonio Garmendía de Otaola *Lecturas buenas y malas a la luz del dogma y de la moral* (Bilbao: El Mensajero del Corazón de Jesús, 1949-1960).

La relació, en fi, és de nou esgotadora, interminable. Al costat de la història de la paraula escrita podria elaborar-se també la història de les llistes de llibres prohibits o perseguits, igualment extensa.

Analfabetisme

Encara que potser un tercer foc lent i silenciós, el de la incultura, hagi estat de llarg el més devastador. Durant gran part de la història de la humanitat l'accés a la cultura escrita ha estat privilegi d'uns pocs afortunats. També ara una part important de la població mundial és analfabeta. Moltes d'aquestes persones s'han vist privades de l'educació per una simple qüestió geogràfica, per la dificultat d'accedir a escoles o a nuclis de cultura. Altres, per simple tradició cultural: així ocorre encara amb una part important de la població femenina en països del tercer món. En altres ocasions, perquè tots els integrants d'un nucli familiar s'han de consagrar des dels primers anys de vida a la dura tasca de la supervivència... Tanmateix, potser no hi hagi factor més determinant en la pervivència d'altres taxes d'analfabetisme que el del convenciment per part de molts dirigents que és més fàcil governar una població inculta, segurament més dòcil, més crèdula i manejable i molt més disposada a delegar els assumptes de la cosa pública.

Encara avui l'analfabetisme continua constituint un dels problemes principals de la humanitat. En la Conferència Mundial d'Educació per a Tots, celebrada el 1990 a Jomtiem (Tailàndia), a la qual van assistir representants de països de tot el món, es va arribar, no sense discussió, a consensuar l'evidència: que l'alfabetització és un element primordial per resoldre bona part dels problemes que apressen la humanitat i que promoure l'educació és un requisit indispensable per al desenvolupament de les nacions. És innegable que el progrés econòmic aconseguit pels països occidentals ha anat lligat a la capacitat dels seus habitants d'adquirir els coneixements que posava a la seva disposició la paraula escrita. L'educació

constitueix una medicina molt efectiva per combatre malalties socials com la pobresa, la discriminació, la violència, les desigualtats, l'explotació, etc. La cultura ajuda a prevenir malalties i millorar la salut i el benestar social. També estableix les bases del creixement econòmic. A finals de l'any 2001 l'Assemblea General de l'ONU va proclamar el període 2003-2012 com el "Decenni de les Nacions Unides de l'Alfabetització".

Malgrat totes aquestes conferències, reunions, declaracions de principis i iniciatives diverses, la taxa d'analfabetisme a tot el món estimada per a l'any 2000 assolia la xifra de 876 milions de persones, de les quals 563 milions (el 64%) eren dones, segons l'UNESCO. El problema està estès per gairebé tots els països africans, gran part dels llatinoamericans i nombroses zones d'Àsia. En l'actualitat, més d'un 15% de la població mundial és analfabeta, circumstància que contravé clamorosament un dels drets de les persones formalment reconeguts per la Declaració Universal dels Drets Humans. Les causes de l'extensió d'aquest càncer social no depenen només de l'economia, sinó també de raons d'ordre polític, ideològic i religiós, igualment difícils de combatre.

Tanmateix, la incultura no és ni de bon tros patrimoni dels països pobres. El 1912 el 64% de la població espanyola era analfabeta, mentre que en l'actualitat ho és aproximadament un milió de persones, majoritàriament amb més de 55 anys, segons les dades de l'Instituto Nacional de Estadística. Tant o més temible és la difusió de l'anomenat analfabetisme funcional, que en algunes societats desenvolupades afecta fins i tot el 25% de la població. Es tracta de persones que en el seu moment van aprendre a llegir i escriure però que no van arribar a incorporar aquestes capacitats a la seva vida quotidiana, de manera que actualment són incapaces de servir-se'n. Són individus que, tot i haver après els mecanismes de la lectura, amb prou feines entenen el text que passa per davant dels

seus ulls. Qualsevol professor de l'actual ensenyament secundari sap que una bona part dels seus alumnes acaba els estudis bàsics sense l'habilitat lectora suficient com per entendre correctament un article d'un diari, el prospecte d'una medicina o un fulletó d'instruccions. No diguem ja la muntanya insalvable que pot representar per a aquests presumptes lectors enfrontar-se a un article irònic, una propaganda tendenciosa, un text legal, una novel·la o un poema. Com escriu el professor Pere Pena en un interessantíssim estudi sobre l'estat de l'educació a Espanya, "els mals lectors no neixen, s'eduquen a còpia d'anys de desencerts i males pràctiques" ².

L'any 2002, el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport va elaborar una enquesta telefònica a espanyols majors de 14 anys sobre hàbits de lectura i compra de llibres. Els resultats són poc menys que esgarrifosos. Un 35,3% dels enquestats afirmava llegir alguna vegada a la setmana. El 17,7% declarava llegir alguna vegada al mes o al trimestre, mentre que un aclaparador 47% dels enquestats confessava que no llegia mai o gairebé mai.

L'enquesta es completava amb altres dades no menys significatives. El grup d'aquells que es declaraven lectors habituals o ocasionals estava constituït per un percentatge superior de dones i majoritàriament per joves d'entre 14 i 24 anys, és a dir en edat escolar o de formació. La variable que més condicionava el nivell de lectura eren els estudis de l'entrevistat; així, el percentatge de lectors de llibres assolía el 84,5% entre els que tenen estudis universitaris superiors, del 38,2% entre els que només tenen estudis bàsics i del 15,4% entre els quals no tenen estudis. Els interrogats declaraven dedicar la seva afició lectora majoritàriament a la novel·la, que arriba a ocupar el 71,5% dels llibres llegits, de la qual cosa pot deduir-se que el principal factor que incita a la lectura és

---

² Pena, P. *Generació L. Els fills de la reforma educativa*. Barcelona: Proa, 2005, p. 195.

sobretot l'entreteniment i no la informació. Finalment, en un terç de les llars espanyoles podien trobar-se més de 100 llibres, mentre que un 15,2% no superava els 20 llibres.

De totes aquestes dades, sens dubte la més contundent és aquest 47% d'enquestats que declara no llegir mai. Pel que sembla, les xifres són sensiblement inferiors en altres estats europeus, especialment els països nòrdics. Però en tots sembla constatar-se en els últims anys una disminució en els hàbits de lectura dels ciutadans.

Contra aquesta tendència, els diversos governs i institucions públiques i privades sovint promouen milionàries campanyes propagandístiques a favor de la lectura. Sovint es tracta d'anuncis impecables, elaborats amb molta intel·ligència i perfectament ortodoxes amb les lleis de la publicitat. Però l'efecte real d'aquestes campanyes és, si més no, discutible. A la televisió, per exemple, entre la voràgine de la publicitat, els anuncis de foment de la lectura semblen a tot estirar exòtics intents d'alimentar la mala consciència dels telespectadors, per als quals el missatge d'apagar el televisor i agafar un llibre no pot ser altra cosa que un més dels enuigs imputables a l'acte de llegir. En qualsevol cas, els beneficis d'aquestes campanyes publicitàries dubto molt que puguin ser quantificables i demostrables, de manera que potser les seves úniques funcions siguin les de demostrar als ciutadans que els nostres governants es preocupen per nosaltres i tal vegada ocultar el gran fracàs del sistema educatiu.

La prova és que l'autèntica font de formació de lectors, que no és cap altra que l'escola, des de fa temps navega a la deriva, en una crisi aguda i crònica, sotmesa als violents cops de timó dels titubejants plans d'ensenyament, els resultats dels quals sempre fins ara han estat decebedors. En el marc del debat sobre l'educació, la lectura ocupa inexcusablement un lloc preeminent, però, malgrat el

volum de texts i discussions que genera, continua sent un problema sense resoldre, una llacuna en la qual gairebé mai no s'atreveixen ni a xipollejar les lleis educatives. En elles haurien d'estar perfectament formulats els mecanismes de solució, però al seu lloc sempre queda un buit enorme i clamorós que només la bona voluntat dels educadors –pares o mestres– intenta resoldre.

Iniciació dels lectors

Qualsevol mestre i molts pares saben que els nens solen aplicar-se en l'aprenentatge de la lectura amb verdader entusiasme, convençuts de ser davant d'un joguet que els obre les portes de l'atractiu món de la literatura escrita, del qual ja han après a gaudir gràcies als contes infantils explicats per pares o familiars i als llibres que s'han acostumat a grapejar des del bressol. De fet, actualment el món editorial posa a l'abast del nen una variada gamma de llibres de plàstic o de tela perquè el bebè encara no alfabetitzat els grapegi, els llepi, els trenqui o, simplement, vagi acostumant-se a la seva presència i el seu maneig. Poc més endavant, l'aprenent de lector pot disposar d'un ampli i enginyós repertori de llibres-joguet o de bells exemplars per ser admirats o fins i tot d'una interminable oferta de texts amb lletres de totes les mides perquè es creï el marc favorable per a una consideració positiva de l'acte de llegir i l'accés a la lletra impresa resulti tan fàcil com sigui possible.

I malgrat aquesta predisposició inicial, malgrat l'indubtable atractiu i la varietat de l'oferta, malgrat la tenacitat de pares i mestres perquè la lectura naixi i s'estableixi com un procés natural, el cert és que una gran part d'aquests mateixos nens predisposats i

perfectament estimulats deixarà de llegir en el precís moment d'abandonar l'escola obligatòria. Sembla lògic preguntar-se, doncs, què ha succeït al llarg del període d'escolarització perquè s'hagin invertit tan radicalment els propòsits i les tendències inicials. Al marge de factors socials a què ens dedicarem més endavant o de puntuals casos de problemes cognitius, la resposta sembla evident: una part important del problema es troba dins del sistema educatiu.

El tractament que l'escola donava a la lectura resultava raonable i útil en una societat en què pares, mestres i adults en general estaven d'acord en el fet que llegir era una habilitat fonamental i indispensable per al ciutadà, un camí important per a la maduració personal i del tot imprescindible per accedir al coneixement i, per tant, disposar de possibilitats de promoció social; però resulta bastant ineficaç i fins i tot un punt pernicios en una societat com la nostra, on aquest acord tàcit s'ha trencat des de fa temps.

En l'actualitat, al món occidental l'escola constitueix una institució d'enorme complexitat, ja que ha de donar resposta a moltes més necessitats de les que tradicionalment se li havien confiat. No fa pas gaires anys, el sistema educatiu prescindia pràcticament dels sectors socials més marginats, ignorava la diversitat lingüística, proposava un ritme d'aprenentatge únic, se centrava en un nombre de disciplines molt més limitat que ara, tolerava la autoexclusió...

La diversitat cultural, social i fins i tot lingüística que avui en dia es cita en els centres d'ensenyament ha deixat obsolet l'antic model educatiu i ha empès l'escola a una imparable cursa de renovació cap a no sé sap on, ja que el paper de l'educació en la nostra societat encara no ha quedat clarament definit. Potser aquest sigui en el fons l'únic veritable problema.

Per exemple, d'un ensenyament secundari que exclouia joves de les classes socials més baixes i menys integrades i que dividia els

seus alumnes entre els que optaven a una immediata via laboral i els que aspiraven a desenvolupar estudis universitaris, s'ha passat a un ensenyament obligatori per a tots fins als setze anys, una decisió socialment plausible, però que sens dubte ha multiplicat els problemes i la conflictivitat en els centres educatius. D'uns continguts escolars indiscutibles, basats en el pes d'una llarga tradició, d'un ensenyament fonamentat en l'autoritat i els coneixements del professor i en el valor de la paraula escrita, hem evolucionat cap a una escola que pretén oferir als seus clients la immensa diversitat de sabers que exigeix una societat tan complexa com l'actual, una escola que reuneix alumnes amb expectatives, capacitats, actituds, nivells i idiomes molt diversos, una escola que carrega sobre les seves espatlles l'aprenentatge i el foment dels valors socials, una escola que digereix amb dificultats el ritme vertiginós de les noves tecnologies i que xoca en els seus plantejaments amb la cultura visual que aquestes han imposat. Fins i tot sembla lògic que, en aquest procés d'adaptació als nous temps i les noves necessitats, la lectura encara no hagi trobat la seva exacta ubicació.

Fins ara, l'educació primària tenia com un dels seus objectius primordials l'ensenyament de la lectura i l'escriptura. D'acord amb aquest objectiu, s'ha vingut introduint la lectura com una habilitat de gran valor pràctic, una tècnica que l'alumne havia d'arribar a dominar com a condició indispensable per accedir a tot el coneixement que l'escola pot donar i que, per tant, oferia a l'estudiant el cimbell de l'èxit social. L'efectivitat de tal reclam portava amagada una metzina terriblement perillosa: la idea que es tracta d'una activitat exclusivament utilitària i, per tant, transitòria. Per aquest motiu, quan molts estudiants creuen haver aconseguit un suficient nivell de competència lectora abandonen els llibres, perquè consideren que la lectura els ha esdevingut un recurs inútil. En certa manera és lògic que això succeeixi així, ja que la imposició de la

lectura com a hàbit no és possible des del focus únic de l'escola, sinó que requereix la complicitat de diversos sectors, especialment el dels pares, un requisit que encaixa amb dificultat en una societat d'adults terriblement atrafegats, gelosos del seu escàs temps lliure i que en no poques ocasions arriben a viure com una càrrega el temps compartit amb els fills. Com apunten Bruno Bettelheim i Karen Zelan en el seu *Aprender a leer*, semblaria lògic que l'escola primària s'esforcés més a presentar la lectura com a font de coneixement il·limitat i de les més commovedores experiències estètiques. D'aquesta forma, desproveïda del seu valor instrumental, la lectura encaixaria sense tants recels en els hàbits de comportament de qualsevol edat, amb la qual cosa l'escola podria crear lectors no exclusivament per al període escolar, sinó per a tota la vida ³.

Altres retrets que podrien fer-se a la manera d'inculcar l'hàbit de la lectura entre els alumnes de l'ensenyament primari són, d'una banda, la tendència a la uniformitat. Sens dubte, la gran dificultat que suposa tenir en una mateixa aula alumnes de competència lectora molt diferent empeny l'educador a eleccions genèriques, que potser reafirmen l'habilitat dels alumnes més competents, però que sens dubte enfonsen l'autoestima dels menys capacitats. L'elecció individualitzada de lectures exigeix de l'educador l'esforç titànic de conèixer la infinita oferta editorial de llibres infantils, encertar en la selecció de les lectures adequades al nivell de cada alumne i finalment treballar-les de forma personalitzada. Gairebé res! Com que encertar repetidament en l'elecció dels texts, especialment si el nombre d'alumnes del grup és elevat, resulta extremadament difícil, no és infreqüent que es tendeixi a uniformitzar les lectures; és a dir, a imposar una única lectura per al conjunt de la classe, la qual cosa difícilment té efectes estimulants entre un ampli sector de l'alumnat.

---

³ Bettelheim, B.; Zelan, K. *Aprender a leer*, Barcelona : Ed. Crítica, 1989².

D'altra banda, em sembla absolutament criticable l'actual desprestigi de la lectura en veu alta. Per a alguns pedagogs, un exercici de lectura pública a l'aula exigeix de l'alumne una autoconfiança que sovint li manca, és per això que llegir públicament pot provocar l'efecte invers que es pretenia: l'origen d'una fòbia a la lectura. No dic que no pugui ser així en alguns pocs casos, que sens dubte requeririen un diagnòstic i un tractament diferent, però per a la majoria dels escolars la lectura habitual en veu alta constitueix un exercici no solament útil, sinó també imprescindible. En primer lloc perquè la lectura pública revela al lector aprenent els misteris de la puntuació, que haurà de dominar quan practiqui l'escriptura. I en segon lloc perquè llegir un text a altres persones és una prova definitiva per demostrar que s'ha entès. Com recordava Emili Teixidor en un article publicat a *La Vanguardia*, "por algo a los actores les llamamos intérpretes, porque leer es interpretar un texto, dar la versión personal con las pausas, las inflexiones y el ritmo requerido. Muchos jóvenes no leen bien en voz alta, no saben interpretar el texto y en consecuencia no lo entienden. Para interpretar música, danza o pintura, hay que pasar por la dura disciplina rutinaria de las tablas, ejercicios, repeticiones y correcciones. Sólo tras un estricto aprendizaje diario, viene la felicidad de una interpretación perfecta. ¿Por qué la lectura sería la única habilidad que se libraría de esa disciplina esencial para sembrar el deseo? El deseo no es más que la necesidad de ejercitar lo aprendido con esfuerzo, de liberar las energías y potencialidades descubiertas en la práctica de los ensayos. Sin disciplina no hay deseo. El deseo anárquico y voluble no es deseo, es capricho" ⁴.

---

⁴ Teixidor, E., "Estrategias del deseo o trucos para leer" , *La Vanguardia*, 19/01/2005.

La lectura a l'ensenyament secundari

Malgrat tots aquests entrebancs i problemes, la lectura sol imposar-se com una activitat quotidiana durant l'ensenyament primari i els resultats no solen ser calamitosos, ja que la majoria dels alumnes aconsegueix al final del període un cert hàbit lector i un nivell acceptable de domini de la tècnica. Pel camí, no obstant, ja ha quedat abandonat un grup de nens i nenes que també van intentar aprendre a llegir amb entusiasme, però que no han comptat amb l'alè necessari o han sucumbit davant la competència dels seus companys o han tingut la mala sort de no topar amb els texts o mestres adequats o senzillament no han sabut superar la dificultat de l'esforç continuat i repetitiu que exigeix la lectura. En realitat es tracta d'un fracàs previsible, ja que la gran majoria d'aquests nens actuals ha estat educada en la satisfacció immediata i sovint gratuïta. I la lectura, en canvi, requereix fidelitat, paciència, moltes provatures i un esforç continuat.

Tot i així, l'èxit de l'ensenyament primari en la implantació de la pràctica lectora no ha de ser menystingut en absolut. Ara bé, els elevats índexs d'èxit en aquest període pateixen una caiguda estrepitosa a mida que ens introduïm en les aigües pantanoses dels ensenyaments secundaris. En primer lloc, perquè la insistència a arrossegar la lectura fins a les aules de l'ensenyament primari provoca que l'adolescent acabi identificant l'acte de llegir amb una activitat pueril, que a més l'aparta dels seus amics en el precís moment en què està aprenent a socialitzar-se. Si a més aquest adolescent no rep a casa el model d'uns pares lectors, és poc probable que el sistema educatiu pugui obtenir d'aquest noi un bon lector.

En segon lloc, l'escola dedica enormes esforços a parlar d'uns llibres i d'uns escriptors que gairebé sempre els alumnes consideren allunyats del seu món, i no només perquè pertanyin a una altra època o fins i tot a una altra llengua, sinó perquè sovint el món de referències que aquests llibres proposen té poc o res a veure amb el món de l'alumne. En la mesura possible, em sembla un bon consell començar proposant als alumnes espais literaris que puguin reconèixer com pròxims o semblants als espais reals del seu entorn immediat, circumstància que sens dubte suposaria un estímul afegit a la lectura, ja que donaria un sentit pròxim i immediat al que es llegeix. És cert que una de les virtuts de la lectura és la capacitat de transportar-nos lluny i de mostrar-nos altres mons o altres maneres de veure el nostre món. Fora absurd renunciar a una tan valuosa eina. Però bona part dels adolescents actuals tendeixen a demostrar una certa desconfiança cap a tot allò que els és estrany i llunyà, de manera que acudir a textos que els hi proposin un marc de referències proper pot resultar d'una gran eficàcia, si més no en un període inicial. En qualsevol cas, l'atent seguiment del professor i el seu bon criteri són sempre les millors eines per empènyer un alumne cap a una o altra línia de lectura.

A més, és altament positiu que el professor no plantegi les seves activitats sobre la lectura com a proves de comprovació del nivell de comprensió obtingut, sinó com a exercicis de discussió de la qual tots els alumnes poguessin sentir-se participants, cosa que propiciaria que l'alumne veiés la classe de literatura com un territori personal, on es dialoga, discuteix i enriqueix el món propi. És precís programar activitats que afavoreixin aquesta connexió perquè els adolescents sentin pròxim el món dels llibres. En aquest sentit, resulta fàcil introduir els coneixements literaris a través de les cançons que els joves escolten, utilitzar texts d'ambientació local o descobrir-los la magnitud del bosc literari que s'ofereix a internet.

A l'ensenyament secundari, se citen dos tipus de lectors: els que han arribat als llibres per plaer, segurament estimulats pels seus pares i mestres, i els que han xocat contra els llibres per obligació i sempre sota amenaça. Per als primers, el tracte excessivament infantil i tutelat que es dóna a la lectura a les aules suposa una perillosa amenaça que pot acabar arruïnant un futur lector. Per als segons, la competència dels primers sol suposar un poderós motiu de desànim, encara que també la seva influència pot convertir-los en alguns casos en lectors. Si no és així, tan sols l'atzar o una radical transformació del tracte que actualment se sol donar a la lectura en el procés educatiu podria guanyar-los per a la causa lectora.

Opino que el principal inconvenient és que la lectura gairebé sempre és imposada a les aules com una obligació. Com ha deixat escrit Daniel Pennac en la primera frase del seu famós assaig *Com una novel·la*, "El verb llegir no admet l'imperatiu". És cert que alguns alumnes només practicaran la lectura mentre sigui una activitat obligatòria. La majoria d'ells deixarà de llegir radicalment en el precís moment d'abandonar l'escola. Però no és menys evident que el verb llegir es resisteix a ser conjugat de manera imperativa. Ens trobem, doncs, davant d'un dilema: obligar a llegir o convertir la lectura en un simple suggeriment i abandonar-la a la bona predisposició dels alumnes més motivats i al bon criteri dels pares.

Segons paraules de l'escriptor Emili Teixidor, en un article que constitueix un magnífic catàleg d'estratègies per suscitar en els joves la necessitat de la lectura, "Contagiar el deseo de leer es como contagiar cualquier otra convicción profunda: sólo se puede conseguir, o mejor intentar, sin imposiciones, por simple contacto, imitación o seducción. No se trata de llenar ningún vaso –cerebro– vacío, sino de prender en una zarza el fuego que nos agita. Por el simple contacto de una llama. El mejor contagio/contacto es el ejemplo. Si nos preocupáramos menos por la lectura de los otros y

más y con más rigor por nuestras propias lecturas, seguro que nuestro entusiasmo nos desbordaría y los más cercanos a nosotros advertirían esa plenitud que nos proporcionan los libros y quizás, quizás, otros intentarían alumbrar su propio ardor aprovechando alguna de las pequeñas chispas que desprende nuestra hoguera”⁵.
Sens dubte té raó; però no sembla probable que el seu savi consell hagi de calar sobtadament en la dinàmica de la nostra societat.

Donat que la major part dels coneixements que els estudiants adquiriran al llarg dels seus anys de formació haurà de ser assimilada a través de la lectura –encara que aquest axioma de l’ensenyament tradicional estigui experimentant una transformació que el porta cap a un destí encara no del tot definit, avui en dia l’aprenentatge a través de la paraula escrita és encara insubstituïble–, és del tot necessari que els joves s’exercitin en la pràctica de la lectura i adquireixin un domini suficient com per ingressar en la categoria de ciutadans capaços de comprendre un manual de funcionament d’un electrodomèstic, entendre els missatges que li arribin al seu telèfon mòbil o fins i tot reconèixer la tendenciositat d’un article periodístic. I aquest procés d’aprenentatge, a més d’unes capacitats mínimes, exigeix fonamentalment repetició i insistència, fins i tot en contra dels desigs acomodaticis del nen o del jove, segurament més seduït per la fàcil gratificació que li proporcionen altres instruments de lleure, com ara les consoles electròniques, els ordinadors o els aparells de reproducció de música. Sense una pràctica abundant i continuada de la lectura durant el període escolar resulta gairebé impossible que un ciutadà arribi a dominar aquestes habilitats mínimes.

Tanmateix, no és menys cert que l’obligatorietat de la lectura a les aules de l’ensenyament secundari freqüentment constitueix per a un adolescent un veritable contratemps i un magnífic motiu contra el

---

⁵ Teixidó, E. *Op. Cit.*

qual rebel·lar-se. I encara més si aquests llibres que cal llegir per l'única raó que així ho han decidit els adults ja anuncien des de la portada la tan debatuda estirp de les lectures infantils i juvenils, que condemna els alumnes a una trista condició d'adults insuficients, de nens tutelats i vigilats, precisament una situació de la qual en la majoria dels casos tenen pressa per fugir.

A més, gairebé sempre els professors de l'ensenyament secundari obligatori, i més fins i tot els del batxillerat, solen imposar el mateix llibre de lectura per a tot el grup, ja sigui per comoditat, perquè així ho prescriuen els programes educatius o senzillament perquè el tracte igualitari de la lectura permet a l'educador l'aplicació d'un únic arrasador per valorar la competència de tots els seus alumnes, la qual cosa li proporciona la sensació d'aplicar justícia en un terreny tan incòmode, relliscós i fins i tot de vegades subjectiu.

Tanmateix, resulta evident que aquesta tendència a les lectures fixades pel professor s'oposa de forma radical al procés adolescent de diferenciació i de formació de la personalitat i dels gusts propis, raó per la qual pot afirmar-se que en molts casos es tracta d'una pràctica poc convenient, quan no contraproductiva. Les lectures uniformitzadores, a més, desconcerten a aquells alumnes amb més dificultats, que difícilment aconseguiran esborrar de la seva ment la idea que llegir és una mica semblant a la tortura, i solen avorrir els estudiants amb major competència lectora, que, fastiguejats per la simplicitat d'aquests textos obligatoris i incapaçs de trobar-los una verdadera utilitat, poden acabar associant la lectura amb una pèrdua de temps.

Joventut i llibres

La Història sembla demostrar que la passió lectora és un foc que pren amb major facilitat durant la infantesa i la joventut. Si fem cas de Marcel Proust, "Potser no hi va haver dies en la nostra infantesa més plenament viscuts que aquells que crèiem que deixàvem de viure, aquells que passem amb un llibre favorit" ⁶. Encara que és cert que les novel·les de Verne, Dumas, Salgari i molts altres clàssics de la literatura avui anomenada juvenil poden llegir-se a qualsevol edat, segurament és en l'adolescència quan poden ser devorats i viscuts amb un entusiasme més gran. Per què, doncs, tants recels de la joventut vers els llibres?

L'any 2004 el Consell Català del Llibre per a Infants i Joves va encarregar un estudi sobre hàbits lectors a fi de conèixer la realitat dels joves lectors catalans i així poder establir unes línies efectives d'actuació ⁷. Les conclusions d'aquest estudi em semblen especialment reveladores.

Mentre la majoria dels nens enquestats declarava llegir per aprendre i perquè els agradava fer-ho, la quantitat dels joves que confessava llegir per pura obligació anava augmentant proporcionalment a l'edat dels entrevistats fins a constituir l'opinió majoritària. Amb l'edat, no només va decreixent la proporció dels nens i joves que consideren que la lectura els serà útil per trobar una feina i per guanyar-se la vida, sinó també la d'aquells que veuen en els llibres un instrument d'entreteniment. L'estudi constata, per tant, una progressiva pèrdua de fe en la lectura i en els beneficis que aquesta pot oferir, de manera que no ha d'estranyar ningú que molts joves optin finalment per la renúncia i l'abandó.

---

⁶ Proust, M. *Sobre la lectura*, Valencia: Pre-textos, 1996, p.7.

⁷ <http://www.clijcat.cat/consell/catala/documentacio.php>

Si tenim en compte que gairebé la totalitat de pares i mares declaren considerar la lectura com una activitat útil, però tan sols una petita part considera que aquesta pràctica pot repercutir en millores laborals i menys encara en una millora de l'estatus social, sembla evident que l'edat va atansant els joves al valor que la lectura té per a la majoria dels adults en l'actualitat. Molts d'aquests últims declaren llegir com a entreteniment; tot i això, totes les estadístiques apunten que la lectura no és una opció de lleure preferent per a la majoria de la població. Per tant, és fàcil concloure que llegir és una pràctica cultural que té un elevat prestigi "simbòlic" entre la població adulta, malgrat que no se li reconegui una utilitat realment "efectiva". En conseqüència, la progressiva deserció de la lectura per part dels joves té una de les seves causes principals en el feble model lector que els adults ofereixen als seus joves. Les habituals recomanacions de lectura no solen trobar la ratificació d'una actitud verdadera i convençudament lectora, de manera que resulta lògic que l'adolescent acabi associant la lectura amb una activitat infantil, "de formació", i que acabi renunciant-hi quan abandona l'escola o se senti prou preparat per a la vida adulta.

És evident que aquest prestigi "simbòlic" de la lectura es troba molt arrelat en aquelles generacions que van ser educades en el valor de la paraula escrita, aquelles que van trobar en els llibres tot allò que calia conèixer per exercir les seves professions i que potser també van trobar en la lectura un estimulant mitjà d'entreteniment.

No sé si farà falta arribar a cremar les biblioteques del món perquè el conjunt de la població prengui consciència del valor de la paraula escrita, però el cert és que avui en dia s'està detectant una lenta però gradual desaparició d'aquest prestigi que tradicionalment havia tingut el llibre a mesura que les noves generacions de ciutadans van essent educades en el prestigi de la imatge. De fet,

molts són els que s'han encarregat d'augurar per a la lletra impresa un futur gens encoratjador.

En aquest sentit, l'informe del Consell Català del Llibre per a Infants i Joves valorava que les campanyes genèriques de foment de la lectura fetes fins al moment havien servit sobretot per enfortir una tradició cultural basada en l'elevat prestigi "simbòlic" de la lectura, però no havien alterat substancialment els hàbits lectors reals del conjunt de la societat. Per aquest motiu, semblaria raonable que les accions de foment de la lectura es realitzessin amb una perspectiva àmplia de l'hàbit lector, no circumscrita al llibre, i fossin dirigides més específicament a segments concrets de la població, a fi d'estimular la pràctica efectiva de la lectura com a activitat realment útil i/o de plaer. No es tracta, doncs, de convèncer únicament els nostres joves de la conveniència d'aplicar-se en l'hàbit de llegir, sinó també als diferents grups professionals, a sectors de la població dividits per edat i col·lectius diversos.

En qualsevol cas, les campanyes dirigides a la joventut haurien d'estar perfectament diversificades segons la franja d'edat a la qual vagin dirigides: la diferent idea que els nens i els joves tenen de la lectura aconsella un tractament variat i específic. D'altra banda, la lectura és una pràctica que afecta en l'actualitat a diferents productes culturals i mitjans de comunicació i no únicament al llibre. Per tant, no em sembla convenient plantejar el foment de la lectura de llibres de forma aïllada respecte a la resta de productes com ara còmics, revistes, diaris o materials de lectura en suport digital. La dignitat social de la lectura de llibres, aquest prestigi simbòlic que molts ciutadans li atribueixen, comporta el perill que sigui considerada una activitat rara, extravagant i completament allunyada de la vida quotidiana. Evitar que aquesta sensació s'estengui i multipliqui és també una funció de l'escola; però sens dubte no se li pot confiar exclusivament a ella, perquè el període

escolar és precisament l'únic moment en què la lectura continuada i efectiva sí que té un valor en si mateix i, per tant, la seva pràctica resulta útil.

Un altre dels factors sobre els quals incidia l'estudi sobre hàbits lectors del Consell Català del Llibre per a Infants i Joves era el notable desconeixement per part de la joventut de l'accés a la lectura fora del centre d'ensenyament. Dit altrament: l'entorn lector del nen i del jove se sosté sobretot en els recursos oferts en el marc del centre d'ensenyament. Mentre el jove es troba en període escolar, disposa no solament d'un temps més o menys adequat per a la lectura, sinó també d'algú a qui consultar, el model d'altres companys habituats als llibres, informació accessible sobre què llegir o on aconseguir els texts apropiats, per exemple. Sovint l'estudiant també aprèn l'hàbit de visitar les biblioteques o fins i tot d'acudir a una llibreria a la recerca del llibre de lectura obligatori. Aquest marc que afavoreix l'entorn lector es veu radicalment truncat quan el jove acaba o abandona els seus estudis, ja que el municipi i la societat en general demostren molt poc interès per l'afició lectora dels seus joves. Serveixi d'exemple el fet que gairebé tots els actes culturals relacionats amb la lectura tenen com a destinataris la població infantil o adulta, rarament la intermèdia. N'hi ha prou amb fixar-se en les presentacions de llibres juvenils, que gairebé mai no van dirigides als xavals, sinó als professors que poden imposar-los com a texts obligatoris als seus alumnes.

No és rar, doncs, que el fins llavors lector titubejant es perdi completament en el precís moment d'abandonar el centre d'ensenyament. Per a algú que s'hagi apartat de l'escola sense haver arribat a formalitzar uns sòlids hàbits lectors i que hagi adquirit el costum de visitar les biblioteques o de freqüentar les llibreries, retrobar el camí dels llibres resultarà terriblement complicat si la

tenacitat dels seus pares o l'atzar d'unes bones amistats o la simple casualitat no juga al seu favor.

És per això que resulta del tot necessària una major conscienciació social i una militància més activa per part de tots els sectors implicats en favor de la lectura. En primer lloc, semblaria lògica una plena implicació dels mitjans de comunicació (almenys els públics, aquells que s'alimenten dels impostos dels ciutadans i que, per tant, sembla lògic que no solament es consagrin a l'entreteniment i a la batalla de les audiències, sinó també i primordialment a l'interès comú) en la tasca de fomentar l'hàbit lector.

És cert que en alguns mitjans la reivindicació de la lectura sona com a falsedat o fins i tot a burla. Recomanar des d'una pantalla televisiva la necessitat de llegir equival a demanar l'espectador que apagui l'aparell, la qual cosa atempta contra l'essència del mitjà, és a dir contra la lògica de les audiències. Els llibres i la televisió gairebé mai no s'han portat ni tan sols cordialment. Alguns pocs programes sobre el món dels llibres han aconseguit fidelitzar discretament un sector minoritari de l'audiència, que en qualsevol cas ja era majoritàriament un públic lector, però la seva influència en el foment de la lectura sempre ha estat si més no discutible. Potser s'hauria de començar simplement per demanar als responsables de les televisions un major respecte pels llibres. Sovint els programes televisius que s'han ocupat de la lletra impresa han acabat sent tediosos aparadors de l'actualitat comercial més que estímuls a la lectura. O s'han consagrat exclusivament a la crítica erudita. Em temo que la poca imaginació dels programadors televisius amaga en realitat una trista perversitat: la idea que fomentar la lectura pot constituir un enemic dels índexs d'audiència.

Tot i així, el paper dels mitjans de comunicació hauria de ser important en la transmissió d'un model de comportament. N'hi hauria

prou que es preocupessin per oferir una imatge de la lectura associada als valors de la modernitat i de la joventut per obtenir uns resultats molt beneficiosos.

També la col·laboració dels pares resulta del tot indispensable en la tasca de fomentar els valors que transmet la lectura. Potser una de les seves primeres responsabilitats seria la de facilitar als joves mecanismes veritablement útils d'informació i accés als llibres. És curiós, per exemple, que una bona part dels pares comparteixi la pràctica de la lectura amb els seus fills durant la infantesa, però que aquest vincle es vagi extingint progressivament amb l'arribada de l'adolescència. Per difícil que pugui semblar, invertir aquesta tendència hauria de constituir una seriosa preocupació de tots els pares: compartir lectures, destinar un pressupost a llibres, visitar conjuntament llibreries o biblioteques, preocupar-se pel tipus de lectures que poden interessar als fills... són pràctiques que sens dubte ens haurien d'aportar tants avantatges intel·lectuals com familiars.

No només els nois, també mestres i professors es troben sovint perduts en aquest bosc frondós i ple de males herbes que actualment constitueix la literatura infantil i juvenil. En el moment que elegeixin les lectures que proposaran als seus alumnes, de vegades senzillament es deixen aconsellar per les recomanacions interessades de les editorials; d'altres, acudeixen a la seva pròpia experiència de lectors, encara que la diferència d'edats, interessos i capacitats freqüentment constitueix un obstacle per avaluar la pertinència dels llibres elegits. Representaria una ajuda impagable que l'educador disposés de molts més canals d'informació sobre les lectures que pot oferir als seus alumnes: butlletins elaborats per experts, publicacions informatives, pàgines web, catàlegs bibliotecaris, etc. És cert que ja

existeixen materials d'aquest tipus, i alguns des de fa molt temps ⁸. Tanmateix, és freqüent que l'educador els desconegui o que hi hagi arribat només per pura tenacitat professional. Amb molt poca voluntat política i administrativa resultaria molt fàcil ajudar mestres i professors en aquest complicat assumpte.

També resulta del tot necessari que les biblioteques públiques i les llibreries actuïn de la mà amb els centres d'ensenyament per participar de l'entorn quotidià dels nens i especialment dels joves. Aquells que parlen de millorar la situació de la lectura entre la joventut mai s'obliden de reclamar un major nombre de biblioteques i millors dotacions per a elles. I és evident que l'abundància i la qualitat significarien un valuós pas endavant. Però no s'ha d'oblidar que a les biblioteques de què actualment disposem la joventut sense urgències acadèmiques no fa precisament cua per entrar. I és en elles, precisament, on hauria de generar-se una intensa activitat promocional de la lectura dirigida fonamentalment a aquest jove sobre qui l'escola ha deixat d'exercir la seva tutela i que corre el risc, segons demostren les estadístiques, d'allunyar-se definitivament dels llibres.

Per una part, a les biblioteques se'ls ha encarregat una funció de museu. Em sembla magnífic que la Biblioteca Nacional de Madrid contingui més de tres milions d'exemplars, que als seus arxius es guardin totes les obres editades a Espanya des de 1716 i tresors que van des d'un paper grec del segle IV al manuscrit d' *El cantar de Mio Cid* i fins a dibuixos i gravats de Velázquez, Goya, Durero, Rembrandt i Murillo. Però és evident que aquesta no pot ser la principal funció de les biblioteques en una societat que ha estat capaç de trobar la manera d'emmagatzemar bilions de dades en una superfície de tot just un centímetre quadrat. La biblioteca d'avui en dia no pot ser un

---

⁸ Al final d'aquest treball s'ofereix un llistat de recursos disponibles a internet.

mer dipòsit, ja que internet o les anomenades biblioteques digitals exerceixen de forma molt més eficient aquesta funció.

Al marge del préstec de llibres o d'oferir l'espai físic per dur a terme la lectura en les millors condicions, les biblioteques haurien de practicar una captació activa i contínua a partir d'activitats que aglutinessin joves i que tinguessin com a nexa d'unió el món dels llibres. Convertir una bona part de les biblioteques en centres dinàmics és en l'actualitat una necessitat prioritària. Moltes ja ho són, encara que rarament disposen dels recursos necessaris per ampliar o millorar la seva oferta. Des dels anys vuitanta del segle passat, un corrent renovador va pretendre rescatar les velles biblioteques de les profunditats tenebroses en les quals semblaven haver-se amagat. Avui en dia moltes ofereixen a la seva clientela una gamma d'activitats variada, però els resultats semblen indicar que encara resulten molt insuficients. Concursos de redacció o lectura, exposicions sobre llibres d'interès juvenil, xerrades específiques, cursets, tertúlies informals amb escriptors que els diferents tipus de públic puguin reconèixer com a pròxims, sessions de lectura en veu alta, circuits d'intercanvi de llibres, tallers de creació, clubs de lectura, festes literàries amb dramatitzacions de texts i altres activitats, campanyes específiques de promoció (com el llibre o l'autor del mes), grups i sessions de debat, explicacions de contes per als més petits, fires de llibre de saldo, plafons o espais digitals on els lectors puguin exposar les seves opinions sobre els llibres llegits, grups de teatre especialitzats en adaptacions literàries, activitats de formació d'usuari i de maneig documental de les noves tecnologies, programes especials per assessorar en la lectura segons els gustos o necessitats personals... Totes aquestes haurien de ser activitats bibliotecàries quotidianes i accessibles per a qualsevol ciutadà. Sens dubte, tot això exigeix repensar el paper que compleixen les nostres biblioteques en la societat actual i potser

arribaríem a la conclusió que almenys en algunes els foscos funcionaris amb cara de pal haurien de ser relegats en favor de bibliotecaris especialitzats en els gustos juvenils i d'animadors culturals que, sense pervertir la imatge de serietat i importància que exigeix la cultura, facilitessin al jove un accés més natural i fàcil al món dels llibres.

El resultat d'aquesta transformació no solament seria un magnífic suport a la tasca docent d'escoles, instituts d'ensenyament secundari i universitats, sinó que també guanyaria per al jove una nova oferta de lleure, ja que convertiria les biblioteques en centres juvenils d'activitat cultural que podrien servir de lloc de relació, però també de formació i orientació, per al jove una vegada finalitzats o abandonats els seus estudis.

Sens dubte, aquest paper no tenen per què arrogar-se'l en exclusiva els centres bibliotecaris. Unes funcions semblants podrien ser exercides per un altre tipus d'entitats, com ara clubs privats, centres municipals de lleure, fundacions públiques i privades, grups juvenils d'associacions de veïns o centres parroquials, entre molts d'altres.

L'esmentat estudi del Consell Català del Llibre per a Infants conclouia que l'actual crisi de lectura responia fonamentalment a un canvi significatiu dels centres d'interès i de motivació dels joves. Jo no crec que els joves d'avui en dia hagin canviat molt els seus interessos respecte als d'altres èpoques. Potser l'únic que hagi canviat sigui la forma de satisfer-los o fins i tot els instruments per fer-ho. En realitat, la recerca d'una identitat pròpia diferenciada de la dels adults constitueix una de les motivacions principals de qualsevol jove des que el món és món. Des de sempre, la consecució d'un marc propi de relacions socials ha afavorit les activitats de lleure col·lectives davant les individuals. Però això no ha acabat fins ara amb la lectura. És cert que entre aquestes últimes, les de suport

electrònic o musicals han vingut desplaçant últimament la pràctica de la lectura. Tanmateix, no em sembla absurda la possibilitat d'invertir aquesta tendència.

Per fer-ho, resulta imprescindible aconseguir que el model lector ofert per mestres, pares i mitjans de comunicació als nens i joves no quedi limitat al desenvolupament d'activitats escolars. Per a això, s'haurien de promoure iniciatives que afavorissin la trobada dels joves amb la lectura de forma lúdica, preferiblement en llocs i moments no relacionats habitualment amb el llibre. De la mateixa manera que la música o la vestimenta s'han convertit en senyals d'identitat per a molts grups de joves, amb més motiu la lectura hauria d'aglutinar sectors juvenils i modes culturals. S'hauria de començar per posar a disposició del jove una oferta lectora diversificada, barata, accessible i de qualitat.

Finalment, és precís que la imatge del lector que ha de ser transmesa als joves quedi completament desvinculada de la de persona avorrida, massa seriosa, una mica marginada i amb escassos amics, imatge que avui en dia resulta massa freqüent. De nou aquí l'exemple adult resulta del tot imprescindible. Per combatre aquesta imatge negativa serveixen moltes de les idees expressades més amunt, encara que potser l'argument més poderós hauria de ser que la pràctica de la lectura potencia unes habilitats personals que altres opcions de lleure més còmodes i de moda no proporcionen tan intensament, com les capacitats de raonament, de diàleg, d'imaginació, etc.

En conseqüència, l'única solució a aquest dilema que hem plantejat més amunt passa, segons el meu parer, per fer factible la paradoxa d'obligar a llegir creant alhora la sensació de llibertat. L'escola ha d'imposar l'obligació de llegir, però em sembla del tot imprescindible que l'alumne, sobretot en l'ensenyament secundari, disposi de l'opció d'elegir l'itinerari de les seves lectures, per molt

que s'allunyïn del que l'educador pugui considerar més convenient. Només així és possible consolidar un hàbit que l'alumne reconegui com a propi. Em temo que tot el que no sigui ensenyar en els instituts que la lectura és un acte de llibertat i d'afirmació personal suposarà un pesat llast per al futur lector d'aquests joves.

Llengua i literatura

Finalment, una altra de les pesades càrregues que al meu parer arrossega la difusió de l'hàbit de la lectura és la tradició pedagògica que ha dipositat en les assignatures de llengua i literatura el desenvolupament de l'habilitat lectora. És fins a cert punt lògic que així passi en els anys inicials de l'educació primària, quan l'objectiu és conèixer i dominar els rudiments de la tècnica lectora, però a poc a poc es va convertint en un llast de fatals conseqüències per al jove estudiant, ja que aquest acaba associant la lectura ja no solament amb una activitat escolar, sinó també amb el currículum d'una assignatura concreta: una vegada aprovada la matèria, la pràctica lectora quedarà reduïda a la categoria d'activitat completament inútil. En conseqüència, és del tot imprescindible reforçar el caràcter transversal de la lectura com a mitjà d'aprenentatge al llarg de tot l'itinerari formatiu i més enllà de les matèries de llengua. No solament qualsevol assignatura hauria de contemplar una llista de lectures que completessin el currículum i entre les quals l'alumne estigués obligat a elegir i a treballar d'alguna manera, sinó que a més la demostració per part de l'estudiant d'un determinat nivell de competència lectora hauria d'estar estipulada als mecanismes d'avaluació de totes les matèries. Només un front comú de tots els

educadors a favor de la lectura pot fer que la proposta resulti veritablement efectiva.

Per si l'anterior no suposés ja una càrrega prou pesada, una altra tradició pedagògica igualment reprobable ve a augmentar els problemes: la unió de la llengua i la literatura en una única assignatura. Encara que a molts ni tan sols no els sembli una unió estranya, sens dubte pel pes d'un costum que ja fa molts anys que dura, es tracta d'una identificació tan absurda com perniciosa. Ja he comentat més amunt la nefasta associació que molts estudiants acaben fent entre llegir i aprendre a dominar la llengua pròpia. Llegir, com queda dit, és molt més i l'escola ha d'aplicar-se a facilitar que el jove realitzi aquest descobriment. Per tal d'aconseguir-ho, separar l'aprenentatge de l'idioma de l'estudi de la literatura em sembla imprescindible. D'una o altra manera, els texts literaris no aconseguiran mai perdre el valor instrumental amb què són tractats a les aules, el valor que al cap i a la fi li han atribuït els temibles plans educatius dels últims temps. Potser la segregació d'ambdues matèries fos el primer pas perquè la literatura comencés a caure a les mans de veritables especialistes que deixessin de tractar-la com un simple material lingüístic o històric, explicable mitjançant llistats d'autors i obres o esquemes amb sèries de característiques estètiques perfectament delimitades.

Sens dubte, mereix un comentari a banda el paper ridícul que la literatura ocupa des de fa temps en els plans d'estudis de l'ensenyament secundari. Primer, perquè aquesta matèria ha anat desapareixent progressivament de les aules. Actualment, la gran majoria dels estudiants que ingressen a la universitat, llevat dels pocs que hagin cursat alguna assignatura optativa, no n'han llegit ni una sola de les grans obres literàries que conformen el nostre patrimoni cultural. Els seus coneixements es reduiran als pocs comentaris que algun professor voluntariós hagi pogut escamotejar-li

al complement directe en l'assignatura de llengua, on el temari ja és prou extens. I aquells que hagin tingut la sort o la desgràcia de cursar alguna assignatura específicament literària, sovint s'hauran trobat amb un temari eminentment historicista, replet de noms i llistes de característiques... però tot just s'hauran dedicat a l'anàlisi de les obres i encara menys al debat sobre elles, al qual sens dubte podrien aportar les seves pròpies experiències de lectura, cosa que permetria que poguessin viure la literatura com a un assumpte propi. En el cas contrari, la literatura acaba sent de nou una disciplina tancada, un simple exercici de memòria, en el qual l'alumne ha de resignar-se a aprendre uns continguts completament aliens a ell i als quals res no pot aportar.

La societat del soroll

En la mesura que la lectura vagi perdent l'etiqueta d'acte obligatori probablement els estudiants la miraran amb menys recels i amb una major curiositat. Perquè l'alumne descobreixi que la lectura és una joguina sense edat que pot acompanyar-lo al llarg de tota la seva vida fóra suficient, com a primer pas, que la lectura passés de ser considerada una obligació a ser valorada com un mèrit, de manera que aquell estudiant que més mèrits desitgi acumular més s'endinsi en l'hàbit de llegir i, al contrari, qui tan sols desitgi complir amb els requisits mínims es limiti als texts obligatoris que fixi el seu professor.

En segon lloc, em sembla imprescindible que es potenciï la lliure elecció de les lectures. Per a això, el paper del professor hauria de ser el d'un mer assessor. En aquest sentit, la seva funció seria la

d'oferir d'una manera temptadora tots aquells llibres que valori com a interessants i adequats, una espècie de venedor alhora que conseller. Arribats a certs nivells d'ensenyament, sembla lògic que el professor imposés als alumnes que consideri més preparats la lectura d'alguns llibres més adequats, ja sigui per la seva temàtica, el seu nivell de complexitat o perquè constitueixen una joia de la història literària.

Encara em semblaria més apropiat que aquesta funció d'assessor de lectures recaigués en una persona aliena a l'equip pedagògic que ha d'avaluar l'alumne. Sens dubte la figura idònia és la del bibliotecari, actualment inexistent en la gran majoria de centres educatius, que hauria d'exercir una decisiva funció d'animació a la lectura en col·legis i instituts. Per començar, hauria de ser un lector entusiasta. Les seves funcions no serien tant fixar i organitzar els llibres com potenciar activitats relacionades amb la lectura cap a les quals l'alumnat del centre pogués sentir-se atret. Una possibilitat raonable, que ja funciona en molts centres escolars, és l'organització entre el jovent de clubs de lectura, en els quals es llegís i debatés al marge del currículum i de la segmentació de cursos. Això no solament es convertiria en una activitat integradora per a molts alumnes, un punt de trobada, sinó també en un mecanisme de realització personal i, sens dubte, en un estímul per llegir.

A més, aquest tipus d'activitats haurien d'anar acompanyades d'un horari establert de lectura. Les experiències dutes a terme en diferents centres de secundària avalen que una hora diària de l'horari escolar estigui dedicada exclusivament a la lectura. Sense notes ni exigències, amb l'única obligació de guardar silenci. "L'hora del silenci", l'han anomenat. En realitat, em sembla una magnífica aposta la d'aspirar a recuperar un espai de silenci com a invitació al recolliment i la reflexió, activitats completament desprestigiades en

la nova societat del crit i la xaranga, els quals no només han conquerit els locals de lleure o les pantalles de la televisió o els micròfons de la ràdio, sinó també els passadissos i algunes aules de la majoria dels centres educatius.

En la societat del crit en el qual vivim, el soroll i l'omnipresent música sovint només pretenen ocultar la solitud i l'aïllament en què molts ciutadans es troben sumits. El verdader objectiu és recuperar per al jove, i en general per al ciutadà, un marc adequat per a la reflexió i el pensament. Actualment, per a molts alumnes, educats ja en aquesta contínua gresca festivalera, guardar silenci durant una hora constitueix un veritable martiri que no sempre són capaços de superar. Però l'experiència demostra que això també s'aprèn.

És cert que la gimnàstica de silenci que necessita la lectura hauria de ser una pràctica més adequada per a la intimitat de la pròpia habitació o la butaca preferida del domicili familiar. A tot estirar, hauria de ser un exercici més propi de la càlida solitud d'una biblioteca pública o del bucòlic recolliment d'un parc. Efectivament, potser les coses haurien de ser d'una altra manera. Però la realitat escolar dels últims anys sembla desaconsellar que s'abandoni la lectura a la sort d'un entorn familiar favorable i d'un instintiu interès, perquè això és tant com abandonar un ampli sector de la població a la tragèdia de no llegir.

II. Paper vs. pantalla

La societat de la imatge

Els sociòlegs ja fa temps que afirmen que ens trobem davant d'una transformació antropològica de proporcions difícilment imaginables. Un segles enrere ja es van donar unes circumstàncies semblants. Si la imposició de la lletra impresa com a vehicle de transmissió del saber va condicionar de manera decisiva la història de la humanitat, no sembla inapropiat suposar que la nova era visual i digital marcarà –de fet només cal mirar al voltant per constatar que ja ho està fent– una forma diferent de ser-hi al món. La publicitat, la televisió, l'electrònica de lleure i la informàtica disposen per al ciutadà un seductor món d'imatges que constitueix en si mateix un nou model de ficció tan poderós i suggeridor com al seu dia ho va ser la literatura oral i, sens dubte, també l'escripta.

Per a Neil Postman, les bases de la nova era van començar a establir-se amb la invenció del telègraf i de la fotografia. Amb el primer, la informació va començar a viatjar a gran velocitat i el resultat va ser que al ciutadà se li van començar a oferir, sobretot a través de la premsa, informacions fragmentades i descontextualitzades, allunyades de la realitat del seu dia a dia. La fotografia va ser el complement perfecte per a aquest tipus d'informació, ja que ofería el testimoni de la imatge i creava per al lector la sensació de ser testimoni de la notícia i, per tant, la il·lusió de comprendre: “el llegat més important –escriu Neil Postman– deixat pel telègraf i la fotografia potser sigui el pseudocontext. Un

pseudocontext és una estructura inventada per donar a la informació fragmentada i irrellevant una aparença útil”⁹.

Mentre la premsa escrita s’adaptava amb prestesa al concepte modern d’informació, l’aparició de nous mitjans de comunicació ajudava a apuntalar-lo. La cinematografia i la ràdio no solament eliminaven la paraula escrita, sinó que també oferien un tipus de discurs ininterromput davant del qual l’assimilació i la reflexió dels continguts resultaven pràcticament impossibles.

El desplaçament es va completar amb l’arribada de la televisió, un mitjà acollit immediatament en la majoria de les llars i que va reduir la paraula a un mer suport de la imatge. En ella es dona cabuda a qualsevol contingut, però sempre amb l’obligació que entretingui un públic el més nombrós possible, de manera que tendeix a la superficialitat i a l’espectacle.

“La televisió –ha escrit Neil Postman– és el centre de comandament de la nova epistemologia. No hi ha audiència tan jove com perquè se l’exclouï de la televisió. No hi ha pobresa tan abjecta com perquè es vegi privada de la televisió. No hi ha educació tan elevada que no pugui ser modificada per la televisió. I el més important de tot, no hi ha temes d’interès públic –la política, les notícies, l’educació, la religió, la ciència o els esports– que no arribin a la televisió. El que significa que tota la comprensió pública d’aquests temes està influïda per ella”¹⁰.

Per interpretar-la es necessita un mínim d’habilitat, ja que, a diferència de la paraula escrita, no requereix un procés de descodificació: la imatge és immediata i crea una sensació d’autenticitat i de proximitat. A més, la televisió està dirigida sobretot a satisfer les emocions, tot en ella està al servei de

---

⁹ Postman, Neil, *Divertirse hasta morir. El discurso público en la era del “show business”*, Barcelona: Ediciones de la Tempestad, 2001².

¹⁰ *Ibíd.*

l'entreteniment, de manera que ha format amb el pas dels anys una cultura de la gratificació immediata i sense esforç i ha creat la il·lusió d'un món de vegades hedonista, de vegades amenaçador, i sempre espectacular que ja ni tan sols no ens sembla estrany.

És cert que la televisió és una font inesgotable de comoditat i plaer. Els seus programes ens distreuen, ens relaxen, ens informen, ens mostren fragments de vida i de món que difícilment podríem arribar a conèixer. És cert que realitza una important funció terapèutica entre malalts i solitaris. També és cert que el poder emocional de la televisió és tan immens que pot realitzar una important tasca social si és encaminat per a nobles causes. Finalment, també és cert que a la televisió també poden trobar-se programes de gran interès intel·lectual, encara que rarament en hores de màxima audiència i mai no competint amb altres programes de major atractiu visual o musical. Al cap i a la fi, el debat complex i amb matisos, el discurs elaborat, els continguts densos encaixen malament en els esquemes de la televisió. Probablement, la televisió no ens ha fet més estúpids, però sí que ha posat de manifest tota l'estupidesa dels humans i l'ha elevat al rang de model, amb el que ha afavorit decisivament que acabem acceptant-la com a una realitat quotidiana i familiar.

El nou segle s'ha obert amb un contundent interrogant sobre les conseqüències dels nous sistemes de comunicació electrònica i d'accés a la informació. Internet constitueix un poderós instrument que per a alguns ja està transformant els hàbits culturals de la totalitat del planeta. Sens dubte, significa un poderós instrument de la globalització. Però també és el refugi de les tendències marginals, dels assumptes poc comercials, de les manifestacions individuals, etc. Al pou sense fons d'internet es troba gairebé tot. Aquesta és la seva màxima virtut, però també el seu pitjor inconvenient. La concepció oberta amb què la xarxa electrònica va ser ideada la blinda

contra qualsevol tipus de control o censura. En ella trobem des d'informació sobre els últims avenços científics fins a apologies del terrorisme o proclames incendiàries a favor de les guerres. En el fons, es tracta de la perfecta projecció del món en què vivim: el plaer, la solidaritat i l'horror van agafats de la mà. El veritable problema de la xarxa és que ofereix als seus espectadors una projecció del món fragmentada i inconnexa, elaborada com la suma de milions d'interessos diversos, sense cap ordre, filtre ni pla definit. Internet ens ofereix un univers de fragments desordenats i descontextualitzats, una biblioteca de coneixements dispersos i majoritàriament d'ínfima qualitat que, sota l'aparença de biblioteca del coneixement universal, en realitat suposa la màxima expressió del caos del coneixement. Internet constitueix un instrument utilíssim, sense cap dubte, perquè posa a l'abast de qualsevol esperit curiós una infinitat de materials que serien molt difícils d'obtenir i d'utilitzar d'una altra manera, però darrere de la seva pròpia naturalesa s'amaga una amenaça terriblement perillosa que sembla haver confós a molts dels seus defensors més apassionats: la il·lusió que posseir informació és el mateix que conèixer-la.

No hi ha dubte que l'acumulació d'informació pot ser un camí útil per arribar a comprendre les coses; però en això els bons resultats no estan en absolut garantits. Potser convingui recordar aquí que qualsevol que tingui els suficients diners pot convertir-se en propietari de la millor biblioteca del món, sense que per això s'allunyi d'ell l'amenaça de continuar sent l'individu més ignorant del planeta. Es pot estar perfectament informat sobre moltes coses i tot i això no comprendre-les. És més, aquesta societat del bombardeig informatiu està promovent com mai la ignorància i el desconeixement.

Per a José Antonio Millán ¹¹, mentre que la informació és una realitat externa a la persona, un material informe, ràpidament acumulable, que es pot automatitzar i és inert, el coneixement en canvi és interioritzat, estructurat, únicament pot créixer lentament, només és humà i a més condueix a l'acció. És clar, per tant, que no es tracta de dues realitats idèntiques. Informació i coneixement no són ni tan sols conceptes semblants. Cosins llunyans, a tot estirar. De fet, el món caòtic d'internet es troba precisament en les antípodes del coneixement. Les tones d'informació que ens ofereix la xarxa a penes poden ser considerades material inservible per a qui no hagi desenvolupat prèviament la capacitat de distingir el que és bo de les escombraries. Tan sols aquells que s'atansen a la xarxa amb l'esperit crític ja format i amb la capacitat de discriminar el bo del dolent poden gaudir d'una biblioteca magnífica i accessible. De fet, per a la majoria de la població amb prou feines constitueix una joguina –una altra més– que alimenta la imperiosa necessitat de distreure's. Per molt legítim que això sigui, no dona la raó als seus apologistes, per a qui l'entrada a les cases de la xarxa digital suposa l'accés definitiu a la cultura de totes les llars.

Tanmateix, a començaments d'un segle XXI mediatitzat per la cultura de la imatge, sembla clar que hem de deixar d'identificar la cultura amb la lletra impresa. La lectura fa temps que va deixar de ser el protagonista indiscutible de la vida cultural d'un ciutadà. Com ha escrit Nora Catelli, si "al llarg del segle XIX la sensibilitat moderna es va educar en novel·les i contes que tornaven als lectors imatges satisfactòries –nítides, emfàtiques– dels resultats de l'educació pels llibres" ¹², en els inicis d'aquest segle la nostra sensibilitat es forma fonamentalment a través de la televisió, el cinema i la publicitat.

---

¹¹ Millán, José Antonio, *La lectura y la sociedad del conocimiento*, Santa Cruz de Tenerife: Universidad de La Laguna, 2002.

¹² Catelli, Nora, *Testimonios tangibles. Pasión y extinción de la lectura en la narrativa moderna*, Barcelona: Anagrama, 2001.

També gràcies als llibres, és cert, però això només ocorre en un sector cada vegada més reduït de la població. En realitat, la mateixa literatura ha deixat testimoni en una infinitat de novel·les i poemes de l'educació sentimental i moral dels actuals ciutadans a través del cinema i la televisió.

En l'actualitat, els nens, abans de saber llegir i escriure, abans fins i tot d'aprendre a parlar, ja són uns experts consumidors d'imatges a través dels reproductors de DVD o de la televisió. Qualsevol nen encara mancat de l'habilitat de la paraula es deixa seduir per l'agressiu colorit dels programes televisius infantils, per la facilitat de comprendre rudimentàries narracions en dibuixos animats.

El procés d'aprendre a llegir

El miracle de la llengua oral es produeix en el nen de manera gairebé natural. L'estímul continuat amb què els pares premien els seus fills perquè aprenguin a parlar facilita un procés de maduració que en realitat és lent i costós, però molt satisfactori: les paraules posen el món a l'abast del nou parlant, de manera que l'aprenentatge de la llengua oral ve acompanyat d'una gratificació constant i immediata.

Aprendre a llegir ja és una altra història. La simple acció d'enfrontar-se a un text escrit comporta unes dificultats que qualsevol aprenent de lector haurà d'esquivar amb no poc esforç i normalment sense aquella recompensa d'entusiasme amb què els

pares van gratificar l'aprenentatge de la llengua oral. Aprenem a llegir a l'escola, on sol l'atzar pot concedir-nos la sort d'un mestre capaç de transmetre passió per la lectura.

A més, les dificultats que comporta la lectura no són només d'ordre social o cultural, sinó també fisiològic. Quan mirem, la nostra retina capta a l'instant una imatge que el cervell interpreta de manera gairebé automàtica. Sortim a la finestra de casa i immediatament obtenim una primera comprensió del que veiem, encara que hàgim estat incapaços de captar els petits detalls de l'escena que contemplem. Al contrari, quan escoltem un missatge oral, la nostra oïda transporta una sèrie de signes organitzats en un determinat ordre fins al nostre cervell, i aquest va interpretant-los seqüencialment amb l'esperança, no sempre satisfeta, d'obtenir un sentit general quan el missatge hagi estat completat.

Tanmateix, la lectura constitueix una barreja d'aquests dos procediments, el de la vista i l'oïda. Llegim amb la mirada, però seguim l'estructura articulada del llenguatge oral. En mirar un text, no comprenem de manera immediata el seu significat, com passa davant d'una fotografia o la imatge d'un televisor. La paraula escrita requereix un procés descodificador, una traducció a paraules "escoltables", com certifica el fet que l'aprenentatge de la lectura sigui un procés oral, en veu alta, i que els lectors amb menys competència es vegin obligats a llegir movent els llavis, és a dir, traduint a sons els signes escrits en el paper. Interioritzar aquest procés de descodificació constitueix un exercici extremadament difícil i lent, que requereix una repetició tan continuada que no tots els aspirants a lectors són capaços de superar aquest tràmit molest.

Per si això fos poca cosa, l'acte de llegir requereix unes condicions de silenci, concentració i intimitat que semblen atemptar contra la dinàmica dels temps que corren. La tecnologia i els

sistemes de comunicació, cada vegada més pràctics, assequibles i immediats, han originat una societat que odia la solitud i el silenci. Les llars s'han omplert d'aparells que ens parlen, ens omplen la casa d'imatges i creen per a nosaltres una sensació de dubtosa intimitat. El telèfon o l'ordinador ens posen en continu contacte amb la resta del nostre món, oferint-nos la gratificant i fàcil sensació de tenir una vida social rica i reeixida. El comandament a distància de la televisió ens obre diferents portes per escapar de la nostra solitud i crea per a nosaltres un lleure aparentment variat i la il·lusió de controlar-lo, el miratge de sotmetre la tècnica a la nostra voluntat.

Davant la il·lusió de sentir-nos arrelats al món, encara que sigui de manera molt superficial, que ens proposen el telèfon, la televisió, les xarxes socials d'internet, la ràdio... la lectura ens aparta del món i ens exigeix silenci, continuïtat, concentració, constància... És cert que també es pot llegir en un vagó del metro o enmig del xivarri d'un pub de moda. De fet, sembla ser que més del vuitanta per cent dels adolescents nord-americans ja no sap llegir sense la companyia de música, la ràdio o la televisió. És evident que tothom pot llegir com li plagui i que fer-ho d'una o altra manera no garanteix cap resultat, però la verdadera lectura, la que pretén aprofundir en les intimitats d'un text, la que reclama un escrit complex i exigent, precisa una dedicació exclusiva i unes condicions favorables.

I no només això. Per a més inconvenients, la lectura també reclama una cultura literària, lingüística i històrica. Llegir una novel·la de Dostoievski o un poema de Baudelaire o un conte de Cortázar no solament requereix unes circumstàncies adequades, una manera d'estar, sinó que també exigeix un cert domini de la llengua, uns coneixements mínims de la Història del món, un nivell de comprensió de les convencions estètiques i els gusts de l'època en què van ser escrits i fins i tot un cert grau de desenvolupament personal.

Finalment, també el propi gust pot constituir un enemic de la lectura. L'art de llegir implica un exercici de valoració que constantment posa a prova els nostres gustos i conviccions estètiques. Quan llegim, encara que sigui per mera distracció, tard o d'hora hem d'acabar preguntant-nos si allò que ens ocupa ens està agradant. Respondre a aquesta simple pregunta requereix haver format prèviament un gust determinat. I no només això, també pot suposar un enfrontament amb la tradició lectora que ens ha precedit. És a dir, si al llarg de diversos segles innumbrables generacions de lectors, crítics, professors, editors i estudiosos han valorat les excel·lències del Quixot, no és fàcil enfrontar-se al pes de totes aquestes opinions si a qualsevol de nosaltres l'obra de Cervantes ens avorreix sobiranament.

Molts requisits i obstacles, sens dubte. En realitat, fins i tot entre un amplíssim sector de les persones que superen els múltiples esculls de l'aprenentatge de la lectura, l'adquisició de l'hàbit de practicar-la significarà una nova barrera difícilment franquejable. I més en una societat que ha posat a l'abast de qualsevol moltes altres formes d'adquirir coneixements o de satisfer la innata necessitat d'escoltar històries que no requereixen ni una mica de l'esforç que demana la lectura. Llegir cansa més que mirar o escoltar, i això és molt inconvenient per a una societat que promou la comoditat com un dels seus valors principals.

Un món sense paraules

Per a alguns aquest nou codi de valors és l'inici d'una nova edat de pedra, el retorn a una nova societat a l'estil medieval, on un nou tipus d'analfabetisme s'imposarà, on tot el que hagi de ser comprensible haurà d'estar xifrat en icones o imatges i on només una petita elit de ciutadans serà capaç de desenvolupar una activitat intel·lectual prou sofisticada com perquè es pugui anomenar pensament. Giovanni Sartori, per exemple, defensa la tesi que el predomini de la imatge en la societat actual està transformant l' "homo sapiens", producte de la cultura escrita, en un "homo videns"¹³. Com que el complex món de conceptes creat per la paraula escrita no pot ser traduït plenament a imatges, en l'actualitat s'està formant una massa de ciutadans inhàbil per als processos de codificació i descodificació que requereix el llenguatge, i per això anem cada vegada més irreparablement cap a una societat més inculta, lingüísticament menys desenvolupada, menys crítica, més entretinguda pel fastuós món de la televisió i d'internet, menys preparada, en fi, per constituir la legítima base de la democràcia.

Profetes de l'apocalipsi sempre n'hi ha hagut. És quasi una tradició humana que cada transformació social aixequi una volada de veus per anunciar hecatombes o predir calamitats. Es van equivocar quan, a finals del segle XIX, van vaticinar el final de la pintura després de la invenció de la fotografia. Van errar quan van voler veure en la irrupció del cinema l'acabament de la literatura. Van fallar també quan van predir l'ocàs del periodisme amb l'arribada de la televisió. Van tornar a ficar la pota en augurar que la ràdio i la

---

¹³ Sartori, Giovanni, *Homo videns. La sociedad teledirigida*, Madrid: Suma de letras, 2005.

televisió deixaven els dies comptats a la lectura. I s'equivoquen també els qui prediuen el final del llibre, el definitiu declivi de la lletra impresa o la desaparició de la literatura escrita.

Per descomptat, ens trobem davant d'un procés d'adaptació de conseqüències difícils de determinar. El cinema amb prou feines té un segle de vida. Encara menys la televisió. Internet és un instrument d'accés general fa amb prou feines dues dècades. Ens trobem encara en ple procés de transformació. Els cents de milions d'espectadors que concentren les grans superproduccions de Hollywood, la dificultat dels estudiants per habitar-se a un sistema d'aprenentatge basat en la lletra impresa, el llenguatge sintètic i aproximatiu utilitzat per als missatges SMS o els xats, o el desprestigi social d'algunes carreres de lletres són només alguns símptomes d'aquest procés.

En essència, el germen de la nova era digital ja es trobava en la cultura escrita. I no solament perquè el llibre hagi estat el principal vehicle difusor dels coneixements que han facilitat la nova situació, sinó també perquè els camins que va seguir la premsa del segle XX van crear un model d'informació sense fronteres als que la imatge de la televisió dona una resposta més immediata i eficaç, encara que també molt més superficial i efímera, que la paraula escrita. O perquè el llibre i la lectura han participat activament en el desenvolupament de la nova societat del lleure, per a la qual la televisió i la informàtica ofereixen propostes d'allò més temptadores. O fins i tot perquè la paraula escrita, sobretot a través de cert tipus de literatura, sovint s'ha rellepat en una imatge d'elitisme que ha provocat un efecte dissuasiu a certs sectors de la població.

El resultat ha estat una nova societat on la imatge s'ha erigit en la principal protagonista. Vivim envoltats d'imatges, seductores i prescindibles en igual mesura, que han creat al nostre voltant un nou

imaginari. La publicitat, per exemple, ens dibuixa un món excitant disposat a oferir-nos a cada instant una explosiva sensació d'èxtasi. La realitat, sens dubte, no sol ser tan generosa, circumstància que explica en gran manera la perenne sensació de frustració que acompanya a l'home occidental dels nostres dies i en especial a bona part de la joventut, que se sent estafada per la promesa incomplerta d'una vida fastuosa d'intensitat i brillantor constants. En el món feliç de la publicitat, no hi ha el dolor ni les penalitats ni els conflictes morals; els objectes sempre van associats a la sensació de poder, al plaer i a la bellesa. Una bellesa, per cert, més en sintonia amb les característiques dels mitjans que la propaguen: més dinàmica que contemplativa, més juvenil que madura, més extàtica que agradable, més agressiva i convulsa que perfecta...

En la mesura que el nou imperi de la imatge s'ha anat consolidant, la paraula, i sobretot la paraula escrita, ha hagut d'acomodar-se a la nova situació. La seva pèrdua de protagonisme és evident. En un debat televisiu en el qual dos candidats a la presidència d'un país es juguin decantar al seu favor la intenció de vot, sens dubte serà més efectiu oferir una imatge de seguretat i confiança, un aspecte agradable o mostrar un caràcter simpàtic i accessible que tots els arguments que es puguin esgrimir en favor de la pau mundial.

Una de les conseqüències immediates d'aquesta pèrdua de protagonisme de la paraula és l'empobriment lent però progressiu que està patint el llenguatge. Malgrat disposar de molta més informació, em temo que qualsevol ciutadà occidental de tipus mitjà té actualment més problemes per expressar un enunciat complex (la descripció d'un sentiment, per exemple) que algú mitjanament instruït de fa tan sols cinquanta anys. Mentre les generacions anteriors a l'era digital havien estat educades en la necessitat d'adquirir un llenguatge ric i precís, capaç de transmetre els més

subtils matisos del pensament, les noves generacions de joves tendeixen a un llenguatge aproximatiu, genèric, que sovint no mostra interès a precisar. El seu vocabulari cada vegada es troba més omplert de paraules polisèmiques que condicionen al context la seva capacitat de transmetre un contingut. No és estrany, doncs, que en discoteques, bars i altres centres de lleure el llenguatge hagi estat substituït per una música potent que ompli el buit del dir i que atorgui a la mirada el protagonisme de la relació. Al cap i a la fi, aquesta joventut s'ha educat millor en la cultura del mirar que en la del dir. En part, perquè el model lingüístic que els ofereix la televisió, davant de la qual han passat una bona part del seu temps de formació, és un model terriblement pobre. Tan sols és necessari fixar-se en el paupèrrim nivell lingüístic dels presentadors dels diversos programes, la vulgaritat exaltada en els *reality shows* que tants nens contempen absorts durant hores, el model esquemàtic i repetitiu de la publicitat o la banalitat i incoherència dels comentaris que els esportistes adorats es permeten exhibir davant d'un micròfon o la inexistència de programes on els protagonistes "parlin" extensament i complexa sobre qualsevol tema... Paul Virilio cita el cas recent d'un modista a qui se li preguntava per què, a les publicacions populars, les *top models* havien reemplaçat les actrius i a les estrelles de cinema. La seva resposta va ser contundent i il·lustrativa: "Perquè aquelles no parlen!"¹⁴. Per a molts joves de la nostra societat occidental, la màxima aspiració és desfilars per una passarel·la. Encara que desconec si existeix alguna estadística sobre el tema, molt probablement aquesta aspiració hagi desplaçat ja la de ser, per exemple, un actor o actriu de cinema. No és estrany: desfilars significa ser contemplat i ser admirat. I ni tan sols no fa falta parlar. Fins a cert punt, el llenguatge comença a ser percebut per molts no

---

¹⁴ Virilio, Paul, *La bomba informàtica*, Madrid: Cátedra, 1999.

com un instrument que amplia les nostres possibilitats sinó com una tara, un defecte de la nostra limitada condició humana.

També l'aprenentatge de segones i terceres llengües constitueix en algunes circumstàncies un factor d'empobriment de l'idioma propi. Per a un ciutadà de principis del segle XXI cada vegada és més habitual i necessari accedir a materials en altres llengües. Per navegar lliurement per l'oceà d'internet, per exemple, tenir un mínim coneixement d'anglès sembla del tot imprescindible. Dominar alguna llengua a més de la pròpia resulta una acreditació irrenunciable per a qualsevol persona que opti al qualificatiu de culta. Tanmateix, també l'aprenentatge d'altres llengües comporta alguns perills. Sense anar més lluny, el de la banalitat. Sovint ens enfrontem als materials plurilingües que cauen a les nostres mans sense el coneixement necessari per aprofundir en el seu significat, de manera que moltes vegades ens hem de conformar amb accedir tan sols a l'epidermis de la comprensió. Per a un jove aprenent de llengües, l'esforç de la comprensió pot resultar freqüentment tan fatigós que és fàcil que aspiri tan sols a la interpretació de les idees bàsiques. No es tracta que l'aprenentatge d'una llengua suposi un inconvenient per al domini de la pròpia, ni molt menys. Em refereixo a la lleugeresa amb què el sistema educatiu tracta l'aprenentatge de les llengües estrangeres, que predisposa l'alumne per a les comprensions genèriques i superficials, als significats aproximatius, a la vaguetat semàntica, al menyspreu, en definitiva, per la precisió i la profunditat.

El món que ens han precedit era més loquaç que el nostre. La gent parlava més. En part perquè de manera majoritària depenia únicament de la veu per comunicar-se. En les societats occidentals actuals els ciutadans tendeixen a posar fronteres a la seva intimitat, evitant el contacte i el diàleg que no fa gaire era una forma natural i habitual de relació. Molta gent tapa les seves oïdes amb els

auriculars d'un reproductor de música mentre camina, corre, va a la feina o fa cua per tal d'evitar la temptació de parlar o de ser "agredit" per la veu d'algun desconegut. La tertúlia animada a les portes de les cases durant les nits càlides es troba en franc declivi. Ni als bars es parla com abans. A les sales d'estar de les llars de mig món, les famílies ja no es contenen les penes i alegries quotidianes o es narren històries, sinó que callen per retre homenatge al déu de la televisió... No cauré en l'estupidesa de pensar que qualsevol temps passat va ser millor, però sens dubte la conversa ha conegut moments més gloriosos. La tecnologia, a força d'estrènyer el contacte, sovint ens divideix i ens allunya. Potser aquesta falta de comunicació justifiqui l'abundància desmesurada de telèfons mòbils, de missatges sms i de correus electrònics, especialment exagerada entre els adolescents, que aconsegueixen a través d'aquests mecanismes tenir la sensació d'estar en contacte constant amb els altres, encara que sigui per no dir res.

El desenvolupament de la capacitat de lectura depèn en part de la capacitat de comprensió del llenguatge oral i de la capacitat d'expressar les pròpies idees. La narració oral, la conversa i l'expressió oral raonada són elements imprescindibles en el desenvolupament de les capacitats lingüístiques, de tal manera que el seu deteriorament porta també problemes en el desenvolupament de la competència lectora.

Llegim de manera diferent

Per totes aquestes raons, és lògic que els models actuals de lectura i escriptura estiguin experimentant un ràpid procés de transformació, l'obligada adaptació a la nova era digital. Ens agradi o no, l'ordinador està substituint a marxes forçades el paper en moltes de les operacions d'escriptura. Molta publicitat impresa que abans arribava fins a les nostres bústies avui apareix a la pantalla del nostre ordinador; proliferen les revistes digitals que no disposen paral·lelament de suport en paper; milions de pàgines de butlletins, diaris oficials i documents legals que omplien habitacions senceres de les nostres biblioteques i la consulta dels quals resultava gairebé una proesa, ara es troben còmodament digitalitzades i accessibles per a qualsevol usuari des de casa seva; per descobrir l'ús de determinats aparells, es prescindeix del fullet explicatiu i se'ns cita a consultar una pàgina web... I què dir del correu postal, que en molt poc temps ha cedit el seu protagonisme al correu electrònic.

En poc més de dues dècades els canvis han estat espectaculars. En els pròxims lustres, la previsible millora dels programes de transformació de la veu en paraules escrites sens dubte produirà nous canvis importants en els hàbits d'escriptura de la majoria de la població. De la mateixa manera que la difusió de les calculadores electròniques ha reduït la capacitat de càlcul d'amplis sectors de la ciutadania, la facilitat i comoditat de l'escriptura al dictat probablement també acabi reduint les habilitats lectores i escriptores dels ciutadans i possiblement condemni l'escriptura en paper a uns quants àmbits de la vida quotidiana: l'escolar i el legal probablement.

Com ha estudiat Daniel Cassany ¹⁵, la lectura en una pantalla connectada a la xarxa ofereix considerables diferències respecte a la tradicional. En part, perquè afavoreix llengües franques com l'anglès, la qual cosa suposa una nova forma de colonització cultural que a hores d'ara ja sembla irreversible. Però també perquè llegir en un ordinador, malgrat la molèstia que suposa per a les generacions que ens hem educat mirant el paper, proposa indubtables facilitats. Des de la incorporació de materials multimèdia (vídeos, música, documents orals, gràfics i dibuixos no necessàriament estàtics...) o la fàcil disponibilitat de diccionaris, correctors ortogràfics o enciclopèdies fins a la possibilitat immediata d'establir enllaços entre el document que llegim i altres afins, com si fossin notes a peu de pàgina que adquireixen una profunditat inacabable.

A través de qualsevol cercador, per exemple, hem accedit a una pàgina web que sembla respondre perfectament al tema del nostre interès: la vida i l'obra de Josep Pla. El menú que ens ofereix la pàgina ens obliga a elegir per on començar. Quan seleccionem la biografia, s'obre una nova pàgina que ens oculta les propostes de l'anterior. Comencem a llegir el text que resumeix la vida de l'escriptor fins que descobrim que va ser diputat a la Mancomunitat de Catalunya per la Lliga Regionalista. No tenim clara l'orientació política de la Lliga, només caldria clicar sobre el nom perquè una nova pàgina ens adoctrinés sobre el tema, però decidim posposar la consulta per no perdre el fil del relat biogràfic. Continuem llegint fins a topar amb una referència als serveis d'espionatge franquistes. Aquí la curiositat ens pot i pitgem sobre la paraula que ens trasllada a una pàgina nova que té molt poc a veure amb l'anterior. Comencem a llegir amb la idea de retornar després a la biografia de l'autor, on

---

¹⁵ Cassany, Daniel, *Rere les línies. Sobre la lectura contemporània*, Barcelona: Empúries, 2006, p. 157 i següents.

hem vist la pestanya que ens permetrà investigar sobre les activitats de la Fundació Josep Pla, però ens endinsem en la guerra bruta del franquisme, des d'on saltem a una pàgina sobre la guerra civil, que ens ofereix una informació sobre el museu de Gadesa, on ens tempta una publicitat sobre uns apartaments... Probablement l'itinerari que estem recorrent hagi estat caminat per primera vegada, de manera que no és difícil caure en la temptació de sentir-nos uns exploradors agosarats al mig d'una selva frondosa i divertida. N'hi ha prou amb anar prenent petites decisions, algunes vegades intencionades, en altres ocasions arbitràries i no poques fins i tot atzaroses.

En realitat, hem encunyat una metàfora desafortunada per referir-nos a l'acció de circular a través d'internet: el verb navegar no expressa fidelment la naturalesa del moviment que exigeix la xarxa, ja que en ella ens movem a salts. Sovint, a salts amb pirueta en el buit, que a poc a poc poden despistar-nos i acabar convertint la nostra recerca en un itinerari erràtic i sense sentit, un pur entreteniment amb aparença intel·lectual que, a força de posar en contacte informació dispersa, substitueixi el verdader coneixement per mera acumulació d'informació.

També és possible que el pes del costum de la cultura escrita no ens permeti ser del tot conscients que algunes de les pàgines que travessem en el nostre recorregut digital no tenen per què ser fiables. La major part dels materials que trobem a internet no ha passat cap filtre de qualitat ni veracitat. Qualsevol individu pot inventar-se una biografia de Josep Pla i penjar-la a la xarxa per a ús de crèduls i despistats. O, malgrat les seves millors intencions, pot posar a disposició de navegants un material ple d'errors, imprecisions o valoracions personals que, per imperícia o maldat, siguin ofertes com a certes. Res no ens permet confiar dels bons propòsits dels milions de pàgines que actualment ofereix la xarxa.

Ningú no ha subscrit cap pacte de bondat o veracitat. Res no té per què ser veritat. La nostra imperícia, la nostra credulitat, la mala sort o la ignorància poden portar-nos a la pàgina d'un subjecte que ens menteixi a propòsit, amb les pitjors intencions, potser amb l'esperança d'obtenir algun benefici de la nostra ingenuïtat.

El llibre, en canvi, ha desenvolupat tota una sèrie de mecanismes per fomentar la confiança del seu públic. És més, la tradició l'ha prestigiat amb l'aurèola de l'autoritat, perquè el mer fet de recórrer a la transmissió escrita pressuposava una voluntat de perdurar, de sotmetre's al judici implacable de la Història. Per això, se suposava que qui escrivia reivindicava l'autenticitat i la veritat. Per aquesta raó durant molts anys tots aquells texts que l'església va considerar herètics havien de ser depurats amb el foc. Que els texts teològics i litúrgics i els codis de lleis quedessin plasmats i conservats a través de l'escriptura va contribuir a estendre aquesta aurèola d'autenticitat sobre tot el que era escrit.

La Història ens demostra que aquestes presumpcions en absolut són certes. Els llibres que han apostat per la tergiversació, la falsificació o la mentida podrien omplir una immensa biblioteca. Tanmateix, encara avui perdura per a molts aquest halo d'excel·lència entorn del llibre. Pot apreciar-se a moltes sales de lectura i algunes llibreries, però sobretot en moltes cases, on les edicions més cuidades ocupen un lloc destacat a les prestatgeries centrals del saló on es reben els convidats. Encara avui el llibre és un emblema de prestigi. És per això que tant autors com editors acostumen a tenir molta cura de les seves publicacions.

Totes les edicions impreses sofreixen un escrupolós filtratge. I tot i així sovint acaben no sent un producte de bona qualitat. L'autor, que sap que arrisca la seva reputació i potser la possibilitat de continuar publicant, lliura el seu llibre a un editor. Aquest decideix

arriscar els diners de la seva empresa i convertir-lo en un producte comercial. Per a això, el posa en mans d'un corrector d'estil que vetlla per la qualitat de la llengua utilitzada, a un tècnic que compona les pàgines en un ordinador i a un impressor i enquadernador que s'ocupen que el llibre acabi com un producte ben elaborat. Magatzemistes, distribuïdors i transportistes s'encarreguen de portar-lo fins al llibreter, que el sotmet a exhibició a les seves lleixes perquè nosaltres, possibles compradors, l'observem atentament, sospesem els avantatges que podria reportar-nos la seva lectura i, després d'abonar el seu preu a caixa, l'adquirim i el llegim.

Tot aquest procés llarg i costós amb què es guanya la vida molta gent s'oposa radicalment a la filosofia que subjeu a internet. Per molt que també a la xarxa puguem trobar webs que funcionin com una llibreria on comprar les nostres lectures o fins i tot pàgines de pagament que ens ofereixin texts en format digital, el material majoritari que podem trobar a la xarxa són texts que els seus autors exhibeixen sense un interès comercial primari, sense cap control de qualitat i ni tan sols amb l'obligació de ser moralment acceptables. El filtratge que pateixen els llibres pràcticament desapareix a la xarxa, on gran part dels materials no ha estat revisada ni ha estat contrastada per ningú. La ciutat sense llei d'internet obre les seves portes per a tot aquell que vulgui instal·lar-s'hi, independentment de la qualitat o oportunitat del producte que pretengui exhibir.

El domini de les habilitats necessàries per al maneig de les noves tecnologies està suposant un enorme esforç a les escoles i a la ciutadania en general. Però, com tot avenç de la humanitat, el que arriba s'assenta sobre l'anterior. Els avantatges de l'era digital pressuposen el domini de les antigues vies del coneixement. L'immens arxiu de dades que constitueix la xarxa digital serà tan sols una biblioteca buida si les persones que la recorren no han adquirit les habilitats intel·lectuals necessàries per aprofitar-la. I avui en dia,

en la nostra societat, això només s'aconsegueix a través de la lectura.

L'escriptor J.L.Borges, sense arribar a conèixer aquestes noves tecnologies que han trasbalsat el món de la informació, va elaborar dues belles i contradictòries metàfores que parlen de la grandesa i les misèries del món d'internet. L'any 1944 va escriure el relat "Funes el memorioso", on el protagonista, com a conseqüència d'un accident, desenvolupa la insòlita capacitat de recordar-ho tot: el que ha viscut, vist o pensat, amb la totalitat dels seus detalls. Incapacitat per a l'oblit, aclaparat pel pes de tanta informació inútil, Funes entreté la seva ment prodigiosa en jocs d'enumeració i repetició que el porten al buit més absolut. "Sospecho, sin embargo –diu la veu del narrador–, que no era muy capaz de pensar. Pensar es olvidar diferencias, es generalizar, abstraer. En el abarrotado mundo de Funes no había sino detalles, casi inmediatos".

Cinc anys després, l'escriptor argentí publicava un dels seus relats més coneguts "El Aleph", on trobem una segona metàfora, sens dubte d'un to més positiu: el protagonista, Carlos Argentino, descobreix un punt des d'on contemplar la infinitat de l'univers sense haver de moure's del soterrani de la seva casa. Es tracta d'un petit racó on es troben, sense confondre's, tots els llocs del món vistos des de tots els angles. La troballa porta al personatge a la bogeria de voler construir un vast poema que "se proponía versificar toda la redondez del planeta", però això no destorba que el narrador, encarnat en la figura del propi Borges, comprovi fascinat la grandesa del fenomen.

En el fons, els dos contes de Borges parlen des de perspectives oposades i de manera involuntària d'aquesta nova finestra al món que és internet: aquest Aleph que permet a qualsevol ciutadà furgar per tot el món des del seu ordinador de casa i aquest cervell atapeït

d'informació i dades majoritàriament inútils que en comptes de facilitar dificulten el pensament. Defensa i detracció en una sola veu.

Una nova cultura

Tot i la rapidesa amb què la informàtica s'ha estès arreu del món, encara és aviat per determinar l'abast dels canvis que acabarà produint. Els sistemes d'impressió mecànica no van imposar els seus beneficis de manera immediata ara fa cinc segles, sinó que van conviure durant molt temps amb la producció manuscrita, repartint-se diferents funcions. El més probable és que ara passi exactament igual entre el paper i la pantalla. Amb tot, algunes conseqüències de la profunda transformació que s'està produint ja són perceptibles en l'actualitat.

La primera és l'aparició de noves comunitats de lectors i escriptors que han trobat en la immediatesa, en la impersonalitat i en el format que ofereix l'ordinador uns magnífics al·licients per a la lectura i l'escriptura. Així, la difusió i proliferació de xats, fòrums i weblogs certifiquen l'aparició d'un fenomen lingüístic de nova generació i, pel que sembla, d'enormes proporcions. És per això que podria pensar-se que la massiva instal·lació d'equips informàtics amb connexió a internet, com actualment ja succeeix a les escoles, és un camí d'ampli futur per a la lectura i l'escriptura, ja que, al cap i a la fi, genera un impressionant volum de texts escrits. Tanmateix, no s'ha d'oblidar que avui en dia la lectura a través de la xarxa no és igual que la que es practica sobre un suport llibresc, perquè majoritàriament està consagrada a l'entreteniment o a l'obtenció de dades i que rarament el públic lector s'enfronta a texts extensos i complexos, que requereixin hores o fins i tot dies de concentració,

com és el cas, per exemple, de les novel·les o els assaigs. Sens dubte, és legítim, i fins i tot necessari, reclamar una bona dotació d'aparells electrònics per a les nostres escoles, ja que el jove d'avui ha d'acostumar-se a convida-hi i aprendre el seu maneig i fer-ne un ús racional i moralment correcte; és precís també exigir connexions ràpides i barates, perquè la xarxa no imposi una nova barrera social que, com sempre, acabi perpetuant els privilegis dels poderosos; és imprescindible que qualsevol ciutadà s'introdueixi al món adult amb les habilitats necessàries per moure's amb facilitat dins l'heterogeni món digital. Sens dubte. Però molt més necessari, jo diria que del tot imprescindible, és que en qualsevol centre docent es continuï promovent i practicant, avui més que mai, l'exercici d'una lectura rica i exigent.

En segon lloc, i a conseqüència de l'aparició d'aquests nous gèneres lingüístics, és perceptible la difusió d'un tipus de prosa de registre col·loquial i escrita amb un molt baix grau de formalitat, que no té el seu model en la llengua literària o administrativa, sinó en la llengua parlada. Mentre en una part important de les pàgines web trobem una prosa raonablement cuidada i un alt grau de formalitat, en els espais cibernètics abans esmentats generalment ens enfrontem a una prosa deixada, que tendeix a l'el·lipsi, incorpora icones expressives i menysprea l'ordre discursiu, l'ortografia, la puntuació i tot signe de formalitat. Es tracta d'un tipus d'escriptura tenyit d'oralitat que amb tota seguretat es farà cada vegada més freqüent. La missatgeria mòbil, amb la seva necessitat de síntesi i la seva proximitat al missatge parlat, no ha fet sinó consolidar i difondre aquesta nova manera d'escriure. Les conseqüències d'aquest hàbit recent poden ser mínimes en lectors d'una sòlida formació, als quals la pràctica hagi portat a distingir perfectament entre els diferents models d'escriptura, però pot tenir efectes distorsionadors per a altres lectors de menys formació i competència.

És freqüent, per exemple, que els textos escolars, com ara exàmens i treballs de curs, apareguin plens de paraules abreviades i signes no convencionals, més o menys comprensibles, que provenen clarament dels procediments sintetitzadors emprats en els missatges SMS. En aquesta mateixa mena de textos escrits, també és perceptible una tendència majoritària a l'expressió en frases breus i amb pocs matisos, que apel·la invariablement al context i als sobreentesos.

En tercer lloc, un fenomen que ha propiciat la difusió de l'ús d'internet ha estat la devaluació del concepte d'autoria. Mentre la lectura tradicional donava protagonisme a la figura de l'autor del text, destacat sempre al començament d'un article o la portada i de vegades repetit a cada una de les pàgines d'un llibre, la pantalla tendeix a ocultar-lo. Els enllaços immediats entre un document i un altre releguen la qüestió de l'autoria a la categoria d'assumpte secundari. És més, la pròpia concepció d'internet afavoreix l'anonimat, de manera que molts dels texts que podem llegir en qualsevol navegació ni tan sols van firmats. És per això que cada vegada està més estesa la idea que internet conté un material comú, del qual es pot disposar amb absoluta llibertat i sense cap obligació: n'hi ha prou amb obrir la pàgina adequada i apropiat-se de les idees i informacions que conté. No em sembla casual que actualment molts alumnes universitaris, fins i tot bons estudiants, prenguin per als seus treballs idees i materials extrets de la xarxa amb total sensació d'impunitat, sense ni tan sols sentir l'obligació moral de citar les seves fonts.

Un quart aspecte que cal considerar és la infinita capacitat de difusió que ofereixen els mecanismes informàtics. Qualsevol text alliberat del format llibresc i introduït a l'èter de la xarxa digital resta a disposició de milions de lectors d'arreu del món, que podran llegir-lo o fins i tot modificar-lo, ja sigui per millorar-lo o per manipular-lo tendenciosament. En qualsevol cas, la profunditat del públic lector

que ofereix internet, tant en el temps com en l'espai, produeix un cert estupor. És evident que el control dels mecanismes de distribució de la informació que puguin implantar-se dins la xarxa durant els propers anys poden transformar internet, o les altres xarxes paral·leles que puguin crear-se, en una poderosa eina de control de la informació i el pensament. El mateix va dir-se en el seu moment de la ràdio o la televisió, i ha acabat sent veritat. Els grans grups econòmics controlen el que se'ns diu i d'alguna manera també el que pensem. No hi ha motius per pensar que no trobaran la manera de dominar els espais virtuals, tot i que en principi semblin haver nascut sota les etiquetes de la llibertat i l'heterogeneïtat. En la mesura que la xarxa digital pot arribar a qualsevol racó del món i que el volum dels materials que hi circulen sigui una creació interessada dels poders diversos, sembla lògic pensar que internet constitueix una poderosa eina de la globalització i de la homogeneïtzació. L'exemple més clar el trobem en el protagonisme de les llengües. A ningú se li escapa que l'anglès ha guanyat de manera aclaparadora la partida d'internet i ha relegat totes les altres llengües a la categoria de marginals o fins i tot d'anecdòtiques.

Una cinquena conseqüència pot ser la implantació d'un tipus de lectura fragmentada i dispersa, molt concorde amb la naturalesa mateixa d'internet. Quan llegim un llibre, establim amb el text que tenim a les mans un pacte de linealitat que ens porta de la primera pàgina a l'última, sempre que l'autor hagi tingut l'habilitat de persuadir-nos de la conveniència d'arribar fins al final. La lectura en pantalla, amb el constant reclam d'enllaços cap a noves pàgines que poden aclarir, completar o rebatre el que estem llegint, sovint ens allunya del text original i ens obliga a elegir itineraris atzarosos la profunditat dels quals és pràcticament infinita. Sovint no llegim un text, sinó que creem un camí de lectura interrelacionant uns texts amb d'altres. Davant d'una pantalla, el lector es veu contínuament

davant l'obligació de decidir un recorregut. Davant d'un llibre, no. Els enllaços que una pàgina d'internet posa a disposició dels seus lectors solen constituir un suport molt útil per a la comprensió i signifiquen un innegable vehicle d'enriquiment per a qualsevol lector, fins i tot podem dir que constitueixen una manera més creativa de llegir, però sense cap dubte també poden acabar generant unes lectures fragmentades, incompletes i disperses. Es tracta, doncs, d'una mecànica diferent d'enfrontar-se als materials escrits, que aporta grans avantatges però també nous perills. El nou lector haurà d'aprendre a usar-la de manera profitosa.

Per acabar i en un pla més especulatiu, les conseqüències verdaderes i transcendents que generarà l'ús de l'ordinador com a instrument de lectura i escriptura només seran perceptibles amb el pas de molts més anys. És innegable que el desenvolupament de la ciència a Occident va estar íntimament lligat a la implantació de la impremta. Els valors de l'objectivitat, la veracitat, l'organització, el menyspreu a la banalitat... van trobar en la impremta el seu millor publicista. Pot esperar-se que la implantació dels nous sistemes cibernètics trastocui l'ordre que la impremta va establir fa més de cinc-cents anys? No em sembla absurd. Per començar, cap d'aquests valors assenyalats no sembla primordial entre els materials que s'amunteguen desorganitzadament a la xarxa.

Posats a mirar més enllà del moment que ens ha tocat viure, potser estem assistint a una transformació cultural que no solament afecta les formes, sinó també l'estructura. N'hi ha prou a fer una mica d'història i recordar que Borges citava una epístola de Séneca a Lucilio en la qual es parla d'un individu molt vanitós que anava pregonant que a la seva biblioteca particular disposava d'uns cent volums. Séneca ja es preguntava llavors qui podia tenir temps de llegir cent llibres. Disposem d'un altre magnífic exemple a les pàgines mateixes del Quixot. Del seu protagonista, Cervantes ens diu que

llegia tothora i que havia venut part de les seves terres per comprar llibres. Tanmateix, quan els seus amics incendiaris entren a la biblioteca del manxec boig, es troben amb una quantitat de llibres que avui en dia sembla irrisòria. És cert que en aquella època l'obtenció de llibres no podia ser una tasca fàcil ni barata. Tot i així, les dimensions de la biblioteca de l'aspirant a cavaller de cap manera no justificaven que aquest pogués perdre la raó. Qualsevol ciutadà de l'actualitat mitjanament instruït ha llegit al llarg de la seva vida una quantitat infinitament més gran de llibres. De fet, fins i tot ben entrat el segle XX, l'accés dels ciutadans a la lectura mai no havia estat cosa fàcil. Potser la impremta va suposar un gran terratrèmol en el procés de producció de llibres, però els seus efectes van tardar a transformar la cultura occidental. La lectura solia ser pública i oral i rarament un gaudi privat. La societat capitalista va descobrir en el llibre un objecte fàcilment comercialitzable i va ser llavors quan la relació dels ciutadans amb els llibres va canviar radicalment. Nora Catelli situa el canvi en els primers compassos del segle XIX:

“a principios del siglo XIX, una auténtica revolución de la lectura, un cambio de modelo en cuanto a la relación con lo escrito: la transición revolucionaria de un modo de lectura intensivo a otro extensivo. Se pasó de frecuentar muy pocos textos muchas veces a lo largo de toda una vida –la Biblia, o los volúmenes de edificación religiosa- a la lectura de muchos textos, casi siempre una sola vez cada texto. Esta última, además de no ser religiosa, era variada, de entretenimiento y no de edificación” ¹⁶.

Efectivament, el canvi és substancial. En l'actualitat, qualsevol ciutadà lector llegeix al llarg de la vida una gran quantitat de llibres, de la qual normalment amb el pas d'uns quants mesos amb prou feines serà capaç de recordar unes quantes dades. No és estrany, en un món bombardejat per informacions tan contínues com,

---

¹⁶ Catelli, Nora, *op. cit.*, p. 36-7.

normalment, prescindibles. Al final del pròleg de *Genealogia de la moral*, Nietzsche reclama per al seu llibre un model de lector diferent del que comunament s'entén per home modern; "La meua obra – escriu– requereix de lectors que tinguin caràcter de vaques, que siguin capaços de remugar, d'estar tranquils". Per a ell, llegir no és rebre i consumir una informació codificada per un escriptor: la lectura és interpretació i, per tant, esforç, dedicació i treball. Tal com recorda Lewis Buzbee, els llibres són lents, requereixen temps ¹⁷. S'escriuen a poc a poc, es publiquen lentament i es llegeixen sense presses. Escriure una novel·la de quatre-centes pàgines pot costar anys, publicar-la encara més i, un cop adquirida, el lector pot tardar anys a començar-la i setmanes, mesos o anys a acabar-la.

Lamentablement, el ritme frenètic dels temps que vivim s'ha imposat també en el terreny de la lectura i sovint ens veiem empesos a consumir llibres més que a llegir-los de veritat. De fet, actualment la relectura ja constitueix una pràctica poc usual, malgrat les contínues recomanacions de prestigiosos lectors. Borges, per exemple, pregonava les virtuts de la relectura. "Y aun para el mismo lector el mismo libro cambia", ens recordava ¹⁸. D'acord amb els ensenyaments d'Heràclit, la persona d'ahir ja no és la d'avui, perquè canviem constantment. Per això cada lectura d'un llibre, cada relectura, renova el text, perquè també el llibre és com el canviant riu d'Heràclit. Cada vegada que acudim a un mateix llibre descobrim que ja no és idèntic al que havíem llegit, potser perquè nosaltres hàgim canviat, però també perquè el llibre ja és un altre, perquè sobre ell ha passat també el temps, i nous lectors l'han llegit i l'han enriquit amb les seves opinions, amb la seva admiració o el seu menyspreu i també perquè sobre ell ha passat l'huracà de les modes.

---

¹⁷ Buzbee, Lewis, *Una vida entre libros. Memorias de un amante de la palabra escrita*, Barcelona: Libros del Atril, 2008.

¹⁸ , Borges, J. L., *Siete noches*, Madrid: Alianza ed., 2005.

“Rellegir una obra –ha escrit el novel·lista Jaume Cabré– que ens hagi marcat és un dels actes més seriosos de la vida perquè ens situa davant del jo que érem, que encara ens fa més palès, per contrast, el jo que hem arribat a esdevenir”¹⁹.

Per molt recomanable que sigui la relectura, el ritme dels temps ens empeny a visitar nous llibres i a digerir de mala manera la quantitat de materials culturals que el nostre cervell es veu en l'obligació de processar. L'era cibernètica sembla la culminació d'aquest procés, ja que ens fa conscients de la vastitud del món de la paraula escrita i posa al nostre abast una quantitat ingent de texts dels tipus més variats, qualitats, llengües o extensions. El vell somni de la biblioteca universal, capaç d'emmagatzemar tots els sabers (és a dir, tots els llibres), va crear en el seu moment la biblioteca de Babel i la d'Alexandria. La seva impossible exhaustivitat té avui en dia una rèplica millorada en el món cibernètic. Al cap i a la fi, l'electrònica permet l'intercanvi de texts de manera gairebé immediata i sense que la distància representi cap obstacle: la separació entre el lloc del text i el lloc del lector ha desaparegut. Deslligat del format llibresc, el text té avui en dia la capacitat d'arribar a qualsevol lector en qualsevol lloc. Gairebé tot està al nostre abast. Per disposar-ne no hem de sortir de casa, ni tan sols no hem de moure'ns de la cadira, n'hi ha prou que engeguem el nostre ordinador i l'inacabable món de la paraula escrita es postrarà dòcilment davant dels nostres ulls. Una veritable ganga, si aquesta facilitat i la disponibilitat total no amaguessin alguns dels perills que més amunt hem apuntat.

De moment sembla obvi que la lectura en pantalla no devorà el model de lectura tradicional, i que ambdós estan cridats a conviure com a mínim per un llarg temps. Per tant, aquests dos models no

---

¹⁹ Cabré, Jaume, *El sentit de la ficció. Itinerari privat*, Barcelona: ECSA, 1999, p.108.

estan lliurant una guerra. Ni tan sols no ens plantegen una alternativa. Ambdós conviuen de forma natural en la nostra societat i, sens dubte, també en els hàbits de cada ciutadà. A més, el negoci muntat al voltant del llibre és massa important com per ser desmantellat de cop. Ningú no sembla amenaçar de forma immediata la seva existència, per molt que les noves tecnologies s'hagin esforçat a buscar substituïts al llibre tradicional.

El llibre a l'era digital

Per a alguns, l'arribada de la informàtica al món del llibre significa la democratització definitiva de la lectura, perquè facilita una via d'accés útil, còmoda i barata entre totes les llars i una part important de les manifestacions culturals que els éssers humans han estat capaços de crear. Sens dubte, les possibilitats que obre el món digital són immenses i fins i tot justifiquen un cert optimisme. En la mesura que l'accés a la cultura sigui més fàcil, ràpid i econòmic, és previsible que es redueixin els riscos d'exclusió social per raons de diners, raça, sexe... Però això encara està per demostrar, perquè al voltant de la lletra impresa es mou un negoci de dimensions gegantines. De fet, l'aparició del format tradicional del llibre ja va significar en el seu moment un gran pas cap a la democràcia de la cultura. El llibre és un objecte raonablement barat i durador, que no necessita combustible ni manteniment, que pot ser compartit o reventat. A més, ni es penja, ni deixa de funcionar si s'omple de pols o la temperatura ambiental no és gaire benigna. L'edició més cara i

luxosa d'un clàssic de l'Edat Mitjana no és objectivament més bona que una edició de butxaca comprada a preu ridícul en una botiga de segona mà. En realitat, la qualitat rarament influeix en el preu: en qualsevol llibreria del món trobarem un *Hamlet* que estigui perfectament editat a un preu més assequible que el volum de les últimes desbarrades d'algun famós de la televisió. A més, per aprendre a fer funcionar un llibre no cal cap preparació ni cap manual d'instruccions, llevat de l'alfabetització més elemental.

És evident que les noves tecnologies obren un immens horitzó en el camp de la democratització de la cultura, però no és menys obvi que imposen nous obstacles: cal tenir accés a uns aparells adequats, sovint cars, i cal aprendre a fer-los funcionar.

Tot i aquests entrebancs, l'arribada de la informàtica i d'internet han estat les causes principals d'un veritable terratrèmol en el món llibresc. La primera conseqüència ha estat la reordenació del sector de producció i comercialització. L'aparició de nous suports per a la lletra impresa està tenint repercussions immediates en cert tipus d'edicions. Es tracta de la desmaterialització de múltiples objectes culturals en favor de la imatge en una pantalla d'ordinador. Les voluminoses enciclopèdies i molts diccionaris estan sent substituïts per discs petits i manejables o per sistemes de consulta *on line*, sovint completament gratuïts. Tractats tècnics d'escàs tiratge i alt cost són comercialitzats ara a un preu molt menor a través de la xarxa. Catàlegs, informació empresarial, materials de jurisprudència, butlletins, texts científics... En general, tots aquells textos de consulta, bona part dels materials didàctics i allò que no resulta prou comercial (autors oblidats, estudis específics, documents oficials, programes docents...) troba en la informàtica una via de transmissió magnífica i barata, la qual cosa significa una bona notícia, ja que posa a l'abast de qualsevol una immensa quantitat de materials que d'una altra manera serien molt difícils de consultar.

La digitalització de milions de volums de diversos fons bibliotecaris és ja una realitat. Encara que les xifres encara no són conegudes, sembla que Google està digitalitzant uns 10 milions de llibres a l'any. Altres projectes, com el d'Internet Archive o Amazon s'afegeixen a la construcció d'aquesta nova biblioteca global, que se'ns dubte ha de canviar no només la manera d'accedir a la cultura, sinó també el tipus de relació que s'hi pot establir. Per tant, no és absurd pensar que molt aviat qualsevol ciutadà connectat a la xarxa disposarà d'una biblioteca molt millor nodrida que la de qualsevol filòsof, escriptor o intel·lectual de fa tan sols una dècada. Els beneficis d'aquest accés immediat i barat a la informació són evidents: els investigadors acadèmics podran accedir sense problemes a les fons primeres; el lent i a vegades carregós procés de localitzar un llibre, prendre la referència, anar a una biblioteca o llibreria i demanar-lo, pagar-lo, etc està sent substituït per uns simples clics en un ordinador. A més, els grans dipòsits bibliotecaris es trobaven a l'abast només dels habitants dels grans nuclis urbans, però la biblioteca virtual obre també les portes als petits nuclis rurals i als individus de tot el món...

Menys canvis s'esperen de moment per al llibre literari, sòlidament assentat en una tradició de molts anys i amb una potent indústria al darrere.

Des del punt de vista del lector, el primer i tal vegada més important és la magnífica possibilitat d'accedir a les obres d'autors clàssics sense gairebé cap cost. També tindrà a la seva disposició obres d'autors poc coneguts o marginals, així com una variada oferta de textos, sobretot aquells que es moguin al marge de l'oferta d'actualitat o de gèneres poc comercials. De fet, internet és una magnífica invitació a l'autoedició i a la distribució de literatura amb costos mínims. N'hi ha prou amb una recerca mínima per la xarxa per descobrir una ingent quantitat de textos literaris, sobretot poesia i

narrativa curta (el lector de novel·les necessita més mobilitat i un llarg període de temps de concentració, per tant les aportacions que ofereix la pantalla, com ara hipervincles o animacions, són més aviat distraccions i, per tant, una molèstia).

Tanmateix, les mateixes dimensions de l'oferta, el desordre i la falta de selecció inherent a la xarxa són factors que juguen en contra de la lectura a través d'ordinador. Es pot suposar que el pas del temps airejarà i aclarirà aquest panorama. Ja està succeint. Algunes publicacions electròniques comencen a consolidar un prestigi similar al de les millors revistes tradicionals. Moltes institucions utilitzen la seva reputació social o intel·lectual per avalar la qualitat dels texts oferts a les seves pàgines web. També els cibernetes concedeixen credibilitat a unes quantes pàgines i en menystenen moltes altres, que acaben desapareixent o vivint en la marginalitat més completa. En fi, l'aparició de mecanismes de garbell entre els materials d'internet sembla inevitable, circumstància que a la llarga mitigarà els recels de molts internautes sobre la qualitat dels continguts de la xarxa.

Al marge de les molèsties que es generen de l'excessiva abundància i dels dubtes sobre la qualitat general de l'oferta d'internet, en l'actualitat continua sent una molèstia llegir en una pantalla lluminosa. Ens obliga a estar davant d'un aparell, la mirada se'ns cansa amb molta més facilitat... És cert que la tècnica dels anys venidors donarà respostes més satisfactòries i també que molt probablement per a les futures generacions serà un hàbit perfectament assumit, però de moment la lectura en pantalla continua sent un destorb i les ofertes de llibre electrònic que el mercat ens ofereix no han arribat a plantejar una competència seriosa al llibre de paper. I de fet sembla molt difícil que en un futur immediat puguin arribar a rivalitzar-hi, encara que ningú no sap del cert les sorpreses que el futur ens té preparades. Avui dia els

continguts digitals ja poden ser llegits des de diferents aparells: ordinadors personals, telèfons mòbils, PDA, o aparells específics de lectura, els anomenats e-readers o e-books. Les darreres versions d'aquests dispositius de lectura llençats al mercat (Sony Reader, Kindle, I-Liad...) proposen un model de lectura que intenta acostar-se al que ha difós el llibre tradicional de paper. Plantegen alguns avantatges certament interessants, com ara la capacitat d'emmagatzemar una enorme quantitat de continguts en un sol aparell, la inclusió de mecanismes per fer recerques dins del text i la possibilitat de vincular la lectura a diccionaris o enciclopèdies. Els inconvenients fonamentals són encara el preu –que previsiblement es reduirà a mesura que millori la tecnologia i se'n difongui l'ús–, la dependència del corrent elèctric o de bateries de duració limitada, la rigidesa que els fa vulnerables als cops i als accidents i la diversitat de formats de digitalització, de manera que alguns aparells només accepten els textos adaptats a les seves característiques.

Però es tracta només de petits inconvenients que el temps, la tecnologia i la visió comercial dels empresaris més aguts sabran evitar ben aviat. Aparells lleugers i de molta autonomia, fabricats amb materials flexibles, capaces de reproduir els diferents formats de textos digitals probablement seran eines comunes de qualsevol estudiant dels pròxims anys.

Previsiblement, la integració dels nous aparells serà lenta i durant força temps conviuran amb el format tradicional del llibre, però és molt probable que a la llarga acabin condicionant algunes peces de l'engranatge editorial. En la mesura que el paper perdi part del seu protagonisme, el sector de la impressió en pot patir les conseqüències. També les llibreries i les distribuïdores hauran de reinventar-se.

Per altra banda, també sembla lògic que la nova conjuntura afavoreixi moltíssim l'edició de llibres, facilitant-ne l'accés, abaratint-ne els costos i obrint la via de la distribució digital.

Tanmateix, no sembla que el negoci del llibre pateixi una gran amenaça de manera immediata. En realitat, si avaluem la situació amb una mica d'equanimitat, descobrirem que avui en dia el món editorial es troba més en una situació d'adaptació que de veritable crisi. Per molta alarma que s'hagi generat des dels diversos sectors implicats, mai la indústria del llibre no havia caminat tan pròspera. Els índexs de vendes creixen any rere any i les estadístiques diuen que mai no s'ha llegit tant com ara. A Espanya, la producció editorial va augmentar un 5,1% l'any 2005 respecte a l'anterior, en comptabilitzar la impressionant quantitat de 63.551 títols entre llibres i fulletons. L'any 2007, segons *Estudio de Comercio Interior*²⁰, la xifra va arribar a 70.520, amb un conjunt de títols vius de 369.588. En aquesta xifra no s'inclouen les reimpressions, que van ascendir a més d'un 20% del total de títols editats. Aquests exemplars van ser produïts per prop de tres mil entitats o segells editors, i més de cent seixanta d'aquests estan implantats en altres països. Espanya és la quarta potència editorial del món, per darrere dels Estats Units, Anglaterra i Alemanya. El llibre ocupa el dècim lloc com a producte exportable, presenta una balança comercial molt positiva i, segons les dades ofertes pel Ministeri de Cultura, les xifres de vendes mostren una clara tendència a l'augment. A més, es tracta d'una indústria que, directament o indirecta, dona feina a més de setanta-cinc mil persones.

L'any 2006, el nombre de títols editats en català va ser de 8.882 (1.511 corresponien a literatura en general; 2.209 a infantil i juvenil;

---

²⁰ Dades extretes de Àvila, Antonio M^a "La oferta editorial de libros", dins José Antonio Millán (coord.), *La lectura en España. Informe 2008. Leer para aprender*. <http://www.lalectura.es/2008/informe2008.pdf>

3.236 a llibres de text no universitari; 473 a materials científicotècnics i universitaris; 368 a ciències socials i humanitats; 340 a llibres pràctics; 404 a divulgació general; 170 a enciclopèdies i diccionaris; 48 a còmics; i 122 a altres opcions menors) i el nombre d'exemplars editats va arribar als 24,62 milions.

Per molt que les veus més alarmistes hagin volgut difondre el pànic, no sembla probable que tot aquest entramat econòmic corri un perill imminent. Ara bé, sembla evident que l'aparició dels continguts en format digital ha de suposar un notable canvi en la cadena de producció i comercialització del llibre. De fet, ja és evident l'aparició de nous agents: fabricants d'aparells de lectura, empreses que digitalitzen continguts, operadors de comunicacions... No seria gens estrany que els nous formats suposessin una via d'entrada a la publicitat en els llibres. També està encara per definir el paper del nou distribuïdor de continguts digitals i fins i tot la vigència de la tradicional llibreria.

Com ha passat amb la música, la difusió dels continguts digitals haurà d'enfrontar-se al principi de gratuïtat tan assentat a la xarxa, de manera que previsiblement es dispari la pirateria i la reproducció fraudulenta, circumstància que sens dubte afectarà a l'economia dels editors, els distribuïdors i els autors.

Tanmateix, potser els veritables nuvolots no planin tant sobre la lletra impresa i el negoci del llibre, que sens dubte sabrà resituar-se i espavilar-se, com sobre el model social que ha fet avançar la cultura occidental fins a la situació dels nostres dies. Sembla obvi que el sistema de valors relacionats amb la lectura està canviant de manera molt ràpida. Però aquest canvi no significa un pas endavant, sinó un retrocés de molts anys.

Durant diversos segles la societat occidental ha viscut fracturada al voltant de la lectura. Com recordava Miquel Desclot amb motiu de

la inauguració a la Biblioteca Nacional de Madrid d'una campanya per al foment de la lectura, la majoria dels nostres avantpassats no sabien llegir, però van ser capaços de desenvolupar un sistema per emmagatzemar sabers (l'exercici de la memòria) i per transmetre'ls (la cultura i la literatura orals) que ha funcionat durant segles. Potser no van trepitjar una escola, però van heretar i van transmetre una saviesa popular refinada pel pas de les generacions. Qualsevol ciutadà del segle XIX, per exemple, acumulava un enorme dipòsit de materials literaris de tradició oral prou assumits com per utilitzar-los amb naturalitat en les circumstàncies de la seva vida diària. Encara que menys alfabetitzats, segurament les seves capacitats literàries estiguessin més desenvolupades. La nostra llengua ha creat una identificació entre els termes "analfabet" i "ignorant", que diu molt del prestigi que s'ha vingut donant a la lletra impresa, però que està mancada de tot rigor.

D'altra banda, llegir obria les portes d'ingrés a una elit, ja que als llibres es trobava l'essència de la saviesa i del poder. Els burgesos del Renaixement es deixaven retratar a les seves biblioteques, secretament convençuts que el prestigi dels llibres els dignificava i legitimava el seu recentment adquirit poder econòmic. La reputació de la lectura arribava a ocupar una part important del ritu religiós. Al voltant de l'acte de llegir havia arribat a desenvolupar-se una cerimònia que implicava una actitud ociosa, el luxe del silenci, un clima propici de solitud i recolliment...

Avui en dia, ni el nou analfabet, que ha après a llegir però que no exercita i que pel fet de disposar de molta informació no té consciència de la seva ignorància, ni l'assidu lector, desconcertat pel pes d'una tradició immensa i una producció actual inabastable, no gaudeixen de cap prestigi.

Durant més d'un segle, el mite d'una alfabetització completa alimentava la idea que una societat d'homes lletrats donaria peu a un món millor, més just, més ben dirigit i molt més preparat per no sucumbir a lideratges fàcils, a idearis radicals i simples. El somni d'un món completament alfabetitzat respon a una cega confiança en el poder de la paraula escrita.

Segons ens recorda Agustín Escolano, a començaments de segle XX el 64 per cent de la població espanyola masculina i el 72 per cent de la femenina eren analfabets ²¹. Des de llavors fins als nostres dies aquest percentatge s'ha anat reduint progressivament fins a assolir xifres gairebé insignificants. És cert que les ideologies d'esquerres van defensar i van propiciar una educació igualitària per a tots els ciutadans, homes i dones, des de la convicció que en una educació general es trobava la base d'un món millor i més just. Però el factor determinant per a la difusió general de l'ensenyament segurament fou que el nou món industrial cap al qual Occident es movia necessitava una mà d'obra més instruïda.

Tanmateix, no fa falta ser gaire llest per comprendre que aquestes optimistes estadístiques d'alfabetització resulten en realitat bastant enganyoses. En les societats occidentals desenvolupades industrialment milions d'homes i dones amb prou feines utilitzen les tècniques de lectura apreses per desxifrar algun titular de la premsa, fixar-se en l'etiqueta dels productes exposats al supermercat o descobrir les oportunitats que ofereixen els fulletons de propaganda escrita. Una bona part d'aquesta població alfabetitzada que decora les estadístiques continua pertanyent, en realitat, al que s'ha denominat analfabetisme funcional, és a dir, les persones que

---

²¹ Escolano, Agustín, *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Madrid: Fundación Germán Sánchez Rupérez, Pirámide, 1992.

malgrat haver rebut un cert grau d'instrucció són incapaces de comprendre satisfactòriament el que llegeixen.

Tot i així, el cert és que les estadístiques de les societats avançades pràcticament permeten veure complert aquell antic somni de l'alfabetització generalitzada.

I malgrat això, la perspectiva que la cultura escrita podia portar el nostre món a l'excel·lència s'ha anat diluint a poc a poc, a mesura que s'ha anat comprovant que la progressiva alfabetització no ha acabat de generar una ciutadania crítica i disposada a millorar la cosa pública, sinó més aviat una massa desinformada, força més interessada en les petites foteses que li ofereix la televisió que en els grans problemes del nostre món; una massa, en fi, perfectament influenciable pels grups econòmics i els poderosos mitjans de comunicació, la qual cosa posa en entredit la presumpta equanimitat del nostre sistema democràtic. En la societat del bombardeig informatiu, l'enorme i diària acumulació de notícies disperses i descontextualitzades es tradueix curiosament en desinformació i sovint acaba produint en el receptor més aclaparament, desinterès i renúncia que compromís i desigs d'intervenció. El desenvolupament espectacular dels mitjans de comunicació no ha generat una societat de ciutadans ben informats, és a dir, de persones que disposen dels coneixements necessaris per influir de manera intel·ligent sobre el món en què viuen. De fet, és possible que ni una societat formada completament per llicenciats universitaris no presentés millors credencials sobre això. I el més preocupant és que el futur no sembla tendir a corregir aquest despropòsit.

És lògic, doncs, que en l'actualitat l'acte de llegir hagi perdut aquella aroma d'acte sagrat i ritual, de luxe sibarita. Com més estesa ha estat la lectura, com més pública, quotidiana i accessible, menor

ha estat la seva dignitat com a acte social, i en aquest desprestigi es troben les bases d'un retrocés cultural de diversos segles.

L'actual desinterès de certes capes socials pel fenomen de la lectura és el mateix desinterès dels ciutadans medievals, que ni es plantejaven la utilitat de la lectura perquè no formava part de les seves necessitats més immediates; la tendència a codificar les informacions que el viatger actual necessita (els aeroports o les carreteres en són bones proves) en icones recorda el costum medieval de xifrar la informació en imatges i símbols; en moltes catedrals, els relleus i les pintures constituïen veritables narracions d'episodis bíblics pensades per a un públic analfabet, veritables precedents de les actuals narracions cinematogràfiques...

Es tracta de símptomes preocupants que fan pensar en un futur escindit; és a dir en una societat futura que reproduïx novament l'antic model d'un món fragmentat entre, d'una banda, aquells ciutadans que van aprendre a llegir a l'escola però que no van trobar en l'acte de llegir ni l'estímul ni la dignitat que perpetués l'hàbit i, d'altra banda, una comunitat lectora i militant, en guerra contra la massificació i en constant alerta contra els perills d'una democràcia en mans d'una majoria semianalfabeta, acrítica i desinformada. És a dir, un sector social que veurà en la lectura un exercici intel·lectual de primera necessitat, que intentarà entendre el món en el qual vivim, aprendrà a discriminar entre la immensa oferta de productes de lleure que la tecnologia ha posat i posarà a disposició del consumidor i un altre sector, sens dubte majoritari, que renunciarà completament a la lletra impresa o que, a tot estirar, es deixarà entretenir a base de revistes del cor i diaris esportius. En realitat, no sembla que estigui parlant del futur, tothom pot reconèixer en aquestes paraules una descripció benèvola del món en què vivim.

III. El refugi de la literatura

La literatura com a testimoni

El segle XX ens va deixar tres famoses profecies en format de novel·la sobre la naturalesa cultural del món que ens espera: *Un món feliç* d'Aldous Huxley (1932), *1984* de George Orwell i *Fahrenheit 451* de Ray Bradbury.

La novel·la d'Huxley proposa una societat que a base d'entronitzar la tecnologia ha eradicat les guerres, la gana, el racisme, el crim, les malalties genètiques... però a costa d'haver eliminat també la literatura, la filosofia, la religió o l'art, entre altres coses. Les necessitats primàries dels individus estan satisfetes i el "soma", la droga oficial del plaer, tapa qualsevol principi de dissensió. Als ciutadans, el destí dels quals està predeterminat fins i tot abans de ser gestats en laboratoris, se'ls convenç de la seva felicitat i arriben a estimar la seva opressió i a adorar les tecnologies que anul·len la seva capacitat de pensar.

El 1949, poc abans de la seva mort, va aparèixer la novel·la de George Orwell, on contemplem una societat en la qual una dictadura totalitària controla fins i tot la vida íntima dels ciutadans. La tirania del Gran Germà, que tot ho veu i tot ho controla, confon i desinforma els habitants d'Oceania, els distorsiona el passat, els obliga a reprimir qualsevol emoció que els individualitzi... Les pantalles que espion i informen a totes les cases difonen mentides i eslògans del tipus "La ignorància és la força". En el seu afany per controlar el pensament, els administradors d'aquesta societat s'esforcen a limitar el vocabulari de la nova llengua, sabedors que sense un llenguatge ric no existeix el pensament elaborat i, per tant, crític.

A la seva novel·la de 1953, Ray Bradbury proposa una societat en la qual qualsevol activitat que indueixi al pensament està prohibida. Els llibres, per tant, constitueixen una terrible amenaça que cal combatre amb un cos de bombers especialitzats que no es dedica a apagar incendis, sinó a incinerar les restes de la cultura escrita, els perniciosos llibres, als quals s'acusa de provocar la infelicitat de la bona gent.

No es tracta de detallar la llista d'encerts i equivocacions dels tres novel·listes, perquè al cap i a la fi probablement van escriure les seves obres més per tal de denunciar determinades actituds que observaven en la societat del seu temps que amb el verdader propòsit d'endevinar com seria el món del futur. Tanmateix, no és difícil reconèixer en els nostres dies moltes de les seves suposicions. El món hedonista, adotzenat i desinteressat dels assumptes tradicionalment considerats transcendents que va aventurar Aldous Huxley és avui en dia una trista realitat. Els mecanismes de control descrits per Orwell (la tirania dels mitjans de comunicació de masses, la manipulació deliberada de la informació, el desprestigi general de la cultura i del coneixement...) ens sonen sospitosament pròxims. La por al pensament i als sentiments que atemoreix els governants de la societat que va imaginar Ray Bradbury és la mateixa por que avui en dia justifica en diferents països la censura de premsa i de llibres, la ridiculesa dels pressuposts educatius davant els militars, el foment de la banalitat i de tot allò que és prescindible en detriment d'allò que veritablement podria procurar-nos la felicitat....

A les tres novel·les subjeu una certa desesperança per la naturalesa deshumanitzada del món al qual anem. Les tres donen testimoni d'un món en trànsit, en el qual els avenços de la ciència i la tecnologia desplacen a d'altres després de demostrar-se incapaços de resoldre la majoria dels problemes que han preocupat la

humanitat al llarg de la seva història. En les tres el poder manipula deliberadament els ciutadans amb la finalitat de perpetuar-se. A les tres els preocupa el tema de la solitud. En les tres narracions la cultura i la literatura constitueixen una amenaça a l'ordre establert, és per això que els governants dediquen enormes esforços a combatre-les. En les tres la societat retorna a una mena d'oralitat com la que s'apuntava al final del capítol anterior.

Potser dels advertiments d'Huxley, Orwell i Bradbury hauríem d'aprendre el paper fonamental jugat per la paraula escrita en l'apuntament d'aquest món en el qual vivim i la necessitat que la literatura continuï present en la vida dels ciutadans, ja que sense ella correm el perill que es dilueixi i banalitzï la nostra identitat humana, el nostre amor a la vida, la nostra dignitat i fins i tot els nostres sentiments. De fet, les tres novel·les citades vénen a coincidir a considerar la literatura com el millor instrument del que disposem per combatre les amenaces del complex món al qual ens dirigim.

Per què?, es preguntaran els més escèptics. La resposta és clara i senzilla: perquè la literatura té la virtut de detenir el temps frenètic de la societat en què vivim i ens concedeix la impagable oportunitat de mirar-nos, d'estudiar-nos i d'explicar-nos el que som.

Quan obrim la primera pàgina d'una novel·la i llegim que el protagonista acaba de convertir-se en un insecte repugnant, podem decidir que l'autor d'aquesta història és un pobre guillat i abandonar-la. Però també podem preguntar-nos per què en algun moment de la nostra vida ens hem sentit una bestiola rara. Podem criticar l'absurda i sinistra temeritat de capità Ahab de *Moby Dick*, però també podem envejar aquesta infinita tenacitat de perseguir un ideal que dóna sentit a la seva vida. Menteix Pessoa, quan inventa les interioritats dels seus poetes heterònims; i tot i això, difícilment no oblidarem l'autenticitat d'aquelles emocions. Després de seguir els passos del cec Max Estrella, segurament hem après a veure una mica més.

Podem viure el desemparament de Jane Eyre, la intensitat de l'amor de Romeo i Julieta, el camí de destrucció del cònsol honorari americà de *Sota el volcà*, la perplexitat davant l'estranyesa del món que experimenta Segismundo, els tortuosos senders de la consciència de Raskolnikov, les ànsies de poder de lady Macbeth, la soledat de Colometa... N'hi ha prou amb llegir un poema d'Antonio Machado per comprendre que un paisatge no és únicament un paisatge, sinó també el territori d'un sentiment.

I, malgrat això, tots menteixen.

Si després d'una hecatombe mundial que arrasés la nostra forma de viure, un investigador del segle XXX, per exemple, es proposés estudiar la naturalesa dels éssers humans que habitaven el planeta a començaments del segle XXI, probablement disposaria de molts materials i innumbrables fonts en què basar el seu estudi. Si acudís a la premsa escrita per dur a terme les seves investigacions, sens dubte esbrinaria poc sobre la nostra manera de viure, perquè els diaris ofereixen una il·lusió de realitat que poc té a veure amb cadascun de nosaltres. En part, perquè la premsa treballa amb l'excepcionalitat, amb les rareses, amb allò que té de sorprenent i d'anormal cada dia del nostre món.

Si el mateix investigador fixés el seu interès en la publicitat (la televisiva, la gràfica, la sonora... és igual), el més probable és que se sorprendés de la superficialitat de les emocions que s'hi expressen. Per tant, el més probable és que es fes una idea molt equivocada de la nostra forma de vida, ja que s'imaginaria un món hedonista, pueril i banal, a l'estil del descrit per Aldous Huxley. En aquest món, descobriria com a principals valors la sensualitat, la joventut, la bellesa i el plaer immediat.

Si d'aquesta hipotètica hecatombe se salvessin els enregistraments de les emissions de qualsevol televisió i el nostre investigador trobés la manera de consultar-les i estudiar-les, la seva

impressió no canviaria gaire. Potser descobriria un món dividit entre els grans cataclismes (els naturals i aquells que corresponen a la intervenció de l'home) que mostren amb cert orgull els noticiaris i l'entreteniment banal de la majoria dels programes restants. És evident que el món que reproduïx la televisió no reflecteix la manera de viure de la major part dels ciutadans. La visió que el nostre investigador obtingués de nosaltres sens dubte seria molt parcial i, per tant, de nou errònia.

Curiosament, per intentar aproximar-se a la verdadera naturalesa de les persones que habitaven el planeta en les primeres dècades del segle XXI no li quedaria cap altre remei que acudir a la ficció, i sobretot a la literatura. En les novel·les, en els poemes i assajos sí que trobaria no solament la nostra manera de viure, sinó també les nostres manies i anhels, els nostres pensaments més recòndits i sentiments, els nostres dubtes i passions, els nostres temors... D'aquesta manera es produeix la paradoxa que allò que en principi va nàixer com a invenció, és a dir, com una mentida, com la fantasia d'un ciutadà que deté la seva tasca diària per entregar-se a un exercici de ficció, acaba sent el testimoni més veraç i fidedigne del nostre món. Com ha escrit David Lodge, "la literatura és un registre de la consciència humana; de fet, el més ric i exhaustiu que posseïm"²².

El novel·lista Jaume Cabré trobava dues raons fonamentals per justificar el poder de la literatura ²³: la primera és que la ficció és relativista, és a dir, representa una resposta immediata al poder, sigui en l'època que sigui. La segona és que la literatura és una metàfora global de la vida i que, per tant, ens ajuda a comprendre el món. En conseqüència, podem dir que la ficció literària ens estudia,

---

²² Lodge, David, *La consciència y la novela*, Barcelona: Ediciones Península, 2004.

²³ Cabré, Jaume, *Op cit*, p. 27.

ens copia i ens representa, ens ensenya a mirar-nos i ens parla de què som, del món en el qual vivim i del món cap al qual anem.

Per molt que les lleixes de les llibreries i les biblioteques estiguin atapeïdes de volums i per molt que alguns lectors visquem amb cert pesar l'enorme quantitat d'històries que ens queden per llegir i que potser mai no arribem a conèixer (les nostres prestatgeries són plenes de retrets, mudes amonestacions dels llibres que encara no hem tingut la cortesia d'obrir i llegir), la verdadera història d'un lector es redueix a uns quants títols, un grapat de pàgines que no solament constitueixen la memòria del nostre passat lector, sinó que també conformen la naturalesa de la nostra identitat. Les nostres lectures, aquelles que han representat alguna cosa en la nostra vida, ens defineixen, ens expliquen qui som, com pensem, què sentim...

Per a què literatura

De la mateixa forma que Hölderlin es preguntava per a què poetes en aquests temps de misèria, podríem estendre l'interrogant i preguntar-nos: per a què poetes, novel·listes, contistes, dramaturgs, guionistes de cinema, assagistes... i literatura en general en els temps de l'era digital en què acabem d'instal·lar-nos? Per a què tanta ficció? De què serveix avui en dia convertir-se en un lector de novel·les?

No és fàcil respondre a aquestes preguntes. Potser perquè estan mal plantejades. Segurament ens hauríem de qüestionar si pot permetre's el nostre món prescindir de la ficció. Podem deixar de crear i llegir literatura? Segons Huxley, Orwell i Bradbury sens dubte

que no, encara que la seva condició de novel·listes els converteix en una part interessada.

És evident que un ciutadà pot viure perfectament sense arribar a llegir mai *Guerra i pau* i sense haver sentit a parlar mai d'un tal Kafka. El problema és que molt probablement el fet que milions de persones no hagin llegit la novel·la de Tolstoi ni hagin viscut les sensacions d'enfrontar-se a *La metamorfosi* condiciona el nostre món. No em sembla un disbarat pensar que el nostre planeta seria un altre de molt diferent si tots els seus habitants haguessin passat per l'experiència d'assaborir les grans obres literàries que la ment humana ha ideat al llarg de la seva història.

Amb tot, el fenomen de la lectura presenta una complexitat difícil de reduir a una definició de diccionari. La varietat de persones –de tipologia, actitud, preparació i intencions diferents– que s'enfronten quotidianament a la lletra impresa eixampla i enriqueix allò que anomenem l'acte de llegir. En funció del nivell d'instrucció, les condicions ambientals, l'estat físic de l'interessat, la motivació, l'actitud, la raça, el sexe, el país, el grau de concentració i una llarga llista de condicionants, cadascú és capaç d'entendre coses diferents en la mateixa pàgina escrita.

En les societats occidentals actuals, majoritàriament alfabetitzades, la qualitat dels lectors ocupa un espectre ampli i variat, ple de ramificacions i subcategories. D'una banda, hi ha una estirp de lectors primaris, aquells que amb prou feines s'enfronten a texts simples i repetitius com ara rètols, noms de carrers, títols de programes a la televisió, instruccions senzilles d'un manual, les marques dels productes que compren en un supermercat... Es tracta normalment de persones amb una instrucció bàsica o de ciutadans que van renunciar ràpidament a creuar la porta que els llibres els hi obrien, de manera que la seva capacitat de comprensió del món probablement s'hagi anat estancant i atrofiant, reduint-se finalment

a l'experiència pròpia i a la informació superficial i tendenciosa dels mitjans de comunicació de masses.

Un segon bloc estaria constituït per aquells lectors que es deixen seduir únicament per la prosa recurrent i uniforme, constituïda per un vocabulari pobre i sense matisos, dels diaris esportius o les revistes del cor. Encara que potser una mica millor preparats, la seva situació amb prou feines difereix dels lectors del grup anterior, ja que la renúncia a qualsevol altre tipus de lectures circumscriu el seu món a un entorn molt limitat, reiteratiu i banal.

Al tercer esglaó d'aquesta escala de lectura es trobarien aquells que ocupen una part del seu temps a llegir diaris d'informació general, la qual cosa els acredita com a coneixedors de la realitat en què viuen i els permet tenir opinions més o menys formades i criteri a l'hora de prendre decisions. El problema és que els arguments que formen aquest criteri són subministrats per diaris en mans dels grans poders econòmics, que normalment difonen una opinió interessada. La informació descontextualitzada i inconnexa, l'alarma constant que pregonen a còpia de catàstrofes i tragèdies, la difusió d'una imatge del món corrompuda i desastrosa alimenten un tipus de lector amb la consciència de pertànyer a una realitat complexa i variada, però sovint aclaparat pel pes dels fets consumats, impotent davant l'engranatge imparabile i demolidor d'un món incontrolable.

El quart graó l'ocupa l'estirp dels lectors de *best-sellers* d'espionatge, acció o aventures... A vegades voraçs i exigents, la pràctica continuada els acredita com a ciutadans ben preparats per a l'escrutini racional de la realitat que els envolta. Tanmateix, la seva tria de lectures condiona i fomenta una actitud: la fugida. El lector de *best-sellers* busca entreteniment i, en algunes ocasions, informació més o menys veraç, però rarament conflicte, de manera que defuig el tractament profund i potser problemàtic d'assumptes que podrien afectar-lo. De fet, són moltes les persones que pensen

que un bon llibre és aquell que es deixa llegir de manera ràpida, sense que el lector trobi motius d'interrupció.

En un estadi superior a tots ells es troba el que podem anomenar "lector literari", per al qual les ficcions de les novel·les i els poemes que llegeix són alhora una fugida i un retorn, perquè comparteix els conflictes del personatges i incorpora els seus dubtes i encerts a la construcció de la pròpia moralitat. El "lector literari" no defuig l'enfrontament i el debat amb el text que aguanta entre les mans i té la valentia d'enfrontar-se a la pàgina amb l'esperit obert, disposat a evolucionar o reinventar-se davant de cada història. A còpia d'estudiar i entendre la naturalesa humana, sens dubte es tracta del ciutadà millor preparat per conèixer el seu entorn i incidir-hi per corregir-lo i millorar-lo. Quan aquest ciutadà creua l'entrada d'una llibreria o d'una biblioteca, disposa d'una constel·lació de mons diferents empaquetats en volums de paper i sap que, si té l'encert d'elegir correctament, el llibre que se'n porti pot influir-lo fins al punt de convertir-lo en un ésser diferent. Mentre la lectura de premsa és en conjunt repetitiva i molt sovint superficial, cada gran novel·la, cada gran conte, cada gran assaig, cada gran obra teatral o cada gran poema que llegim pot convertir-nos en una nova persona. És per això que davant del lector literari s'obre la possibilitat, no sempre aconseguida, és cert, d'evolucionar, de comprendre millor el seu entorn i el món en general i fins i tot de millorar personalment. Per aquest motiu la literatura, avui més que mai, exerceix un paper transcendental al nostre món.

No és suficient amb fomentar la lectura. Cal difondre un model de lector literari i crític. Pedro Salinas, en el seu llibre *Defensa de la lectura*, distingia entre els llegidors ("leedores") i els lectors ("lectores")²⁴. Els primers són simplement consumidors, persones que passen una part del seu temps davant dels llibres, perquè aquests

---

²⁴ Salinas, Pedro, *Defensa de la lectura*, Madrid: Aguilar, 1988

constitueixen una mecanisme d'entreteniment d'un alt prestigi social, però que a penes es plantegen foradar l'epidermis de diversió dels textos amb què s'enfronten. Poden fins i tot ser voraçs en les seves lectures, però també són incapaços de treure conclusions personals d'allò que ha passat davant dels seus ulls. Els lectors, en canvi, interpreten, dubten de les conclusions a les quals els ha conduït el llibre i utilitzen la imaginació per completar la seva lectura. Potser la màxima aspiració d'un sistema educatiu hauria de ser crear i potenciar aquest esperit "lector", segons l'entenia Salinas, en els seus ciutadans.

No és que la literatura ens faci millors persones: senzillament ens ajuda a ser persones. En una societat tan complicada com la nostra, on la font principal dels conflictes que s'hi generen és el control de les emocions (els noticiaris de la televisió en són la prova fefaent), la literatura hauria d'ocupar un lloc destacat en tots els plans d'estudi que regulen la formació dels joves ciutadans, perquè actualment és l'única matèria –tot i que cada vegada es troba més arraconada en els programes docents de les escoles– que pot ajudar intensament en això que els psicopedagogs han anomenat l'educació emocional.

Des que Plató deixés fora de la seva república els poetes, la literatura sempre ha caminat sota sospita. Acompanyada d'un halo perenne d'inutilitat, d'activitat improductiva i gratuïta, ha aconseguit acomodar-se a cada època i ha anat avançant amb més o menys salut fins als nostres dies.

Kant, en el segon apartat del seu llibre *El que és bell i el que és sublim*, apuntava que "es corrent denominar només *útil* allò que satisfà la nostra sensibilitat més grollera, el que pot proporcionar-nos abundància en el menjar i el beure, luxe en els vestits i els mobles i generositat en l'hospitalitat, encara que no comprenc per què allò que és desitjat pels meus sentiments més vius no s'ha de comptar

igualmente entre les coses útils”²⁵. Seguint aquesta reflexió, semblaria lògic que consideréssim útil tot allò que necessitem perquè el nostre esperit continuï viu i en perfecte estat de forma. I la literatura compleix precisament aquesta funció. Per tant, seria raonable que fos reivindicada de manera generalitzada, per bé que en contra d’ella es troba una de les seves màximes virtuts, la de difondre una manera d’entendre la vida que s’oposa al model més estès en els nostres dies: s’enfronta a la dinàmica accelerada i irreflexiva del nostre món, a la pressa i al soroll, a la mirada superficial, a la necessitat irrefrenable d’imatges, a l’atròfia de la imaginació i el pensament, al menyspreu per la precisió i el matís, a l’ocultació del sentiment i de tot allò que ens identifica com a persones humanes... de manera que la literatura resulta molesta a una societat grollera com la nostra, en la qual les necessitats creades i materials se solen imposar a les nostres necessitats interiors.

En realitat la literatura resulta incòmoda a la nova societat perquè no ofereix als ciutadans un bé material controlable i mentalment inofensiu, i de poc importa que ajudi a conèixer com són les persones que ens envolten i qui nosaltres mateixos. Conèixer la naturalesa dels altres suposaria entendre’ls, aproximar-s’hi, i això significaria un risc excessiu per a l’equilibri del nostre sistema, perquè fomentaria la solidaritat i la tolerància en un món que està pensat perquè tots siguem competidors.

En definitiva, la literatura no li resulta gens útil al sistema, perquè es governa millor els incultes, els que són incapaços d’imaginar un món millor i aquells que menyspreen la cultura: els

---

25

<http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/12039415328922617654435/p0000002.htm>

pobres d'esperit són més dòcils, "es prenen menys seriosament la seva dignitat", ha escrit el poeta Luis García Montero ²⁶.

Ja Voltaire ironitzava en un conte titulat "Sobre l'horrible perill de la lectura", on escrivia:

"La facilitat de comunicar els pensaments tendeix evidentment a dissipar la ignorància, que és la guardiana i la salvaguarda dels estats ben administrats".

No és menys cert que de vegades la literatura s'ha guanyat l'etiqueta d'inútil perquè molts escriptors s'han consagrat precisament a la inutilitat. Molts dels volums que avui omplen les nostres llibreries ja van nèixer com a objectes d'un sol ús, com a mers mecanismes d'entreteniment. Molta de la literatura que avui en dia es consumeix no pretén fer pensar, sinó fer oblidar.

També durant l'època històrica de les avantguardes, alguns sectors de l'art, en sentir-se amenaçats o mancats del sentit que tradicionalment havien tingut, van preferir restar protagonisme al que era humà per cedir-l'hi al propi llenguatge artístic que utilitzaven. Intentaven evitar que l'obra artística fos valorada com una simple mercaderia, però el més que van aconseguir és que fos considerada una mercaderia de luxe. La pervivència d'aquest model artístic molts anys després ha generat un tipus d'art buit, sense arrelament, allunyat del món al que presumiblement va dirigit i sense una altra legitimitat que l'aplaudiment còmplice d'una part de la crítica, que sovint troba en la defensa de la raresa i del que ha de ser explicat la seva pròpia raó de ser. No és estrany, doncs, que moltes persones que tornen la mirada cap a l'art se sentin defraudades i el confonguin amb un territori omplert d'oportunistes i estafadors, de manera que prefereixin ignorar-lo i considerar-lo una activitat fútil i estèril.

---

²⁶ García Montero, Luis; Muñoz Molina, Antonio, *¿Por qué no es útil la literatura?*, Madrid: Ediciones Hiperión, 1993, p. 33.

D'altra banda, també és cert que la literatura actual ha pervertit en part la seva naturalesa de matèria destinada a durar i a servir de nexa d'unió entre el passat i el futur. Ja sigui per la pressió dels mitjans de comunicació, ja sigui pels servilismes que imposa el mercat del llibre, avui en dia bona part de la literatura sovint ha quedat degradada a un mer producte de consum, un esdeveniment d'actualitat com qualsevol altre, sense més transcendència.

Aquells que han criticat amb més afany la utilitat de la literatura en la nostra societat no han deixat d'insistir que la ficció ens allunya del món real i ens trasllada a un territori inconcret que res no té a veure amb la nostra vida. De fet, segurament han estat milions els pares que han recriminat als seus fills un excés de lectura i els han exigint que oblidin tantes ficcions i s'aferrin al món en el que viuen. És indubtable que la literatura pot ser una vàlvula d'escapament, una forma de fugir de la realitat que ens envolta i que potser ens molesta, però pensar que aquesta actitud defineix el comportament de totes les persones que s'asseuen davant d'un llibre de ficció suposa una reducció absurda. Realment la literatura ens allunya de la vida? Tanta ficció com omple la nostra existència, no condicionarà la nostra manera de veure la realitat i, per tant, la nostra forma d'estar en el món?

Cada dia, des dels noticiaris de la televisió milers de persones proclamen la seva injustícia i criden contra alguna cosa o algú: un dictador, un exèrcit, la gana, la desgràcia, la ira de déu, la crueltat d'altres homes... Les amenaces que a diari ens transmet la televisió, la premsa, la ràdio i internet són aclaparadores: el canvi climàtic, la sida al continent africà, la gana en una part considerable del planeta, les infatigables guerres disseminades arreu, la misèria omnipresent... Còmodes espectadors del desastre mundial des de la sala d'estar de la nostra llar, ens hem acostumat a ignorar aquests crits i aquestes amenaces o almenys a esmorteir la intensitat d'aquestes queixes. Els

crits són tants i tan intensos que aprendre a desatendre'ls constitueix una actitud fins a cert punt necessària, una pura qüestió de supervivència, encara que la seva remor continuï ronsejant pel nostre cervell o la nostra consciència. Hem desenvolupat mecanismes per insensibilitzar-nos contra les misèries del món amb la finalitat de no sentir-nos desconcertats pel pes de tanta responsabilitat; és a dir, per no embogir de pena, d'impotència o de vergonya. En una societat en la qual la nostra capacitat d'emocionar-nos es troba en entredit, a la literatura li correspon la dura missió de mantenir viva la flama de la nostra humanitat. Per això llegim novel·les i poemes. Potser hem après a evitar que ens afectin les imatges de centenars de morts per culpa de l'últim cataclisme en algun país de les antípodes, però ens angoixa profundament l'infortuni d'Èdip o la mort d'Ofèlia. Potser evitem la ràbia de veure pobres innocents víctimes de la maldat humana, però en canvi ens emociona el crit de ràbia del capità Ahab arrossegat per l'enorme balena blanca, a la cacera de la qual ha consagrat la vida. N'hi ha prou a llegir moltes de les obres de Dickens perquè la misèria de tants nens que ignorem en els noticiaris adquireixi en la nostra consciència la naturalesa d'un dolor personal i íntim. Realment la literatura ens allunya de la realitat? Al contrari: la converteix en anècdota i, per tant, en exemple, de manera que ascendeix on no arriben les fredes i esquinçadores notícies dels informatius de la ràdio i la televisió. La mort d'Ofèlia són moltes altres morts. L'esgarip d'Ahab, tot i ser el crit d'un personatge de ficció, no té menor naturalesa real, perquè aglutina milers de crits. El seu valor exemplar li dóna la realitat que la Història li ha negat. És per això que la literatura, avui més que mai, exerceix un paper fonamental en la nostra societat.

La visita continuada als llibres, el seu estudi, la seva atenta lectura, no és un indicatiu de deshumanització. Contra aquells que

asseguren que el costum de la lectura dificulta la nostra resposta activa davant d'un món complex i a la deriva, només cal dir que la lectura ens proposa una mirada menys superficial de la que ofereix la nostra apressada vida. Llegir és un filtre contra la desraó, les presses, els missatges fàcils i viscerals, contra la irreflexió... Lluny de separar-nos del món, llegir ens ajuda a mirar-lo a poc a poc, a entendre'l, que sempre ha de ser el primer pas per intentar corregir-lo i millorar-lo. Al cap i a la fi, els poemes, les novel·les o els contes ens permeten treure el nas per altres vides i mirar a través d'uns altres ulls, sense que això ens impedeixi continuar sent nosaltres mateixos. No sé si es tracta d'un fenomen inexplicable o d'un autèntic miracle, però sí sé que aquest mirar a través dels altres ens ajuda a estar en el món, a comprendre'l.

Per descobrir la veritable utilitat de la literatura, no podem acollir-nos a l'eficàcia puntual i el rendiment immediat de moltes altres disciplines. La literatura és útil perquè és completament necessari que coneguem la naturalesa dels nostres pensaments i els nostres sentiments. De la mateixa forma que estudiem com vivim o com estem fets o com ens comportem, em sembla del tot indispensable comprendre com sentim. La literatura és útil, en definitiva, perquè ens posa davant dels ulls la contemplació alentida de la nostra pròpia realitat, de manera que ens dóna la impagable oportunitat d'observar-la, comprendre-la i corregir-la.

En realitat, poques coses resulten tan útils com la literatura, perquè ens ensenya a interpretar el món, a conèixer els individus, a valorar les ideologies i, senzillament, a pensar; de manera que la seva màxima utilitat és la d'ensenyar-nos diferents maneres de viure i, en conseqüència, els mecanismes per ser feliços. Al cap i a la fi, els llibres que llegim treballen amb la matèria de la qual estan fetes les nostres emocions: són el mitjà de transport per als viatges més al·lucinants, acullen biografies que hem tingut la sort o la desgràcia

de no viure, alimenten el foc on es consumeixen les passions més enceses, apleguen els riures d'alguns dels moments més divertits de les nostres vides, resolen les intrigues més apassionants... No només ens ofereixen tot el que hem sentit, sinó també tot el que podríem sentir.

Durant els molts anys que dediquem a estudiar en col·legis, instituts, acadèmies i universitats se'ns ensenya fonamentalment el valor de la raó com a instrument per conèixer el món. Se'ns instrueix en el valor de les matemàtiques per calcular tot allò que pugui ser calculat o en la utilitat de les ciències naturals per analitzar el que succeeix en l'univers físic que ens envolta. Les aportacions d'aquestes ciències sens dubte ens ofereixen una informació valuosa davant de l'enorme repte d'intentar entendre el nostre món. I tot i això, no és una anàlisi lògica i equilibradament raonable el que ens permet valorar la bellesa d'un capvespre o l'amor que ens inspira una altra persona o el dolor per la pèrdua d'un ésser estimat o l'orgull d'haver estat capaços de complir amb un repte... Gairebé tot allò que realment ens importa com a persones (l'amor, la felicitat, l'amistat, el dolor...) no admet càlcul possible a través de la raó. El teorema de Pitàgores o el procés de la fotosíntesi, per importants i útils que puguin ser per entendre algunes de les característiques d'aquest món, no ens diuen absolutament res dels nostres sentiments.

Els racionalistes, moguts pel desig d'utilitzar la raó per analitzar la totalitat de l'univers, van voler diferenciar les parts de l'ànima: la raó, l'emoció i la voluntat. Van decidir que tan sols a través de la raó pura podia obtenir-se el coneixement. "La raó" passava a confondre's amb "la veritat", perquè la raó és universal i vàlida per a tot el món i per a qualsevol època. L'esmentat teorema de Pitàgores, per exemple, no admet variacions en funció de l'època o el lloc, de manera que va passar a ser considerat com un fragment de la veritat total. Com que allò que era vàlid per a tot el món havia passat a

convertir-se en la veritat, l'individual va quedar relegat al territori del que és sospitós i fins i tot del que és fals. El que era subjectiu o emocional apartava l'home de la veritat. Per això en nom de l'Objectivitat, la Universalitat, la Veritat i la Humanitat (encara que la cosa no deixa de ser paradoxal i fins i tot tragicòmica) moltes persones han sofert persecució, tortura o fins i tot han arribat a ser assassinades.

Aquest imperi de la raó constitueix una herència racionalista, que el Romanticisme va saber corregir tan sols en part. Avui en dia, sabem que determinats procediments són útils per analitzar, per exemple, la composició mineral de la Terra, però resulta absurd utilitzar aquests mateixos mecanismes per intentar conèixer tota la complexitat de l'ésser humà. És tan absurd, diu Ernesto Sábato, com pretendre conèixer la ciutat de París llegint la guia telefònica i mirant la cartografia.

La majoria de les coses que realment són importants per a l'ésser humà no poden ser captades pels abstractes esquemes de la lògica i de la ciència. I llevat que decidim que l'amor, la bellesa o l'amistat no existeixen, haurem de concloure que el coneixement d'amplis territoris de la realitat es troba reservat a l'art i només a ell.

Així s'entén que el llibre de Roberto Cotroneo *Si un matí d'estiu un nen: carta al meu fill sobre l'amor als llibres*²⁷, fet a partir del comentari d'unes quantes lectures que havien estat importants per a l'autor, constitueix una lliçó bella i magistral en forma de carta al fill sobre com la literatura pot servir per construir la moral d'un individu. El llibre, una lectura altament recomanable, constitueix un magnífic exemple de com la literatura pot transcendir la banalitat i el mer entreteniment per erigir-se en una peça clau en la formació dels

---

²⁷ Cotroneo, Roberto, *Si un matí d'estiu un nen: carta al meu fill sobre l'amor als llibres*, Barcelona: Ed. 62, 1995

valors, en l'aprenentatge de les emocions, en la construcció d'una personalitat... al capdavant, en la preparació per a la vida.

Un joguet sense edat

En realitat, la literatura naix en els nens com un mecanisme instintiu per conèixer la realitat. Constitueix una necessitat pròpia de l'ésser humà, perquè és la conseqüència immediata de la nostra capacitat d'imaginar i de la nostra necessitat d'explicar-nos el món. Aquests elements treballen a ple rendiment durant la infantesa, quan el petit món que ens envolta suposa un misteri inextricable i busquem explicacions, per molt inversemblants que siguin, als nostres molts interrogants. Tanmateix, amb l'edat, a mesura que vivim, creixem i caiem en la trampa de creure que coneixem els secrets mecanismes de la vida, la nostra capacitat d'imaginar es va atrofiar i passa a esdevenir un instrument poc fiable, poc precís, poc "pràctic".

El que passa, en realitat, és que anem perdent una facultat que durant molt temps ens havia resultat enormement pràctica, una facultat que, d'altra banda, no ens allunyava de la realitat, contra el que habitualment ens diuen; és més, ens ajudava a posseir-la i a ampliar les seves possibilitats. Un simple llapis, per exemple, pot ser per a un nen una nau intergalàctica o la fletxa llançada per un arquer molt destre, però no per això deixa de ser en absolut el llapis de fer els deures. La nostra mirada de nens enriqueix la realitat, la multiplicava, gràcies a la imaginació.

A mesura que creixem i que comencem a preparar-nos per a les obligacions que se suposa que aquest món ens imposa (és a dir, per

al treball, per a la resignació i la docilitat mental) la imaginació es converteix en una mena d'instrument pervers, un hàbit summament perillós que cal reprimir i combatre. A poc a poc l'anem perdent no perquè constitueixi un procés natural, sinó perquè existeix una implacable pressió social per convertir-nos en ciutadans dòcils, en individus resignats a la lògica d'un món impossible de transformar i en treballadors productius. Durant la infantesa, la imaginació representa una debilitat tolerada i fins i tot fomentada per una sèrie de mites i costums que el món adult ha preservat. Les presses per créixer dels nens acabaran per veure en el territori de la imaginació un tret infantil del qual els convé desprendre's per ser acceptats en l'univers de les persones dretes i fetes. A més, durant el període final de la infantesa, els missatges adults solen anar en una única direcció: al noi se li comença a demanar sentit comú i serietat, que sigui un individu raonable, un ciutadà de profit... totes elles expressions que signifiquen la substitució dels mecanismes de la imaginació pels de la lògica i suposen l'acceptació d'una realitat unidireccional i inamovible.

I és precisament en la lluita contra aquest procés castrador on es troba la utilitat fonamental de la literatura en la nostra societat. A ella li correspon mantenir viva aquesta mirada creativa i innovadora sobre la realitat, una mirada diferent, capaç de revelar-nos els aspectes secrets del món en què vivim, allò que els interessos oficials pretenen que ignorem o oblidem. No es tracta que la literatura ens torni a la infantesa, sinó que des de la nostra experiència d'adults disposem de manera natural i habitual de l'utilíssim instrument de la imaginació, una eina que pot ajudar-nos a entendre la nostra realitat i a descobrir-ne millors alternatives.

També és cert que no tota la literatura pretén oferir noves mirades, ni descobrir, ni conèixer. Una gran part ha estat concebuda com a pur entreteniment, la qual cosa resulta perfectament legítima i

plausible. El problema ve quan una part d'aquesta literatura traeix l'esperit descobridor i en lloc de constituir un instrument per conèixer el món es converteix en una criada del sistema i ens arrossega a la superficialitat més absoluta. Es tracta en aquest cas de literatura que no es proposa com a objectiu la veritat, sinó l'ocultació. La bona literatura ens ensenya a viure, i en canvi aquesta literatura tramposa no, perquè el seu objectiu és confondre'ns.

La verdadera obra literària no ens deixa mai indiferents. L'obra que no toca alguna fibra al cor o el cervell dels seus lectors és una obra inútil. Quan acabem de llegir *El procés* de Kafka ja no som la mateixa persona que abans de fer-ho, perquè ens ha descobert algun secret que d'una altra manera potser mai no ens hauria estat revelat. Cito les paraules de Milan Kundera, que reflexionava a propòsit de la funció de la novel·la:

“Descobrir allò que només una novel·la pot descobrir és l'única raó de ser de la novel·la. La novel·la que no descobreix una porció fins aleshores desconeguda de l'existència és immoral. La novel·la no ha de tenir altra moral que la coneixença”²⁸.

Deia Ortega y Gasset que els grans escriptors tenen la virtut de plagiar-nos, perquè en llegir les seves obres descobrim que tracten dels nostres propis sentiments. La literatura posa en contacte l'escriptor amb cada un dels seus lectors, establint una relació directa i íntima; però sobretot les bones obres literàries estableixen un circuit en el qual el lector és el punt d'arrencada i la destinació final, de manera que llegir-les ens posa davant d'un espill en el qual ens reconeixem. Sens dubte, aquest és un dels grans atractius de la lectura d'obres literàries: poder descobrir-nos i conèixer-nos a nosaltres mateixos a través de les paraules d'algú que ni tan sols no ens coneix. La literatura ens ensenya a mirar dins de nosaltres mateixos, perquè és una finestra, però també un espill. Per això,

---

²⁸ Kundera, Milan, *L'art de la novel·la*, Barcelona: Destino, 1987, p.18.

més que un luxe, és una eina completament necessària, perquè constitueix una manera de prendre'ns seriosament a nosaltres mateixos.

És per tot això que a la literatura li correspon una posició de màxim prestigi entre els hàbits i les necessitats de la nostra societat.

I si totes aquestes raons no fossin suficients i algú encara s'atrevís a preguntar per què és necessari llegir, sempre podem treure a col·lació el record d'Eratòstenes de Cirene que va viure a Alexandria i al final de la seva vida, privat de la vista per una malaltia, es va deixar morir de gana el 194 aC, ja que la seva vida sense llibres havia deixat de tenir sentit. O també podem acudir a l'argument irrefutable amb el qual l'escriptor Italo Calvino es responia a la pregunta "per què llegir els clàssics?". "L'única raó que es pot adduir –escrivia– és que llegir els clàssics és millor que no llegir els clàssics". Hauria de ser suficient amb saber que llegir és millor que no llegir. Acabava Calvino la seva reflexió amb una bella cita de Cioran que pot ajudar a entendre una mica l'estupidesa d'alguns complexos que de vegades arrosseguem les persones que treballem en l'àmbit de les humanitats: mentre li preparaven la cicuta, Sòcrates aprenia una ària per a flauta. "De què t'ha de servir?", el va preguntar el seu escarceller, intrigat per la tenacitat que el filòsof posava en aquell aprenentatge inútil. La seva presumpta resposta hauria d'estar emmarcada en tots els centres educatius del món: "Per saber-la abans de morir".

Lectors literaris

No és fàcil lluitar contra la dinàmica dels temps que corren. Avui en dia, tancar-se a llegir en una habitació i renunciar al reclam d'amics, la seductora oferta de la televisió o dels nostres aparells que reproduïxen materials de ficció... és en certa forma una actitud rebel, una manera de no resignar-se al rumb que sembla que les coses han adoptat inevitablement. Com ha escrit George Steiner: "La intimitat, la solitud que permet una trobada en profunditat entre el text i la seva recepció, entre la lletra i l'esperit, és avui una singularitat excèntrica, que resulta psicològica i socialment sospitosa". Aquesta mateixa raresa la fa esdevenir valenta i creativa, i per tant positiva. És més, necessària.

Els sistemes educatius de la major part de països desenvolupats han reduït la literatura a la categoria de matèria secundària, poc més que un apèndix culturalista de l'assignatura de llengua, uns coneixements d'un alt grau de prestigi social, però en realitat inútils per a una societat com la nostra, que valora la productivitat i el rendiment immediat, fins i tot en el disseny dels currículum educatius. I és en aquest descrèdit de la literatura en el marc escolar on comencen els problemes de la lectura en la nostra societat. Qualsevol sistema educatiu avançat s'hauria de consagrar a la dura tasca no d'aconseguir lectors, sinó de crear lectors literaris. El literari probablement sigui un lector per a tota la vida i la seva convivència amb la imaginació el predisposa a tenir una ment oberta i creativa, una mirada analítica i crítica cap a la societat en què vivim.

La pobra presència, per tant, de la literatura en els actuals programes educatius constitueix una mala notícia per a la nostra societat. Les previsibles conseqüències d'aquesta mancança potser no seran immediates, però sens dubte condicionaran el món dels

nostres fills, perquè en el nou món digital, on l'accés a la informació és –i encara ho serà més– extremament fàcil i immediat, els nous ciutadans hauran d'anar carregats d'alguns arguments que la literatura reparteix millor que cap altra disciplina: coneixement, mirada crítica, imaginació, comprensió de l'ésser humà...

El veritable pla de foment de la lectura ha de passar necessàriament per una reorientació de la funció de la literatura a la nostra societat i, especialment, al nostre sistema educatiu.

Cal que tots els alumnes –i els que orientaran el seu futur professional cap a les branques científiques tant o més que els altres– passin per l'experiència de viure de prop el món de la literatura. Cal que aquesta sigui impartida per veritables especialistes, capaces de presentar-la com instrument d'anàlisi de la nostra pròpia identitat i no com un contingut carregat d'informació cultural socialment prestigiosa. Cal que l'estudi de la llengua i de la literatura es facin de manera separada, per professors diferents i amb objectius molt distants. Cal que el tractament de les lectures a l'aula treballi especialment la mirada crítica i personal. Cal que l'alumne disposi dins de l'horari escolar d'un temps dedicat a la lectura, però també de l'assessorament i l'estímul d'uns veritables especialistes. Cal unes biblioteques escolars ben nodrides, però sobretot amb un personal entusiasta i preparat, capaç de transmetre la passió per la lectura. Cal tendir a fugir de les lectures obligatòries, o com a mínim a contemplar l'heterogeneïtat del grup en la tria de lectures... Cal que les nostres escoles formin lectors literaris.

Aquesta condició, tan necessària en el món actual i en el món al qual ens dirigim, rarament neix de manera espontània i es desenvolupa d'una forma natural. Per això cal aprendre-la. Potser l'àmbit familiar fos el marc ideal per tal de fer aquest aprenentatge, però es tracta d'una lliçó tan important que no es pot deixar a l'atzar de la bona voluntat dels pares. L'escola ha d'assumir-lo i resoldre'l de

manera satisfactòria. I cal que ho faci ni que sigui a costa d'una gran inversió de temps i d'un esforç considerable, perquè en realitat es tracta d'un preu mínim si el valorem amb objectivitat i perspectiva. Perquè les coses més senzilles amaguen darrere un aprenentatge lent i dolorós: llegir és senzill, però ens va portar anys aprendre a fer-ho amb fluïdesa; caminar és la cosa més natural del món per a qualsevol que no tingui un impediment físic, però vam haver de caure una infinitat de vegades i els nostres pares van haver d'armar-se de paciència abans que aconseguíssim mantenir-nos drets. Aprendre com és d'important la literatura no és tampoc una tasca fàcil ni immediata, perquè ens han educat per esforçar-nos en els nostres deures, però no en els nostres plaers. Per això resulta tan imprescindible que a les nostres escoles i instituts s'ensenyi que també l'esforç ens condueix al plaer, perquè aquells ciutadans que no arribin a adquirir aquesta forma de saviesa per sempre més quedaran mutilats i abandonats a la seva sort, al mig d'una societat en la qual quasi tot està pensat per enganyar-los.

Apèndix. Internet al servei de la lectura

Les pàgines següents constitueixen un llistat d'adreces d'internet relacionades d'alguna manera amb la lectura. En la xarxa digital, poden ser milions les pàgines i blogs que proposen materials de lectura. Per elaborar la selecció d'adreces, s'ha tingut en compte la utilitat, la fiabilitat i l'interès del lloc o de la proposta. Amb tot, han hagut de ser rebutjades moltes altres pàgines per diferents motius. S'han desestimat, per exemple, la gran majoria de les pàgines dedicades a oferir textos literaris o informació de llibres, perquè aquesta inclusió, pel volum que representa, hauria pervertit la intenció utilitària d'aquests llistats.

En resten també al marge molts recursos potenciatos des d'empreses editores, sens dubte útils, però que tenen com a principal objectiu la comercialització dels productes de l'editorial promotora.

Per descomptat, el volum d'informació a la xarxa és tan gran, que en cap moment s'han plantejat aquestes llistes amb ànim d'exhaustivitat. Per raons òbvies, la proposta resulta incompleta i fins i tot inestable, perquè probablement algunes d'aquestes pàgines desapareixeran o canviaran de nom en els propers anys.

A més, la diversitat lingüística de la xarxa constitueix una part de la seva grandesa i, alhora, un problema per a la completa exploració. Segurament, moltes llengües per a les quals s'estan preparant interessants experiències i materials per al foment de la lectura ni tan sols estan representades en aquest llistat. En canvi, les institucions, experiències i llengües properes hi apareixen de manera més abundosa.

En qualsevol cas, es tracta d'un llistat inacabat, que s'haurà d'anar renovant periòdicament perquè continuï sent realment útil.

1.- Organitzacions, fundacions, federacions...

- .- African Publishers Network
<http://www.apnet.org/>
- .- American Library Association (ALA)
<http://www.ala.org/>
- .- American Association of School Librarians (AASL)
www.ala.org/aasl
- .- Asociación de Editores de Andalucía
<http://www.aea.es/>
- .- Asociación de Editores de Madrid
<http://www.editoresmadrid.org/>
- .- Asociación de Editores en lengua vasca
<http://www.editoreak.com/>
- .- Asociación de Gráficos Productores y Exportadores de Libros (AGRAEL)
<http://www.agrael.com/>
- .- Asociación Galega de Editores
<http://www.editoresgalegos.org/>
- .- Asociación Nacional de Editores de Libros y Material de Enseñanza (ANELE)
<http://www.anele.org/>
- .- Associação Portuguesa de Editores e livreiros, APEL
<http://www.apel.pt/>
- .- Associació d'Editors del País Valencià
<http://www.aepv.net/>
- .- Associació d'Editors en Llengua Catalana
<http://www.editorsencatala.org/>
- .- Associació de Professionals i Estudiosos en Llengua Catalana (APELLC)
<http://www.apellc.org/index.php>
- .- Associació Lectura Fàcil (ALF)

- <http://www.lecturafacil.net/>
- .- Association des Editeurs Belges de langue française (ADEB)
<http://www.adeb.be/>
  - .- Association Nationale des Editeurs de Livres
<http://www.anel.qc.ca/>
  - .- Association of American Publishers (AAP)
<http://www.publishers.org/>
  - .- Association of Canadian Publishers
<http://www.publishers.ca/>
  - .- Association Suisse des Diffuseurs, Editeurs et Libraires (ASDEL)
<http://www.asdel.ch/>
  - .- Associazione Italiana Editori
<http://www.aie.it/>
  - .- Australian Publishers Association
<http://www.publishers.asn.au/>
  - .- Banco del Libro de Venezuela
<http://www.bancodellibro.org.ve/>
  - .- The Book Publishers Association of Israel
<http://www.tbpai.co.il/>
  - .- Book Publishers Association of New Zealand
<http://bpanz.org.nz/>
  - .- Booktrust
<http://www.booktrust.org.uk/Home>
  - .- Börsenverein des Deutschen Buchhandels
<http://www.boersenverein.de/de/portal/index.html>
  - .- Bureau international de l'Édition française (BIEF)
<http://www.bief.org/>
  - .- Cámara Argentina de Publicaciones
<http://www.publicaciones.org.ar/>
  - .- Cámara Argentina del Libro
<http://www.editores.org.ar/>
  - .- Cámara Chilena del Libro
<http://www.camaradellibro.cl/>

- .- Cámara Boliviana del Libro
<http://www.cabolib.org.bo/>
- .- Cámara Brasileira do Livro
<http://www.cbl.org.br/>
- .- Cámara Chilena del Libro
<http://www.camaradellibro.cl/>
- .- Cámara Colombiana del Libro
<http://www.camlibro.com.co/eContent/home.asp>
- .- Cámara Costarricense del Libro
<http://www.libroscr.com/>
- .- Cámara del Libro de Madrid
<http://www.clibromadrid.es/>
- .- Cámara Ecuatoriana del Libro
<http://www.celibro.org.ec/frontEnd/main.php>
- .- Cámara Nacional de la Industria Editorial Mexicana (CANIEM)
<http://www.caniem.com/>
- .- Cámara Panameña del Libro
<http://www.capali.com.pa/>
- .- Cámara Paraguaya de Editores, Libreros y Asociados (CAPEL)
<http://www.capel.org.py/>
- .- Cámara Peruana del Libro
<http://www.cpl.org.pe/>
- .- Cámara salvadoreña del libro
<http://camsalibro.com/>
- .- Camara Uruguaya del Libro
<http://www.camaradellibro.com.uy>
- .- Cámara Venezolana del Libro
<http://www.cavelibro.org>
- .- Cambra del Llibre de Catalunya
<http://www.cambrallibre.cat.com/>
- .- Canadian Publishers' Council
<http://www.pubcouncil.ca/>
- .- Centre National du Livre

- <http://www.centrenationaldulivre.fr/>
- .- Centro Español de Derechos Reprográficos (CEDRO)
<http://www.cedro.org/>
  - .- Centro Nacional del Libro de Venezuela (CENAL)
<http://www.cenal.gob.ve/>
  - .- Centro per il Libro e la Lettura
<http://193.206.192.222/CLPortalWeb/>
  - .- Centro Ramón Piñeiro para la Investigación en Humanidades
<http://www.cirp.es/>
  - .- Centro Regional para el Fomento del Libro en América Latina y el Caribe
<http://www.cerlalc.org/>
  - .- Col·legi Oficial de Bibliotecaris-Documentalistes de Catalunya (COBDC)
<http://www.recbib.es/book/col-legi-oficial-de-bibliotecaris-documentalistes-de-catalunya-cobdc>
<http://www.cobdc.org/>
  - .- Confederación Española de Gremios y Asociaciones de Libreros (CEGAL)
<http://www.cegal.es/>
  - .- Den norske Forleggerforening The Norwegian
<http://www.forleggerforeningen.no/>
  - .- Direcção Geral do Livro e das Bibliotecas, Ministério da Cultura (DGLB)
<http://www.iplb.pt/sites/DGLB/English/Pages/home.aspx>
  - .- Direction du livre et de la lecture
<http://www.culture.gouv.fr/culture/dll/dll98.htm>
  - .- EU. Read
<http://www.euread.com/>
  - .- Federación de Gremios de Editores de España
<http://www.federacioneditores.org/>
  - .- Federación Española de Cámaras del Libro
<http://www.fedecali.es/>
  - .- Fédération des Editeurs Européens
<http://www.fep-fee.be/>

- .- The Finnish Book Publishers Association
<http://www.kustantajat.fi/>
- .- Forl eggerforeningen (Danish Publishers Association)
<http://www.danishpublishers.dk/>
- .- Fundación Alonso Quijano
<http://www.alonsoquijano.org/>
- .- Fundación Bromera per al Foment de la Lectura
<http://www.fundaciobromera.org/Inici.htm>
- .- Fundación Bertelsmann
<http://www.fundacionbertelsmann.org/cps/rde/xchg/fundacion/h.s.xsl/index.html>
<http://www.fundacionbertelsmann.es./>
- .- Fundación El Libro
<http://www.el-libro.org.ar/fel/>
- .- Fundación Francisco Giner de los Ríos (Institución Libre de Enseñanza)
<http://www.fundacionginer.org/default.htm>
- .- Fundación Germán Sánchez Ruipérez
<http://www.fundaciongsr.es>
- .- Fundación La Fuente
<http://www.fundacionlafuente.cl/>
- .- Fundación Leer
<http://www.leer.org.ar/>
- .- Fundalectura
<http://www.fundalectura.org/>
- .- Georgian Publishers and Booksellers Association
<http://www.gpba.ge/>
- .- Gremi d'Editors de Catalunya
<http://www.gremieditorscat.es>
- .- Gremio de Editores de Euskadi
<http://www.editores-euskadi.com>
- .- Grupo Ibero-Americano de Editores
<http://www.gieorg.org/gie/>
- .- Hauptverband des Oesterreichischen Buchhandels

- <http://www.buecher.at/>
- .- Hellenic Federation of Publishers and Booksellers
<http://www.poev.gr/>
- .- Hungarian Publishers' and Booksellers' Association
<http://www.mkke.hu/>
- .- The Icelandic Publishers Association
<http://www.bokautgafa.is/>
- .- Ikatan Penerbit Indonesia
<http://www.ikapi.org/>
- .- Instituto de Estudios Documentales sobre Ciencia y Tecnología (IEDCYT)
<http://www.cindoc.csic.es/>
- .- International Federation of Reproduction Rights Organisations (IFRRO)
<http://www.ifrro.org/>
- .- International Publishers Association
<http://www.internationalpublishers.org/>
- .- International Reading Association
<http://www.reading.org/>
- .- Irish Book Publishers'
<http://www.publishingireland.com/>
- .- The Japan Book Publishers Association
<http://www.jbpa.or.jp/>
- .- Kenya Publishers Association
<http://www.kenyapublishers.org/>
- .- Lithuanian Publishers' Association
<http://www.ilt.lt/>
- .- National Book Centre of Greece (EKEBI)
<http://www.ekebi.gr/>
- .- Observatorio del Libro y la Lectura de Extremadura
<http://www.observatorio-lectura.info/extremadura/>
- .- Polish Chamber of Books
<http://www.pik.org.pl/>
- .- Pro litteris

- <http://www.prolitteris.ch/>
- .- The Publishers Association
<http://www.publishers.org.uk/>
- .- Publishers Association of South Africa
<http://www.publishsa.co.za/>
- .- Russian Publishers Association
<http://www.aski.ru/>
- .- School Library Association
<http://www.sla.org.uk/>
- .- Schweizerischer Buchhändler und Verleger-Verband
<http://www.swissbooks.ch/>
- .- Sindicato Nacional dos Editores de Livros
<http://www.snel.org.br/>
- .- The Singapore Book Publishers Association (SBPA)
<http://www.publishers-sbpa.org.sg/>
- .- Svenska Förläggareföreningen. The Swedish Publishers Association
<http://www.forlaggare.se/>
- .- Syndicat National de l'Edition
<http://www.sne.fr/>
- .- Turkish Publishers Association
<http://www.turkyaybir.org.tr/>
- .- UNESCO. Libros y lectura
http://portal.unesco.org/culture/es/ev.php-URL_ID=13479&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html

2.- Bibliotecas virtuales

- .- Biblio de los Chicos
<http://www.educared.org.ar/enfoco/imaginaria/biblioteca/>
- .- Biblioteca Virtual Andalucía
<http://www.juntadeandalucia.es/cultura/bibliotecavirtualandalucia/>
- .- Biblioteca Virtual Extremeña

- <http://www.paseovirtual.net/biblioteca/#5>
- .- Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes
<http://www.cervantesvirtual.com/>
  - .- Biblioteca Virtual Parnaseo
<http://parnaseo.uv.es/Lemir/Textos/index.htm>
  - .- Biblioteca Virtual Universal
<http://www.biblioteca.org.ar/>
  - .- Bibliotecas Virtuales
<http://www.bibliotecasvirtuales.com/>
  - .- Elaleph
<http://www.elaleph.com/>
  - .- Internet Archive
<http://www.archive.org/index.php>
  - .- Internet Archive Bookmobile
<http://www.archive.org/texts/bookmobile.php>
  - .- Liber Liber
<http://www.liberliber.it/>
  - .- Project Gutenberg
http://www.gutenberg.org/wiki/Main_Page
  - .- Questia
<http://www.questia.com/Index.jsp>
  - .- TIFLOLIBROS. Libros electrónicos para ciegos
<http://www.tiflolibros.com.ar/>

3.- Experiències d'animació lectora. Recursos educatius per fomentar la lectura. Literatura infantil i juvenil

- .- Al·lots el petit Príncep
<http://alotspetitprincep.blogspot.com/>
- .- Amic de paper. Servei de Biblioteques Escolars
<http://www.amicdepaper.org/>

- .- Asociación Nacional de Investigación en Literatura Infantil y Juvenil (ANILIJ)
<http://webs.uvigo.es/h04/webani/>
- .- Antolin. Mit Lesen Punkten!
<http://www.antolin.de/>
- .- Asociación del Libro Infantil y Juvenil de Argentina
<http://www.biblioteca.unp.edu.ar/lectura/enlaces/ALIJA.htm>
- .- Asociación Española de Amigos del Libro Infantil y Juvenil
<http://www.amigosdelibro.com/>
- .- Asociación Galega do Libro Infantil e Xuvenil
<http://www.galix.org/>
- .- Asociación Nacional de Investigación en Literatura Infantil y Juvenil
<http://webs.uvigo.es/h04/webani//>
- .- Babar. Revista de literatura infantil y juvenil
<http://revistababar.com/web/>
- .- Biblioteca Artur Martorell. Ajuntament de Barcelona
http://w3.bcn.es/XMLServeis/XMLHomeLinkPI/0,4022,297840243_298273250_1,00.html
- .- Biblioteca de Literatura Infantil e Xuvenil
<http://www.felix.org/>
- .- Biblioteca Escolar. Puntedu
http://www.xtec.cat/innovacio/biblioteques/formacio_pla_lectura.htm
- .- Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes. Biblioteca de Literatura Infantil y Juvenil
<http://www.cervantesvirtual.com/seccion/bibinfantil/>
- .- Bienvenidos a la fiesta
<http://www.bienvenidosalafiesta.com/>
- .- Caja de las palabras mágicas
<http://www.cajamagica.net/>
- .- Canadian Children's Book Centre (CCBC)
<http://www.bookcentre.ca/>
- .- Carrusel. Páginas de los más jóvenes
<http://www.emma-arvo.net/joven.htm>

- .- *Cavall Fort*. Revista
<http://www.cavallfort.cat/cavallfort/ca/tria-i-remena.html>
- .- Centre for International Research in Childhood: Literature, Culture, Media.
<http://www.rdg.ac.uk/circl/>
<http://www.reading.ac.uk/circl/>
- .- Centro Barahona para el Estudio de Libros Infantiles y Juveniles en Español
<http://www2.csusm.edu/csb/>
- .- Centro de Documentación del Libro Infantil
<http://www.bibliotecaspublicas.es/donostia/espo.htm>
- .- Centro de Estudios de Promoción de la Lectura y Literatura Infantil
<http://www.uclm.es/cepli/>
- .- Centro de Investigación y Difusión de Literatura para Niños (CEDILIJ)
<http://www.cedilijweb.com.ar/>
- .- Chicos y escritores
<http://www.chicosyescritores.org/>
- .- Chillas
<http://www.diba.es/chillas/>
- .- Club Kirico
<http://www.clubkirico.com/>
- .- Consell Català del Llibre Infantil i Juvenil
<http://www.clijcat.cat/>
- .- Cornabou. Revista de Literatura Infantil i Juvenil
<http://www.andreusotorra.com/cornabou/critica/assaig.html>
- .- Cuatrogatos. Revista de Literatura Infantil
<http://www.cuatrogatos.org/>
- .- Cuentosparaninos
<http://www.cuentosparaninos.com/>
- .- Cyber Padres. Sugerencias y orientaciones sobre la lectura
http://www.cyberpadres.com/lectura/fgsr/index_1suger.htm
- .- Darabuc: literatura per a infants i joves
<http://darabuccatala.wordpress.com/>

- .- Die Blinde Kuh
<http://www.blinde-kuh.de/>
- .- Edu 365
<http://www.edu365.cat/>
<http://www.edu365.cat/vadellibres/>
- .- Erlebnis lesen
<http://www.erlebnis-lesen.de/>
- .- Fadamorgana. Revista Galega de Literatura Infantil e Xuvenil
<http://www.filix.org/revistas/fada.html>
- .- Faristol. Revista del llibre infantil i Juvenil
<http://www.clijcat.cat/faristol/paginas/index.php>
- .- Galtzagorri Elkarte. Asociación de literatura infantil y juvenil en euskera
<http://www.galtzagorri.org/>
- .- Gretel. La Literatura Infantil a la UAB.
<http://www.pangea.org/gretel-uab>
- .- Grup Bibliomèdia
<http://gbiblio.pangea.org/>
- .- Hadaluna. Cuentos
<http://www.hadaluna.com/>
- .- IBBY (International Board on Books for Young People)
<http://www.ibby.org/>
- .- Imaginaria. Revista quincenal sobre literatura infantil y juvenil
<http://www.imaginaria.com.ar/>
- .- Internationale Jugendbibliothek München. International Youth Library
<http://www.ijb.de/>
- .- Institut für Jugendbuchforschung
<http://www.uni-frankfurt.de/fb/fb10/jubufu/index.html>
- .- Institut International Charles Perrault
<http://www.institutperrault.org/>
- .- Institute Suisse Jeunesse et Médias
<http://www.isjm.ch/isjm.html>
- .- Instituto Goethe. Madrid

- <http://www.goethe.de/ins/es/mad/prj/kuj/esindex.htm>
- .- Invitació a la Lectura. Pàgina personal de Jaume Centelles Pastor
<http://www.xtec.es/~jcentell/>
  - .- IRSCL. International Reserach Society for Children's Literature
<http://www.irscl.com/>
  - .- Istituto Svizzero Media e Ragazzi
<http://www.tigri.ch/>
  - .- Jim Botó. Grup de treball de biblioteques infantils i juvenils
<http://jimboto.blogspot.com/>
  - .- Joie par les livres. Centre national de la littérature pour la jeunesse
<http://www.lajoieparleslivres.com/>
  - .- Kinderbuchforum
<http://www.kinderbuchforum.de/>
  - .- Leer x leer
<http://leerxleer.wordpress.com/>
  - .- Liberweb. Il mondo dell'editoria per bambini e ragazzi, in rete
<http://www.idest.net/>
  - .- Libroadicto.com. La página de críticas hechas únicamente por jóvenes.
<http://www.libroadicto.com/>
  - .- Libros Juveniles
<http://librosjuveniles.blogspot.com/>
  - .- Literatura infantil i juvenil actual
<http://lij-jg.blogspot.com/>
  - .- Món Llibre. Festa del llibre per a nens i nenes
<http://www.bcn.es/cultura/monllibre/>
  - .- National Literacy Trust. Family Reading Matters
<http://www.literacytrust.org.uk/familyreading/index.html>
  - .- Norsk barnebokinstitutt. The Norwegian Institute for Children's Books
<http://www.barnebokinstituttet.no/>
  - .- Organización Española Para El Libro Infantil
<http://www.oepli.org/esp/index.htm>
  - .- *Peonza*. Revista. Equipo Peonza

- <http://www.peonza.es/>
- .- *Peonza*. Revista. Biblioteca Virtual Miguel de Cervantes
<http://www.cervantesvirtual.com/hemeroteca/peonza/>
  - .- Pizca de Papel. Revista on line
<http://www.pizcadepapel.org/>
  - .- Plec. Proyecto de Lectura para Centros Escolares
<http://www.plec.es/>
  - .- Promoció de la Lectura Literària
<http://www.bibliotecaescolar.info/habitlector/iniciplana.htm>
  - .- Proyecto Animalibro. Cuentacuentos y animación a la lectura.
<http://www.proyectoanimalibro.com/>
  - .- Red Temática de Literaturas Infantiles y Juveniles en el marco ibérico (LIJMI)
<http://www.usc.es/lijmi/>
  - .- Ricochet-Jeunes. Centre Internacional d'Etudes en Litterature de Jeunesse
<http://www.ricochet-jeunes.org/>
  - .- Rossipotti. Unabhängiges Literaturmagazin für Kinder
<http://www.rossipotti.de/>
  - .- Seminario de Literatura Infantil y Juvenil de Guadalajara
<http://www.maratondeloscuentos.org/seminario/seminario.htm>
  - .- Servicio de Orientación de Lectura
<http://www.sol-e.com/>
  - .- Signos que cuentan. Cuentos que signan
<http://www.fundacioncnse.org/lectura/index.html>
  - .- Sólo hijos
http://www.solohijos.com/cuentos/html/nuestros_lectores.php
  - .- Va de Llibres
<http://www.edu365.cat/vadellibres/>
  - .- ¡Vamos a leer! Programa educativo municipal de animación a la lectura en Centros escolares
<http://www.vamosaleerpamplona.com/>
  - .- XTEC. Escola Oberta. Literatura infantil i juvenil
http://www.xtec.es/recursos/lit_inf/index.htm

- .- XTEC. Literatura Infantil i Juvenil
http://www.xtec.es/recursos/lit_inf/index.htm
- .- XTEC. La literatura infantil i juvenil fins a 1931.
<http://www.xtec.es/~malons22/personal/infantil.htm>

4.- Altres

- .- 365 días de libros
<http://365diasdelibros.blogspot.com/>
- .- Aaron Shepard's Home Page.
<http://aaronsherp.com/>
- .- Bibliocartellera
<http://bibliocartellera.blogspot.com/>
- .- Connecta't a la lectura
<http://bibliotecaupv.wordpress.com/>
- .- Convalor
<http://convalor.blogia.com/>
- .- Delibros
<http://www.delibros.org/>
- .- Didacticolite
<http://www.didacticolite.com/cat/doc/quisom.php>
- .- Educared España. Recursos educativos. Leer y vivir
http://www.educared.net/mespana_recursos/home_12_900_esp_1_.html
- .- Esdelibro
http://www.esdelibro.es/index.php?id_seccion=6
- .- Espacio Libros
<http://www.espaciolibros.grupo-sm.com/>
- .- Futuros del libro
<http://weblogs.madrimasd.org/futurosdelibro>
- .- Gobierno de Navarra. El plan de lectura en los centros de Educación Infantil y Primaria

- http://www.pnte.cfnavarra.es/bibliotecasescolares/blitz_files/Blitzam9c.pdf
- .- Gobierno del Principado de Asturias. Plan de lectura, escritura e investigación de centro
http://www.educastur.es/index.php?option=com_content&task=view&id=1556&Itemid=54
  - .- José Antonio Millán.
<http://jamillan.com/>
  - .- Junta de Andalucía. Plan Lectura y Biblioteca
<http://www.juntadeandalucia.es/educacion/planlyb/com/jsp/listado.jsp?canal=841&seccion=planlyb>
  - .- Junta de Comunidades de Castilla-La Mancha. Plan de Lectura 2005-2010
http://www.educa.jccm.es/educa-jccm/cm/educa_jccm/tkContent;jsessionid=0a1201dd30d969114351120c4767ac7dd6a2bb0dec09.e34KaxaRc3iTe3uTah0Tb3iSbi1DqQLvau?pgseed=1236925662280&idContent=4081&locale=es_ES&textOnly=false
  - .- La noche de los libros
<http://www.lanochedeloslibros.com/>
  - .- Lectura y Vida. Revista Latinoamericana de Lectura
<http://www.lecturayvida.org.ar/LyVHome.html>
  - .- Leer te da más. Guía para padres
<http://www.literaturas.com/02infantiljuvenilLeertedamasMEC2002.htm>
  - .- Letturaweb. Uno spazio web dedicato alla lettura
<http://www.letturaweb.net/>
  - .- Librusión. Proyecto de animación a la lectura.
<http://librusion.wordpress.com/>
  - .- Llegir.net
<file:///J:/otros/Estrat%C3%A8gies%20per%20llegir%20cr%C3%A8ticament%20a%20Internet.htm>
  - .- Llegir. Revista trimestral de llibres
<file:///J:/otros/Llegir%20-%20Revista%20trimestral%20de%20llibres%20i%20cultura.htm>
  - .- Llegir per a créixer

<file:///J:/otros/coberta.htm>

.- Municipi Lector. Programa de motivación a la lectura

<http://www.clijcat.cat/municipi/MunicipiLector.php>

.- Nascuts per Llegir

<http://www.nascutsperllegir.org/>

.- Pacto Andaluz por el Libro

<http://pactoandaluzporellibro.com/portal/>

.- Proyecto de Lectura para Centros Escolares

<http://www.plec.es/documentos.php?nivel=Secundaria>

.- Proyecto Fahrenheit 451. Las personas libro

<http://www.personaslibro.org/>

.- QueLibroLeo

<http://www.quelibroleo.com/>

.- Què llegeixes?

<http://quellegeixes.cat/>

.- Rosemary Lake

<http://rosemarylake.com/>

.- Scopus

<http://www.scopus.com/>

.- Solodelibros

<http://www.solodelibros.es/>

.- Tökland. Revista Audiovisual sobre Lectura y Edición

<http://tokland.com/blog/>

.- XTEC. Banc de recursos.

<http://www.xtec.net/sgfp/crp/recursos/banc/lectura/index.htm>

.- Xunta de Galicia. Proxecto Lector de Centro

<http://www.edu.xunta.es/biblioteca/blog/?q=node/94>

Bibliografía

Llibres

- .- ALBANELL, P. et al., *Hablemos de leer*, Madrid: Anaya, 2002.
- .- BÁEZ, Fernando, *Historia universal de la destrucción de libros*, Barcelona: Ediciones Destino, 2004.
- .- BAMBERGER, Richard, *La promoción de la lectura*, Barcelona: Ediciones de Promoción Cultural y UNESCO, 1975.
- .- BETTELHEIM, Bruno y Karen Zelan, *Aprender a leer*, Barcelona : Ed. Crítica, 1989².
- .- BIRKERTS, Sven, *Elegías a Gutenberg : el futuro de la lectura en la era electrónica*, Madrid: Alianza Ed., 1999.
- .- BLANCHOT, M., *El libro por venir*, Madrid, Trotta, 2005.
- .- BORGES, J. L., *Borges oral*, Barcelona: Bruguera, 1980.
- .- BORGES, J. L., *Siete noches*, Madrid: Alianza ed., 2005.
- .-BUZBEE, Lewis, *Una vida entre libros. Memorias de un amante de la palabra escrita*, Barcelona: Libros del Atril, 2008.
- .- CALVINO, Italo, *Por qué leer los clásicos*, Barcelona: Tusquets eds., 1992.
- .- CATELLI, Nora, *Testimonios tangibles. Pasión y extinción de la lectura en la narrativa moderna*, Barcelona: Anagrama, 2001.
- .- CASSANY, Daniel, *Rere les línies. Sobre la lectura contemporània*, Barcelona: Empúries, 2006.
- .- CAVALLO, G. Y R. Chartier (eds.), *Historia de la lectura en el mundo occidental*, Madrid: Taurus, 1998.
- .- CABRÉ, Jaume, *El sentit de la ficció. Itinerari privat*, Barcelona: ECSA, 1999.
- – – *La matèria de l'esperit*, Barcelona: Proa, 2005.
- .- COTRONEO, Roberto, *Si un matí d'estiu un nen: carta al meu fill sobre l'amor als llibres*, Barcelona: Ed. 62, 1995.
- .- EPSTEIN, Jason, *La industria del libro: pasado, presente y futuro de la edición*, Barcelona: Anagrama, 2002.

- .- EQUIPO Peonza, *ABCdario de la animación a la lectura*, Madrid: Asociación Española de Amigos del Libro Infantil, 1995.
- .- ESCOLANO, Agustín, *Leer y escribir en España. Doscientos años de alfabetización*, Madrid: Fundación Germán Sánchez Rupérez, Pirámide, 1992.
- .- FABREGAT, Antonio Manuel, *Encuentro gozoso con los libros : didáctica de animación a la lectura*, Buenos Aires: Editorial Cincel, 1993.
- .- GARCÍA MONTERO, Luis; MUÑOZ MOLINA, Antonio, *¿Por qué no es útil la literatura?*, Madrid: Ediciones Hiperión, 1993.
- .- KUNDERA, Milan, *L'art de la novel·la*, Barcelona: Destino, 1987.
- .- LANDERO, Luis, *Entre líneas: el cuento o la vida*, Barcelona, Tusquets, 2001.
- .- LODGE, David, *La conciencia y la novela*, Barcelona: Ediciones Península, 2004.
- .- LÓPEZ VALERO, Amando; Encabo Fernández, Eduardo, *Didáctica de la literatura : el cuento, la dramatización y la animación a la lectura*, Barcelona: Octaedro, 2004.
- .- MANGUEL, Alberto, *Una historia de la lectura*, Madrid: Alianza y Fundación Germán Sánchez Ruipérez, 1998.
- .- MARINA, José Antonio y María de la Válgoma, *La magia de leer*, Barcelona: Plaza y Janés, 2005.
- .- MCLUHAN, Marshall, *La galaxia Gutenberg*, Barcelona: Círculo de Lectores, 1993.
- .- MILLÁN, José Antonio (coord.), *La lectura en España. Informe 2008. Leer para aprender.*
<http://www.lalectura.es/2008/informe2008.pdf>
- *La lectura y la sociedad del conocimiento*, Santa Cruz de Tenerife: Universidad de La Laguna, 2002.
- MUÑOZ MOLINA, Antonio, *La realidad de la ficción*, Sevilla: Renacimiento, 1993.
- .- NIETZSCHE, Friedrich, *La genealogía de la moral*, Barcelona: Edicions 62, 2008.
- .- OLSON, David R., *El mundo sobre el papel*, Barcelona: Gedisa, 1998.
- .- PENA, Pere, *Generació L. Els fills de la reforma ducativa*, Barcelona: Pro, 2005.
- .- PENAC, Daniel, *Com una novel·la*, Barcelona: Empúries, 1995.

- .- POLASTRON, Lucien X. *Libros en llamas. Historia de la interminable destrucción de bibliotecas*, México: Fondo de Cultura Económica, 2007.
- .- POSTMAN, Neil, *Divertirse hasta morir. El discurso público en la era del "show business"*, Barcelona: Ediciones de la Tempestad, 2001².
- .- PROUST, Marcel, *Sobre la lectura*, Valencia: Pre-textos, 1996.
- .- RODRÍGUEZ LÓPEZ, Joaquín, *Edición 2.0. Los futuros del libro*, Barcelona: Melusina, 2007. I a
http://www.melusina.com/rcs_gene/edicion_2.0.pdf
- .- RUEDA, Gema María, *La animación a la lectura como elemento educativo en la escuela*, Badajoz, EDITA, 2009.
- .- SALINAS, Pedro, *Defensa de la lectura*, Madrid: Aguilar, 1988.
- .- SÁNCHEZ RUBIO, Lourdes del Carme, *Animación a la lectura a través del cine. Propuesta didáctica*, Málaga: EDPED, 2009.
- .- SARTO CELS, Montserrat, *Animación a la lectura*, Madrid: Ediciones SM, 1998.
- .- SARTORI, Giovanni, *Homo videns. La sociedad teledirigida*, Madrid: Suma de letras, 2005.
- .- STEINER, George, *La barbarie de la ignorancia*, Barcelona: Taller de Mario Muchnik, 2000.
- .- TEIXIDOR, Emili, *La lectura i la vida*, Barcelona: Columna, 2007.
- .- VIRILIO, Paul, *La bomba informática*, Madrid: Cátedra, 1999.

Articles

- .- AGUIRRE, Joaquín M^a, "El futuro del libro", en:
<http://www.ucm.es/info/especulo/numero5/futlibro.htm>
- .- AIRA, César, "Contra la literatura infantil", En *Babelia*, suplemento de *El País*, 22-12-2001, p. 2.
- .- BLANCO MARTÍNEZ, Rogelio "Lectura bien hecha, lectura honesta", *Revista de Educación*, núm. extraordinario 2005, p. 9-14. Dirección General del Libro y de las Bibliotecas. Ministerio de Cultura.
- .- CASSANY, Daniel, "Explorando las necesidades actuales de comprensión. Aproximaciones a la comprensión crítica". *Lectura y Vida*, año XXV, 2: 6-23, junio 2004, Buenos Aires (Argentina).

- .- CERRILLO, P.C., "Lectura y sociedad del conocimiento", *Revista de Educación*, núm. Extra. 2005, p. 53-61.
- .- LOZANO, Irene, "No hay réquiem para el libro todavía", *Revista de Occidente*, núm. 308, enero-2007.
- .- MILLÁS, Juan José, "Leer", *El País*, 14-VII-2000 i "Leer II", *El País*, 16-XII-2000, p. 47.
- .- MURILLO, Enrique, "Virtudes de un vejestorio", *El País*, 11-12-2006, en http://www.elpais.com/articulo/opinion/Virtudes/vejestorio/elpepiopi/20061211elpepiopi_5/Tes
- .- PINTO, Raffaele, "Imatges i paraules", *Avui*, 13-XII-2001, p. 21.
- .- SANTANA PÉREZ, Sandra, "El libro por venir. Acerca del texto virtual y su lectura matérica", *Escritura e Imagen*, núm. 2, 2006, p. 73-86.
- .- STEINER, George, "El lector infrecuente", En *ABC literario*, 3-X-1997, p. 16-19.
- – –, "Rabia a los libros", *Letra internacional*, num. 87, verano-2005.
- – –, "Los que queman los libros", *El Universal. Confabulario*. 6-enero-2007.
- .- TEIXIDOR, E., "Estrategias del deseo o trucos para leer", *La Vanguardia*, 19-01-2005.